

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 23/24 2018

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”».....4

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

Переговори в Брюсселі Президента України і Прем'єр-міністра України з лідерами західних країн.....4

Горова С.

Нова церква на шляху до православної єдності.....12

Тарасенко Н.

Український політикум на старті президентських перегонів: кандидати, рейтинги, прогнози.....18

Дем'яненко М.

Розвиток реакції світової спільноти на події в Азовському морі.....29

Рудь І.

Російсько-білоруські відносини: сучасний стан і загрози (грудень 2018 р.).....36

Якименко Ю. Протесты «желтых жилетов» во Франции и их значение для Украины в оценках СМИ	40
--	----

Примітки на полях

Жангожа Р. Подоплека непредсказуемого торгового конфликта	46
---	----

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В. Результати освітньої реформи в ОТГ	49
---	----

Економічний ракурс

Рябоконь А. Новая программа кредитного сотрудничества между МВФ и Украиной: «структурные маяки» и первые оценки	57
---	----

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Офіційні урочистості з нагоди 100-річчя Національної академії наук України	64
Основні напрями діяльності НАН України	81
Корпоративне співробітництво	86
Діяльність науково-дослідних установ	88
Нагороди та відзнаки	89
Астрономічна наука	90
Новітні технології для харчової промисловості	90
Енергоощадні технології	91
Вугільна промисловість	92
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	93

Світ науки

Зернецька О., Вітер І. Міжнародна наукова конференція «Ціннісний вимір розвитку цивілізації і глобалізація» (м. Київ, 18 жовтня 2018 р.)	95
--	----

До уваги держслужбовця

Фіх Ю.

Виборчі системи та виборчі технології в Україні

(Список літератури з фондів та електронних ресурсів Національної

бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, 2008–2018 рр.).....101

Коротко про головне

Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”»

Президент України П. Порошенко підписав Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”» щодо «назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України».

«Люди мають конституційне право вільного вибору віросповідання. Зазначені зміни до Закону створюють кращі умови для реалізації такого права для тих, хто вирішуватиме, до якої ж православної юрисдикції належати... Чи то до новоствореної автокефальної Православної церкви України, чи то до тієї церкви, яка наполягає на збереженні свого зв’язку і залежності від РПЦ», – наголосив глава держави, підписуючи Закон.

Президент підкреслив: «Вибір легше робити, коли всі речі названо своїми іменами, коли є достатньо відомостей для того, щоб його добровільно ухвалити. Реалізація Закону дасть громадянам усю повноту інформації».

За словами П. Порошенка, зміни до Закону дотримуються принципу свободи віросповідання й рівності всіх конфесій, жодного обмеження конституційних прав громадян не буде *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 22.12)*.

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Переговори в Брюсселі Президента України і Прем’єр-міністра України з лідерами західних країн

У 2018 р. зовнішньополітична діяльність політичних лідерів України мала велике значення для країни. Завдяки активним діям керівництва країни в переговорному процесі з лідерами країн ЄС і НАТО вдалося зменшити загрозу як економічній стабільності, так і суспільно-політичній. Загроза подальшої дестабілізації й агресії з боку Росії спонукає керівництво держави активно шукати підтримки західних партнерів. Як інформують ЗМІ, у середині грудня Президент України та Прем’єр-міністр здійснили візит до

Брюсселя, де мали ряд зустрічей з представниками ЄС і НАТО. Зокрема, зустріч Президента України П. Порошенка з лідерами країн ЄС відбувалася одночасно із самітом ЄС.

За словами П. Порошенка, він полетів до Брюсселя «з більше ніж переконливими аргументами для продовження санкцій проти Москви. Щодо конкретних санкцій, які ми почали обговорювати, ...ми передали президенту Туску в Європейську раду, Європейську комісію, і я» вже «передав ці дані генеральному секретарю» (URL: <http://podrobnosti.ua/2274246-rezultati-vzitu-petra-poroshenko-do-brjusselju.html>. 2018. 13.12).

П. Порошенко залишився задоволений переговорами і відзначив, що проголосована напередодні резолюція Європарламенту має важливе значення. У ній країн-членів закликають посилити обмеження проти Москви. «Один із варіантів – заборона російським кораблям, що прямують з Азова, заходити у європейські порти. І якщо це питання поки дискусійне, то з фінансовою допомогою у ЄС уже визначились: ...Євросоюз виділив 500 млн євро макрофінансової допомоги. Це половина від обіцяного пакета на мільярд євро. Що свідчить про виконання Україною обіцяних реформ», – наголосив він.

У свою чергу віце-президент Єврокомісії В. Домбровскіс також відзначив ефективність співробітництва з Україною. «Той факт, що ми надали перший транш, означає, що умови для виплати було виконано. І ми обговорюємо тепер умови для другого траншу, який стосується також секторальних реформ. Треба сказати, що кількість запроваджених за цей період реформ дійсно вражає. І за п'ять років проведено більше реформ, ніж за останні 20. Також треба визнати, що реформи можна запроваджувати у складних ситуаціях – у контексті агресії Росії», – зазначив віце-президент Єврокомісії.

Того ж дня про фінансову допомогу оголосила і Єврокомісія, яка виділяє 4 млн на гуманітарну підтримку для непідконтрольних Києву територій Донбасу. Кошти виділять для незахищених верств населення. У ЄС наголошують, що допомога, яку тут надають Україні, – безпрецедентна. Це найвищі показники за всю історію Євросоюзу, що свідчить про солідарність і підтримку.

Також пообіцяли допомогу і в НАТО. «Я сьогодні повідомив Президенту Порошенку, що ми доставимо українській армії обладнання для захищеного зв'язку до кінця року. Ми допомагаємо Україні, щоб покращити її військово-морські можливості, логістику й кібербезпеку», – наголосив Є. Столтенберг, Генеральний секретар НАТО.

Він також нагадав і про трастові фонди з посилення української оборонної спроможності на 40 млн євро. Готують у Євросоюзі й окремий пакет допомоги для припортових регіонів, які постраждали від економічної блокади в Азовському морі. Крім того, допоможуть відновити інфраструктуру в українських містах поблизу лінії розмежування. «Це є і станції водоочистки на Донбасі, це і відбудова доріг, і електрифікація

залізничного сполучення. Ми розглядали сьогодні символічне шефство окремих країн-членів ЄС над населеними пунктами Донбасу. У нас є дуже позитивні приклади Литви, яка вже виділила 1 млн євро для співпраці з Авдіївкою, у нас є позитивні приклади Німеччини», – зазначив П. Порошенко.

Як інформують ЗМІ, після переговорів у штаб-квартирі НАТО українська делегація вирушила до приміщення Єврокомісії. Там саме стартував саміт країн-членів Євросоюзу. Одне з питань порядку денного саміту – продовження на наступні півроку санкцій проти Російської Федерації. П. Порошенко під час зустрічі з керівництвом ЄС переконував їх, що тільки санкції стримують агресора. Тому їх необхідно не лише продовжити, а й посилити. Під час відкриття саміту до таких дій закликала й керівник зовнішньої політики ЄС Ф. Могеріні: «Сподіваюся, що Європейська рада підтвердить нашу неухильну позицію і вимогу до Росії звільнити український екіпаж та кораблі. І підтвердить не лише нашу чітку підтримку суверенітету та територіальної цілісності України, а й невизнання нелегальної анексії Кримського півострова» (URL: <https://www.5.ua/polityka/obladnannia-vid-nato-i-hroshi-vid-yes-iaakym-buv-2i-den-vizytu-poroshenka-do-briusselia-182969.html>. 2018. 13.12).

Як відомо, останні чотири роки санкції проти Кремля Євросоюз продовжував майже автоматично. Але цього року Італія заявила, що питання потребує обговорення, мета якого скасувати санкції проти Росії (навіть ухвалила таке рішення на законодавчому рівні). Проте все це було до атаки в Керченській протоці та Азовському морі. Після тих дій шанси РФ позбутися обмежень чи їх послаблення значно зменшилися.

Тож Рада ЄС 21 грудня продовжила економічні санкції проти Росії до 31 липня 2019 р. Про це йдеться в повідомленні Ради ЄС. «Це рішення стало наслідком доповіді президента Е. Макрона і канцлера А. Меркель на Європейській раді 13–14 грудня щодо стану імплементації Мінських домовленостей, до чого прив'язані санкції. З огляду на те, що прогресу не досягнуто, Європейська рада прийняла політичне рішення продовжити економічні санкції проти Росії», – йдеться в повідомленні (URL: <https://www.facenews.ua/news/2018/432951>. 2018. 22.12).

Рішення продовжує обмеження ЄС на ведення бізнесу з російськими банківським, фінансовим і енергетичним секторами. Дія поточних обмежувальних заходів ЄС закінчувалася наприкінці січня. Ці санкції передбачають: обмеження доступу до первинних і вторинних ринків капіталу ЄС для п'яти російських фінансових установ з мажоритарною часткою держави в статутному капіталі та їхніх дочірніх підрозділів, у яких ці організації мають мажоритарну частку і які засновані за межами ЄС, а також для трьох великих російських енергетичних компаній і трьох оборонних фірм; накладення експортної та імпорتنної заборони на торгівлю зброєю; введення заборони на експорт до Росії товарів подвійного призначення для військових потреб або для російської армії; обмеження доступу Росії до

окремих, що мають стратегічне значення, технологій і послуг, які можуть використовуватися для розроблення та видобутку нафти; індивідуальні обмежувальні заходи, тобто заборона на видачу візи й заморожування активів, діють стосовно 164 фізичних і 44 юридичних осіб терміном до 15 березня 2019 р.; обмежувальні заходи у відповідь на неправомірну анексію Криму та Севастополя діють тільки на території Криму й Севастополя терміном до 23 червня 2019 р. (URL: <https://ukr.segodnya.ua/world/europe/evrosoyuz-prodlil-sankcii-protiv-rossii-sovet-es-1200198.html>. 2018. 21.12).

П. Порошенко, підсумовуючи рішення лідерів ЄС і НАТО, зазначив, що санкції – це не покарання, а покарання будуть у міжнародному суді за порушення міжнародного законодавства. «Санкції – це сигнал Росії. Будь ласка, негайно і безумовно поверніть українських моряків, українські кораблі і надайте свободу судноплавства», – наголосив Президент України.

Візит Прем'єр-міністра України В. Гройсмана до Брюсселя також відбувся в другій половині грудня й передбачав переговори економічного характеру. Щоправда, учасники переговорів не оминули й політичних питань. Як відомо, 17 грудня він провів переговори з верховним представником ЄС із закордонних справ та безпекової політики Ф. Могеріні, під час яких сторони відзначили необхідність консолідувати міжнародний тиск на країну-агресора і посилювати політику санкцій, насамперед з метою звільнення українських моряків та військових суден, а також відновлення вільного судноплавства в акваторії Азовського моря. В. Гройсман також провів V засідання Ради асоціації Україна – ЄС, під час якого було підбито підсумки виконання Угоди про асоціацію та розпочато роботу з формування секторального порядку денного взаємодії в економіці, енергетиці, цифровій та безпековій сферах (URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/glava-uryadu-pro-pidsumki-vizitu-do-bryusselyu-znajshli-povnu-pidtrimku-namitili-shchonajmenshe-tri-napryamki-sektoralnoyi-spiivpraci>. 2018. 17.12).

Під час зустрічі з президентом Європейської ради Д. Туском глава українського уряду запропонував керівництву ЄС започаткувати програми цілеспрямованої підтримки українського Приазов'я в рамках санкційної політики проти країни-агресора та заходів з відновлення вільного судноплавства в регіоні й розвитку українських портів Бердянська та Маріуполя.

В. Гройсман також зустрівся з президентом Європейської комісії Ж.-К. Юнкером, віце-президентами В. Домбровскісом і М. Шефчовічем. Вони обговорили надання Україні другого траншу в 500 млн євро за програмою макрофінансової допомоги вже на початку наступного року, можливості поширення на Україну режиму внутрішнього ринку газу ЄС – для збереження транзиту після 2019 р., спільне управління українською газотранспортною системою та активне впровадження проектів секторальної підтримки. Як інформують ЗМІ, Європейський Союз висловлює щире підтримку Україні та готовий надалі послідовно і твердо розвивати

секторальну співпрацю з різних напрямів – від безпеки та реформи митниці до інтеграції в спільний енергетичний і цифровий простір.

Підсумовуючи результати переговорів, В. Гройсман зазначив, що ключовою темою розмов стала ситуація в Азовському морі. «Я запропонував, аби наші партнери розглянули позицію дзеркальних санкцій. Якщо росіяни зупиняють судна в Керченській протоці, то треба вводити аналогічні санкції. Тільки так агресор зрозуміє те, що саме чинить проти нас», – наголосив він. Разом з тим, за його словами, не менш важливими були питання економічного характеру. Зокрема, це питання інфраструктури. Було запропоновано направити оціночну місію для оцінювання проектів інфраструктурного розвитку Приазов'я та Сходу України.

Глава українського уряду повідомив про підписання восьми угод, які стосуються різних сфер, у тому числі освіти, посилення контактів між людьми, запровадження технологій енергоефективності. Їхній загальний обсяг фінансування становитиме близько 400 млн євро. «Я зустрів повну підтримку з боку ЄС. Ми налаштовані на подальшу співпрацю», – заявив В. Гройсман.

За повідомленням ЗМІ, під час засідання Ради асоціації представники ЄС та України обговорили ряд важливих проблем. За підсумками переговорів була прийнята спільна заява, у якій Рада асоціації підтвердила незмінну прихильність сторін політичній асоціації та економічній інтеграції між Україною і Європейським Союзом на основі загальних цінностей демократії, верховенства права та прав людини. Рада асоціації також визнала прогрес у виконанні Угоди про асоціацію, незважаючи на виклики, з якими стикається Україна (URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/rada-asociaciyi-ukrayina-yes-pidtverdila-nezminnu-prihilnist-storin-politichnij-ta-ekonomichnij-integraciyi-zayava-za-pidsumkami-zasidannya>. 2018. 17.12).

Рада асоціації привітала роль уряду у виконанні й моніторингу Угоди про асоціацію, ухвалення плану дій уряд – Верховна Рада, а також підкреслила важливість комунікації про результати. Вона привітала зобов'язання України продовжувати імплементацію в усіх сферах упродовж наступного року. ЄС підтвердив свою рішучу підтримку виконанню положень Угоди про асоціацію, включаючи поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі, зокрема шляхом надання фінансової допомоги, пов'язаної з конкретним прогресом у реформах.

Також було визнано прагнення України забезпечити повну інтеграцію енергетичного ринку після завершення реформ. Водночас обидві сторони погодилися з необхідністю активізації імплементації існуючих зобов'язань у енергетичному секторі. Рада асоціації підтвердила роль України як стратегічної транзитної країни для постачання газу, яка забезпечує доступні, безпечні та стабільні постачання до ЄС.

Рада асоціації погодилася активізувати співпрацю у сфері юстиції та внутрішніх справ у рамках Угоди про асоціацію. Обидві сторони підкреслили

необхідність подальшої співпраці в боротьбі з кібер- та гібридними загрозами в інтересах безпеки своїх громадян.

Рада асоціації привітала зростання двосторонньої торгівлі між Україною і ЄС, а також погодилася з необхідністю приділити особливу увагу ефективній і своєчасній імплементації положень поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, подальшому сприянню торгівлі й усуненню технічних торговельних бар'єрів, у тому числі у сферах митних процедур, технічних регламентів, санітарних і фітосанітарних вимог, а також реформі системи безпеки харчових продуктів, системи державних закупівель та захисту прав інтелектуальної власності.

Натомість українська сторона підтвердила свої зобов'язання щодо реформи системи технічного регулювання, зокрема потребу прискорити схвалення секторального й горизонтального законодавства, у тому числі у сфері ринкового нагляду. ЄС визнав досягнутий на сьогодні прогрес і нагадав, що Україні треба виконати всі передумови, передбачені в Угоді про асоціацію. ЄС закликала Україну продовжувати боротьбу з прихованими інтересами з тим, щоб поліпшити діловий та інвестиційний клімат, а також невідкладно усунути торговельні подразники, зокрема мораторій на експорт необробленого лісу.

Україна і ЄС домовилися про важливість повного виконання існуючих зобов'язань відповідно до Угоди про асоціацію, зокрема в частині телекомунікаційних послуг. З цією метою було досягнуто домовленості провести оцінку стану розвитку цифрової економіки України з тим, щоб підтримати наближення українського законодавства до законодавства ЄС. При цьому Рада асоціації висловила сподівання на прийняття ключових законодавчих актів з реформування основних секторів транспортної галузі для виконання міжнародних зобов'язань і Угоди про асоціацію, включаючи сфери автомобільних та залізничних перевезень і перевезення внутрішніми водними шляхами. Рада асоціації нагадала про важливість якнайшвидшого укладення Угоди про спільний авіаційний простір. Було відзначено прогрес, досягнутий у сфері первинної медичної допомоги, як важливий крок на шляху забезпечення повного охоплення сфери охорони здоров'я та доступу до якісної медичної допомоги для всіх громадян. ЄС висловив готовність розглянути подальшу допомогу в галузі охорони здоров'я відповідно до Угоди про асоціацію.

Крім того, Рада асоціації визнала триваючу імплементацію Стратегії реформи державної служби, привітала досягнутий прогрес у децентралізації та очікує на схвалення нового Трудового кодексу України, а також ратифікацію Стамбульської конвенції для ефективної боротьби з насиллям проти жінок. Рада асоціації погодилася щодо важливості продовження реформ системи освіти й науки та створення ширших можливостей для молодих українців. Крім того, погодилася щодо необхідності забезпечення свободи ЗМІ та плюралістичного медіа-середовища, а також щодо належного фінансування суспільного мовлення напередодні виборчого циклу 2019 р.

Україна і ЄС домовилися про необхідність захисту журналістів та активістів громадянського суспільства від насильницьких нападів.

Україна і ЄС погодилися з необхідністю продовжувати докладати значних зусиль у боротьбі з корупцією, нагадавши про важливість реформ, що тривають, та взявши до уваги вже впроваджені в цій сфері заходи.

Рада асоціації визнала успішну макроекономічну стабілізацію в Україні та реформування банківського сектору, що триває. Було також обговорено необхідність просування приватизації та продовження зусиль щодо покращення корпоративного управління державними підприємствами.

Під час спільного засідання делегації України і ЄС було обговорено ще ряд проблем, які стосуються безпеки у Європі через агресивні дії Росії. Рада асоціації відзначила широку співпрацю між Україною та Європейським Союзом у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, особливо в контексті приєднання України до заяв і декларацій ЄС з міжнародних та регіональних питань, а також щодо участі України у бойових тактичних групах ЄС. Обидві сторони привітали істотний прогрес в імплементації Адміністративної угоди між Європейським оборонним агентством та Міністерством оборони України.

ЄС укотре підтвердив політику невизнання незаконної анексії Росією території Автономної Республіки Крим і Севастополя. Побудова Керченського мосту є подальшим порушенням суверенітету й територіальної цілісності України. Рада асоціації засудила мілітаризацію півострова, яку здійснює Росія, і подальше погіршення ситуації з правами людини в Криму, включаючи переслідування кримських татар та тих, хто не визнав незаконної анексії.

Рада асоціації привітала підписання Угоди між урядом України та Європейською комісією про фінансування заходу «Програма підтримки енергоефективності в Україні – EE4U-II», Угоди між урядом України та Європейською комісією про фінансування заходу «Програма технічного співробітництва 2018 року», Угоди між урядом України та Європейською комісією про фінансування заходу «Програма розширення контактів між людьми: Дім Європи», Угоди між урядом України та Європейською комісією про фінансування заходу «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України», Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та Європейським інвестиційним банком, Угоди про грант Фонду Е5Р (Проект «Вища освіта України») між Україною та Європейським інвестиційним банком, Фінансової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком (Проект «Транспортний зв'язок в Україні – Фаза I»).

У Брюсселі 19 грудня відбулася ще одна важлива зустріч віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України І. Климпуш-Цинцадзе із заступником Генерального секретаря НАТО з нових викликів безпеці А. Міссіролі. Під час цієї зустрічі сторони обговорили ситуацію в районі Керченської протоки. А. Міссіролі зазначив, що НАТО наголошує на необхідності забезпечення свободи навігації в районі

Азовського та Чорного морів. Під час зустрічі сторони також обговорили ряд питань співробітництва в галузі протидії гібридним загрозам, науковій сфері та кібербезпеці (URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/vrahovuyuchi-bezperervni-ataki-rf-v-ukrayinskomu-kiberprostoru-dopomoga-nato-z-kiberzahistu-ye-nagalnoyu-potreboyu-dlya-ukrayini-ivanna-klimpush-cincadze-u-bryusseli>. 2018. 19.12).

Як інформують ЗМІ, сторони високо оцінили взаємодію в рамках Програми «Наука заради миру і безпеки», де Україна є найбільшим реципієнтом фінансової допомоги Альянсу. У цьому контексті І. Климпуш-Цинцадзе відзначила важливість посилення взаємодії в рамках цієї Програми, насамперед спрямованої на підвищення безпеки в Східному регіоні України та в акваторії Азовського моря.

Крім того, віце-прем'єр України та заступник Генерального секретаря НАТО погодилися розглянути можливість започаткування спільного дослідження щодо потреб психологічної реабілітації жінок-військовослужбовців, які повернулися із зони ведення бойових дій на Сході України.

Важливою проблемою залишається кіберзахист, адже безперервні атаки РФ в українському кіберпросторі, зокрема на системи функціонування державного управління, а також потенційні ризики зовнішнього втручання в перебіг виборчого процесу, можуть мати дуже негативні наслідки. Тому допомога союзників і спроможності Трастового фонду з кібербезпеки є нагальною потребою для України. «Україна вже сьогодні докладає максимум зусиль на національному рівні для безпеки та захисту критичної кіберінфраструктури, а також бачить всі можливості для взаємодії з НАТО у рамках зазначеного фонду», – наголосила віце-прем'єр.

І. Климпуш-Цинцадзе в рамках робочого візиту до штаб-квартири НАТО також зустрілася із заступником Генсекретаря НАТО з політичних питань і політики безпеки А. Альваргонсалесом, який високо оцінив роботу Комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції, участь у засіданні якої він брав під час свого візиту в Україну у вересні цього року.

Він зазначив, що в держав-членів НАТО дедалі більше виникає бажання підтримувати Україну, у тому числі завдяки налагодженій роботі українського уряду та активному залученню міністерств і відомств до підготовки та виконання Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО (РНП) у 2018 р. (URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/v-nato-visoko-ocinyuyut-robotu-ukrayinskoyi-komisiyi-z-pitan-koordinaciyi-yevroatlantichnoyi-integraciyi>. 2018. 19.12).

А. Альваргонсалес відзначив прогрес у роботі української влади в контексті діяльності трастових фондів і програм НАТО, зокрема Програми професійного розвитку Україна – НАТО, Програми НАТО з розбудови доброчесності у секторі безпеки й оборони, Трастового фонду НАТО зі зміни військової кар'єри на цивільну.

Варто зазначити, що переговори представників української влади в Брюсселі з лідерами ЄС і НАТО були досить насиченими, але ще недостатньо вивчені їхні результати. До того ж в українському експертному середовищі досить мало коментарів щодо цих переговорів.

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Нова церква на шляху до православної єдності

У суботу, 15 грудня, у стінах Софії Київської після короткого молебню та спілкування Президента України П. Порошенка з віруючими й архієреями Київського та Московського патріархатів, а також УАПЦ відбувся об'єднавчий собор українських православних церков. Новообраний предстоятель Православної церкви України (далі – ПЦУ) митрополит Єпіфаній у першому зверненні до віруючих закликав їх, архієреїв, усіх вірних приєднуватися до новоствореної церкви. «Двері нашої церкви відкриті для всіх. Ми закликаємо всіх до єднання», – зазначив він.

На об'єднавчому соборі нова церква обрала свого предстоятеля та затвердила статут. Його значущість у житті нової церкви буде підтверджено складеним Константинопольським патріархом у Стамбулі томосом. Цей документ завершить формальне створення нової української православної церкви та дасть змогу перейти до вибудовування її структури. Офіційну передачу томосу заплановано на 6 січня 2019 р. Як повідомив митрополит Єпіфаній, уже протягом місяця-двох буде сформовано керівні органи нової церкви.

Президент України П. Порошенко також привітав українців зі створенням єдиної помісної православної церкви. «Сьогодні – спільне свято православних, греко-католиків, римо-католиків, протестантів, юдеїв, мусульман. Словом, усіх, для кого цінністю є свобода України і її незалежність. Жоден патріот не сумнівається у важливості мати в незалежній державі незалежну православну церкву», – написав Президент у своєму блозі в Twitter (URL: <https://www.segodnya.ua/ukraine/etot-den-voydet-v-istoriyu-kak-svyashchennyu-poroshenko-pozdravil-ukraincev-s-avtokefaliey-1198328.html>. 2018. 15.12).

Президент подякував предстоятелю УПЦ КП Філарету, главі Української автокефальної православної церкви митрополиту Макарію і всьому єпископату за тверду позицію і внесок у нинішній історичний процес. Він підкреслив неоціненну роль Вселенського Патріарха Варфоломія у цьому процесі, а також відзначив мужність представників УПЦ МП, які взяли участь у роботі Собору. П. Порошенко також в черговий раз підкреслив, що світська влада гарантує повагу вибору тих, хто вирішив зберегти єдність з РПЦ, як і вибору священників УПЦ МП, які добровільно вирішили відійти від Москви.

Чимало представників політичних та експертних кіл активно підтримали створення Української православної церкви. У зв'язку з цим також показовим є коментар третього президента України В. Ющенко, який висловив свою радість і захоплення стосовно даної події, назвавши її чистою перемогою країни (<https://prm.ua/tse-bula-chista-peremoga-ukrayini-yushhenko-pro-stvorenniya-pravoslavnoyi-tserkvi/>, 18.12.2018).

Треба зазначити, що на шляху Президента України П. Порошенка щодо сприяння процесу створення єдиної помісної церкви його підтримали не лише міжнародні партнери, союзники України та представники інших конфесій, а й політичні опоненти. Так, народний депутат, лідер партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко підкреслила той факт, що Президент наблизив втілення сподівань багатьох поколінь українців на свою помісну церкву: «Це – переломна подія! Подія, до якої українська нація йшла століттями. Для національної історії, нашого прогресу це – нова точка відліку нашої свободи на тернистому шляху боротьби за право бути вільним народом!» – написала Ю. Тимошенко у Facebook (URL: https://www.facebook.com/Yulia Tymoshenko/?ref=br_rs. 2018. 15.12).

Показовою є також заява С. Вакарчука, який визнав перемогу П. Порошенка в питанні повернення незалежності нашій церкві: «Створення Української помісної автокефальної православної церкви і вибір її предстоятеля – знакові події не тільки для України церковної, а й для всіх нас. Найважливішим наслідком собору, на мою думку, є приклад об'єднання для великої мети. Цей приклад надихає!» – підкреслив С. Вакарчук на своїй Twitter-сторінці.

А. Гриценко також продемонстрував увагу до цієї події і відзначив великий внесок Президента П. Порошенка у створення автономної від Москви церкви.

Створення помісної української церкви знайшло свій позитивний відгук і в західних партнерів України. Так, США офіційно привітали створення ПЦУ: «Сполучені Штати вітають митрополита Єпіфанія з обранням предстоятелем Православної церкви України. Створення церкви – це історичний момент для України», – наголошується в офіційній заяві, поширеній Державним департаментом США (URL: https://censor.net.ua/news/3102850/vashington_ofitsialno_pozdravil_ukrainskiyi_narod_s_sozdaniem_edinoyi_pomestnoyi_tserkvi. 2018. 18.12). При цьому підкреслюється, що Сполучені Штати Америки твердо підтримують Україну та поважають свободу віросповідання без зовнішнього втручання.

Така ж реакція надійшла і від Канади. «Канада вітає митрополита Єпіфанія з обранням главою нової Православної церкви України», – відзначили в повідомленні на сторінці МЗС Канади у Twitter. У відомстві підкреслили, що створення єдиної помісної церкви – це історичний момент для релігійної свободи та України.

Офіційний портал новин Ватикану також повідомив про обрання Єпіфанія предстоятелем Православної церкви України (URL:

https://24tv.ua/ukrayina_tag1119. 2018. 18.12). Відповідно, це є свідченням того, що Ватикан визнав новостворену українську церкву.

Про те, що об'єднавчий собор помісної Української православної церкви засвідчив, що Україна незалежна від Москви як у політичному, так і релігійному плані, говорив і генеральний секретар громадсько-політичної організації «Пан'європейського руху Австрії» Р. Клучек. Водночас він підкреслив, що незалежність Православної церкви України є важливим кроком зі зміцнення її незалежності, однак потрібно уникати перетворення церкви на політичний інструмент, як це можна спостерігати в Росії.

Іноземні ЗМІ теж не залишилися осторонь об'єднавчого собору в Києві, вказуючи на значущість події для української історії та держави. Так, у виданні *The Wall Street Journal* наголосили: «Україна оголосила про заснування національної православної церкви, незалежної від Росії, позбавивши Кремль інструменту, який він використовував століттями в спробах домінувати над своїм сусідом» (URL: <https://www.wsj.com/europe>).

У тому ж виданні в іншій статті під назвою «Нова українська церква – перемога Президента (П. Порошенка. – Прим. авт.) і невдача для Москви» говориться про те, що протягом 27 років незалежності України її єдина міжнародно визнана православна церква контролювалася Росією та була «стовпом постійного впливу Кремля на колишнього васала». Автор публікації зазначає, що створення помісної церкви в Україні є невдачею для президента Росії В. Путіна, який використовував спільні культури та минуле країн, щоб виправдати свої зусилля, спрямовані на те, щоб зберегти Україну у сфері впливу Кремля.

Кореспондент американського інтернет-видання *The Daily Signal* вказує на те, що релігійне розлучення України з Росією є винятковим моментом в історії (URL: <https://www.dailysignal.com>). Він описує атмосферу в Києві на час об'єднавчого собору, радість на вулицях з приводу відновлення незалежної церкви та підтримку українцями цієї події.

Британська *The Guardian* також відгукнулася щодо рішення Константинополя надати українській церкві незалежності. Видання підкреслило, що відлуння цієї надподії чути навіть на Афоні, бо на Афоні відчувається вплив Росії (URL: <https://www.theguardian.com/uk>).

Німецьке видання *Suddeutsche Zeitung* у статті «Церква без Путіна» описало радісну атмосферу в Києві 15 грудня: «Українські віряни вже давно чекали цього дня. У суботу в день об'єднавчого собору тисячі українців махали блакитними та жовтими прапорцями на великій площі перед церквою, зігріваючись співом чи глінтвейном» (URL: <https://prm.ua/nevdacha-putina-vtrata-zbroyi-rpts-ta-ostatochna-nezalezhnist-ukrayini-vid-rosiyi-yak-svit-vidreaguvav-na-ob-yednavchiy-sobor-u-kiyevi>. 2018. 17.12).

Треба зазначити й активну підтримку події в соціальних мережах. Українські інформаційні агентства наводять, як приклади, огляди із соцмереж: «Без Путіна і Кирила: соцмережі святкують день народження української церкви» (URL: <https://www.ukrinform.ua/gubric-society/2601786->

bez-putina-i-kirila-socmerezzi-svatkuut-den-narodzenna-ukrainskoi-cerkvi.html. 2018. 19.12).

Отже, можна констатувати наявну підтримку створення Української православної церкви як у нашій країні, так і за її межами. І, безумовно, це – знакова історична подія. Розвиток цього процесу, на думку політологів, матиме значення не лише для релігійного життя в Україні, а і впливатиме також на перебіг подій у політичному процесі.

Аналітик С. Фурса зазначав, що, на його думку, різні релігійні організації ставляться до віруючих як до «великого ринку». Оскільки в Україні 70 % людей вважають себе віруючими та при цьому беруть участь у виборах, на результати яких через них впливають і «люди в рясах», тому «абсолютно ненормально, що більшу частину ринку релігії контролює контора, яку очолює КГБшники, і яка безпосередньо підпорядковується Кремлю» (URL: https://24tv.ua/ru/ukraina_tag1119. 2018. 29.11).

У новій церкві є всі передумови відродити історичну пам'ять і згуртувати суспільство. Проте деяка небезпека існує в тому, що претенденти на автокефалію сприймають новосформовану церкву саме як національну. Така ситуація може стати каменем зіткнення чи основою для суспільних непорозумінь. Адже надання будь-якому релігійному об'єднанню національного значення робить його пріоритетним, а всі інші автоматично стають другорядними.

Виходячи з експертних оцінок, можна прогнозувати, що розвивати нову церкву доведеться кілька років, хоча й не з нуля, але процес цей буде досить трудомісткий. На терміни та результати церковної реформи вплине й те, якими будуть відносини всередині нової церкви, чи не виникнуть конфлікти між її представниками і чи не буде чинитися вплив на парафії інших церков з метою залучення до нової структури. Показовою та більш кардинальною виглядає точка зору професора Л. Філіпович, завідуючої відділом історії релігії та практичного релігієзнавства Інституту філософії НАН України, яка вважає, що для досягнення обіцяного керівництвом ПЦУ доведеться створити абсолютно нову церковну структуру. На думку дослідниці, клірикам ще тільки належить усвідомити, що статус і масштаб церкви змінився: «Я вважаю, що все має бути по-сучасному: потрібно написати розгорнутий план з дедлайнами і відповідно до нього рухатися крок за кроком» (URL: <https://www.dw.com>).

При цьому деякі експерти, продовжуючи тему політичної складової, роблять радикальні прогнози щодо майбутніх захоплень церков, не масово, а в певному порядку, встановленому самою новою церквою – за погодженням з верховною владою і з дозованим використанням сили націоналістичних організацій або поліції. При цьому жодного «повстання православних» не буде – вони змушені будуть тільки захищатися. Таким чином, на думку експертів, виникає довгограюче джерело «керованого хаосу», яким можна маніпулювати аж до введення в окремих регіонах або по всій країні надзвичайного стану. Цей ресурс також можна використовувати

для зриву виборів (URL: <https://ukraina.ru/exclusive/20181212/1022062126.html>. 2018. 13.12).

Однак у середовищі експертів існує також і думка про надмірну гіперболізацію проблеми зіткнення релігійних інтересів у суспільстві: у цій ситуації багато чого залежить від того, як формуватиметься церква після томосу. Для людей, які не дуже близькі до церкви, хоча і вважають себе віруючими, з наданням автокефалії українській церкві мало що зміниться (URL: https://24tv.ua/ru/ukraina_tag1119. 2018. 29.11). І тут, з точки зору громадянської інформованості й зацікавленості в цьому процесі, виглядають досить показовими результати соціологічного опитування, які свідчать про те, що більшість українців (71,5 %) не знають або не можуть сказати, що таке томос (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-tomos-opytuvannia/29565361.html>).

Крім того, експертне середовище звертає увагу на той факт, що фактично сам Варфоломей сприяє зниженню інтересу національного релігійного активу до нової церкви. Адже, за даними навколоцерковних джерел, Константинопольський патріархат залишає за собою право переглянути томос про автокефалію в будь-який час. Про це повідомив богослов, професор, архімандрит і колишній глава відділу зовнішніх зв'язків Української православної церкви К. Говорун. За його словами, будь-які зміни в статуті нової церкви повинні бути узгоджені з Константинополем. «Під час моїх дискусій з Константинополем з цього питання я почув таку точку зору: якщо буде переглянутий статут, буде переглянутий і томос», – сказав К. Говорун (URL: <https://ukraina.ru/news/20181219/1022128291.html>. 2018. 19.12).

Таким чином, томос, який нова помісна церква України повинна отримати в січні, Константинополь зможе й забрати. Тому що із самого початку було відзначено, що статут і томос – це один пакет документів. І якщо в цьому пакеті один документ змінюється, то, відповідно, може змінитися й інший.

Звертає на себе увагу експертного середовища також і той факт, що Єпіфанія обирали під час собору, на який з'їхалися святі отці з усієї країни. Але менше з УАПЦ, а з промосковської УПЦ – лише два архієреї. На основі такого членства учасників собору деякі ЗМІ піддають сумніву значущість собору. Адже нова Православна церква України – це фактично переформатування вже існуючого Київського патріархату. До нього долучилися вельми нечисленні представники УАПЦ. Згадаємо, що в минулому така об'єднавча подія вже закінчувалася невдачею. При цьому промосковська УПЦ нікуди не поділася. Об'єднавчий собор вона проігнорувала, переходити під хоругви ПЦУ не поспішає. Відтак ця церква й далі функціонуватиме в Україні, хоча влада, ідучи назустріч зверненням Філарета, змушує очільників у назві цієї церкви вказати приналежність до Росії.

Абсолютно передбачувано, що в Кремлі назвали об'єднання церков в Україні розкольницькою діяльністю (URL: <https://ukr.segodnya.ua/politics/putina-otreagirovali-na-obedinenie-ukrainskih-cerkvey-1198660.html>. 2018. 17.12). При цьому патріарх московський і всієї Русі Кирило заявив, що на православну церкву повстали сили зла. Предстоятель РПЦ звинуватив «розкольників у ненависті й готовності губити людські життя». Проголошення автокефалії в Україні також викликало обурення в більшості російських ЗМІ. Те, що відбулося, вони називають не інакше як «розколом» і «дорогою в пекло». Утім, іншої оцінки від російської преси й годі чекати.

Однак звертає на себе увагу той факт, що і в середовищі російських ЗМІ існують інші думки. Наприклад, «Новая газета» сприйняла українську автокефалію спокійно. На її думку, «об'єднавчий собор українських церков, що відбувся в Софії Київській 15 грудня, остаточно затвердив нові контури православного світу, у якому різко зросла роль Константинопольського патріархату і катастрофічно впала роль Московського... До цього собору українська церква йшла як мінімум 100 років», – зазначає «Новая газета» (URL: <https://www.ostro.org/general/world/articles/560413>. 2018. 17.12).

Що стосується прогнозів, якими будуть перші зміни в житті церкви України і взагалі світового православ'я після проголошення київської автокефалії, то тут «Новая газета» зазначає: «Здається, військове вторгнення Росії в Україну з метою захисту канонічного православ'я можливе тільки у тому випадку, якщо матимуть масовий характер “битви за храми”, особливо за символічно важливі Києво-Печерську та Почаївську лаври. Внутрішніх передумов для таких битв в Україні немає, а ось чи зможе уряд П. Порошенка ефективно протистояти зовнішнім впливам – поки невідомо».

У контексті таких зовнішніх впливів звертає на себе увагу публікація ізраїльського журналіста С. Манни, який на своїй сторінці у Facebook з посиланням на джерела у Єрусалимському патріархаті повідомляє, що томос про автокефалію Української православної церкви буде містити пункти про передачу в пряме підпорядкування Фанару 38 об'єктів на території України. За словами журналіста, цей факт уже узгоджено з П. Порошенком, більше того, Президент обіцяв Фанару закріпити його законодавчо.

Також журналіст зазначає, що екзархи, надіслані в Україну, допоможуть новоствореній ПЦУ уніфікувати всі складні церковні правила та обряди з грецькою церквою, перевести канонічні тексти й оновити всі молитовники тощо. «Під цей процес де-русифікації Варфоломій уже смиренно запросив у П. Порошенка і Держдепу вельми чималу суму – близько 1,5 млн дол. І половину цих грошей Держдеп йому вже обіцяв перевести у 2019 р. Швидше за все П. Порошенко також звернеться до кураторів з ЄС, які напевно щось дадуть», – пише С. Манн (URL: <https://strana.ua/news/177145-stalo-izvestno-pochemu-varfolomej-sohlasilsja-na-tomos-dlja-ukrainy.html>. 2018. 18.12).

При цьому звертає на себе увагу те, що в нинішній час інформаційного суспільства, розвитку горизонтальних і вертикальних комунікацій, високої

мобільності, відкритості й доступності інформації можна припустити прийдешні зміни в інституціональному характері церкви, її ставленні до канонів і подолання вікових нашарувань. І цей процес, завдяки автокефалії, може початися з України.

Варто відзначити ще один важливий аспект. Більшість українських політиків-опонентів влади й нинішнього Президента висловилися за створення незалежної української церкви, тим самим фактично схвалили дії та підтримали П. Порошенка. Це означає, що Україна в особі Президента все робить правильно та своїми діями дійсно об'єднує народ і країну.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Український політикум на старті президентських перегонів: кандидати, рейтинги, прогнози

В Україні 31 грудня 2018 р. офіційно стартує кампанія з виборів Президента України, які заплановані на 31 березня 2019 р. З цього дня до 3 лютого 2019 р. включно дозволяється офіційне висунення кандидатів і подача документів для реєстрації. Ці дати визначено в календарному плані основних організаційних заходів з підготовки та проведення чергових виборів Президента України, прийнятому на засіданні Центральної виборчої комісії (далі – ЦВК) 20 грудня.

У комісії зазначили, що реєстрація кандидатів на пост Президента має бути здійснена Центрвиборчком протягом п'яти днів з дня прийняття документів, а останнім днем реєстрації стане 8 лютого. Передвиборна агітація кандидатом дозволяється з наступного дня після його реєстрації до 24:00 29 березня 2019 р. Що стосується політичної реклами й агітації до моменту реєстрації кандидата, то вона вважається незаконною.

До 7 березня 2019 р. включно зареєстровані кандидати зможуть офіційно відмовитися від балотування. Відповідно, до 8 березня включно Центрвиборчком зможе скасувати реєстрацію таких кандидатів і затвердити текст виборчого бюлетеня.

Окружні виборчі комісії повинні бути створені до 18 лютого 2019 р. включно, дільничні – до 12 березня 2019 р. включно.

До 22 березня включно Державний реєстр виборців повинен буде передати дільничним комісіям попередні списки виборців та іменні запрошення на вибори, а до 25 березня включно виборці зможуть звернутися до дільничної комісії або органу ведення Держреєстру про невключення до списку, неточності внесених даних або із заявою про бажання змінити на виборах місце голосування.

Безпосередньо голосування на виборах Президента відбудеться з 08:00 до 20:00 31 березня 2019 р. Після цього окружні комісії зобов'язані встановити до 5 квітня 2019 р. включно підсумки голосування в округах, а ЦВК на цій підставі до 10 квітня включно – результати по Україні. У

підсумку, до 13 квітня включно повинні бути офіційно оприлюднені результати та рішення про призначення другого туру виборів у разі, якщо жоден з кандидатів не набере абсолютної більшості голосів (50 % + один голос) після першого етапу голосування. У такому випадку другий тур відбудеться 21 квітня 2019 р. (URL: <https://glavcom.ua/news/vibori-prezidenta-peregoni-oficiyno-startuyut-31-grudnya--554929.html>).

Кандидатом на пост Президента може стати громадянин України, який досяг 35-річного віку, володіє державною мовою та проживає в Україні протягом 10 останніх років до дня виборів. Піти на вибори можна або через висування політичною партією, або шляхом самовисування. Також потенційний Президент України повинен надати декларацію про доходи за рік, що передує року початку виборів. Документ має перевірити Національне агентство з питань запобігання корупції та згодом оприлюднити результати перевірки. Кандидат на пост Президента має внести до ЦВК грошову заставу в розмірі 2,5 млн грн. Грошова застава повертається суб'єкту її внесення, тобто партії чи кандидату на пост Президента, у двох випадках: або в разі перемоги на виборах, або в разі виходу до другого туру. Усім іншим учасникам виборів гроші не повертаються, вони йдуть до Державного бюджету (URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/11/14/7198122>).

Утім, свою участь у виборах Президента потенційні кандидати почали анонсувати задовго до старту передвиборної кампанії. Бажання поборотися за крісло глави держави в той чи інший спосіб оприлюднило вже близько 30 претендентів, частина з яких навіть оголосили свої передвиборні програми, перші кроки в разі перемоги на виборах, розмістили політичну рекламу.

У соціологічних опитуваннях нині фігурують від 10 до 15 прізвищ кандидатів на пост Президента. Це лідер «Батьківщини» Ю. Тимошенко, діючий Президент П. Порошенко, экс-міністр оборони А. Гриценко, співголова Опозиційного блоку Ю. Бойко, голова Радикальної партії О. Ляшко, лідер партії «За життя» В. Рабінович, а також музикант С. Вакарчук і шоумен В. Зеленський. Не всі з них, щоправда, підтвердили свою участь у виборах, але рейтинг уже мають.

Про свою участь у виборах заявили мер Львова А. Садовий і колишній представник України в Мінській контактній групі Р. Безсмертний. Мають намір випробувати сили на президентських виборах колишній депутат Партії регіонів І. Богословська, экс-голова СБУ В. Наливайченко, народні депутати В. Купрій, Н. Савченко, С. Каплін, С. Тарута, М. Добкін, а також экс-нардеп М. Томенко, голова Соцпартії І. Ківа, лідер «Національного корпусу» А. Білецький. До виборів бажає долучитися лідер партії «5.10» Г. Балашов, волонтер Ю. Касьянов, лідер «Свободи» О. Тягнибок та ін. Про президентство задумалися навіть фігуранти гучних розслідувань НАБУ О. Онищенко та Р. Насіров (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/kandidati-u-prezidenti-chomu-na-majbutni-vibori-zarejestruvalasja-rekordna-kilkist-pretendentiv-2499244.html>).

Загалом, на думку експертів, наступні президентські вибори стануть рекордними за кількістю висунутих кандидатів – їх буде кілька десятків (на виборах президента у 1991 р. було шість кандидатів, у 1994 р. – сьм, 1999 р. – 13, 2004 р. – 26, 2010 р. – 18, 2014 р. – 21 кандидат). Це зумовлено, серед іншого, тим, що на жовтень 2019 р. заплановано чергові вибори до Верховної Ради України, які спонукають представників різних політичних сил включитися в президентську виборчу кампанію, аби використати її для підсилення своїх позицій напередодні парламентських виборів. Крім того, багато буде «технічних» кандидатів, яких просуватимуть з метою вирішення специфічних завдань.

Ще однією причиною великої кількості претендентів на пост Президента України є висока невизначеність результату цих виборів, що створює гарні умови для появи «чорного лебедя» – невідомого суспільству кандидата. На цю роль претендують як відомі, так і маловідомі українські політики.

Звичайно, загальний список претендентів істотно скоротиться на етапі реєстрації кандидатів на посаду Президента України через необхідність внесення високої грошової застави та через різні юридичні тонкощі, які дадуть підстави для ЦВК України не зареєструвати когось з них з тих чи інших причин. Також можуть з'явитися нові претенденти, які вступлять у гру та істотно її змінять. Остаточний список кандидатів стане відомий 9 лютого 2019 р.

Ще до офіційного старту президентської кампанії чимало потенційних кандидатів заявили про свою участь. Так, чинний глава держави досі не оголосив офіційно про свою участь у виборах, але активну виборчу кампанію фактично веде вже кілька місяців, будуючи її на тріаді «Армія! Мова! Віра!». Шанси на проходження П. Порошенка до другого туру експерти оцінюють 50 на 50. Влітку рейтинги Президента були не надто високі – 6–7 %, це п'яте-шосте місце. Згідно з опитуванням, проведеним наприкінці жовтня Центром «Соціальний моніторинг» з Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременко, Київським міжнародним інститутом соціології та соціологічною групою «Рейтинг», П. Порошенко опинився на третьому місці з показником – 6,3 %. Перше в Ю. Тимошенко – 12 %, на другому В. Зеленський – 7,6 % (URL: https://24tv.ua/vibori_prezidenta_ukrayini_2019_prognoz_kandidativ_na_viborah_ukrayini_n1007188).

Попри те що П. Порошенко не на другому місці, на думку соціологів і експертів, вийти до другого туру він може. У нинішнього Президента сформовано чітке електоральне ядро, розвинуто партійну інфраструктуру, на відміну від багатьох інших кандидатів. Чимало залежить від конкретної ситуації в економіці. За словами директора Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва І. Бекешкіної, результат П. Порошенка залежить не стільки від виборчої кампанії, скільки від ситуації в суспільстві. Якщо буде економічне зростання, підвищуватимуться зарплати й пенсії, то він матиме шанс. Якщо цього не буде, то й шансів буде менше.

Діючий президент активно грає на патріотичних настроях українців. На переконання експертів, оголошення ним воєнного стану у зв'язку з конфліктом в Азовському морі сприяє росту рейтингу П. Порошенка. І його шанси на вихід до другого туру збільшилися. За словами політолога О. Леонова, рейтинг П. Порошенка зростає в регіонах, де оголошено воєнний стан – серед патріотично налаштованих громадян. Також у плюс П. Порошенку піде отримання томосу українською єдиною автокефальною церквою.

Головний конкурент П. Порошенка та лідер президентських рейтингів – голова ВО «Батьківщина» Ю. Тимошенко. Лідер «Батьківщини» вже оголосила передвиборню програму «Новий курс країни» і заявила, що йде на пост Президента, але, зазначають фахівці, рейтинг Ю. Тимошенко лише близько 11–12 %. Натомість 25 % українців ще не визначилися з вибором. Але до другого туру Ю. Тимошенко потрапить. До того ж у неї серйозна підтримка з боку олігархів – І. Коломойського, можливо, Д. Фірташа.

Утім, за словами О. Леонова, її програма про новий курс України – дуже розмита, а бігбордами про вступ до НАТО і ЄС вона відштовхнула частину проросійськи налаштованих виборців, які є серед її електорату. Вочевидь, щоб якимось згуртувати свій традиційний електорат, Ю. Тимошенко вдалася до звичної популістської риторики й обіцяє знизити ціни на газ вдвічі. Наскільки це спрацює, невідомо. Як говорить О. Леонов, оголошення воєнного стану, торги Ю. Тимошенко в парламенті можуть знизити її популярність у цих областях. Експерт не виключає, що до виборів популярність Ю. Тимошенко може стати меншою.

Потрапити до другого туру виборів, за прогнозами експертів, може й экс-міністр оборони А. Гриценко. Він вже заявив про наміри балотуватися й навіть розповів про свої кроки, у тому числі й кадрові призначення після перемоги. Соціопитування виводять А. Гриценка на друге-третє місце з показниками 7 %. Утім наприкінці жовтня він посів четверте місце з результатом 6,2 %.

На думку політологів, сумнівно, що А. Гриценко переможе. По-перше, у нього немає розвинутої регіональної інфраструктури. По-друге, проти нього ще не працювали конкретно опоненти. Крім того, як зазначає виконавчий директор Центру прикладних політичних досліджень «Пента» О. Леонов, таке враження, що, як тільки А. Гриценко починає активну кампанію, його рейтинг обвалюється. І нині вже почалася така тенденція. А. Гриценко може вийти до другого туру з Ю. Тимошенко, а хто вийде переможцем, сказати складно. Однак, як би не закінчилися для нього вибори Президента, партія А. Гриценка «Громадянська позиція», схоже, потрапить у наступне скликання Верховної Ради.

Нещодавно до команди А. Гриценка приєднався народний депутат В. Чумак разом зі своїм громадським рухом «Хвиля». Він очолив штаб з підготовки президентських виборів. У розмовах з журналістами В. Чумак переконує, що об'єднання з А. Гриценком додасть кандидату в президенти 3–

5 % підтримки. За даними ж УП, кінцевий розрахунок спрямований на парламентські вибори, на яких «Хвиля» В. Чумака зможе претендувати на 10 % списку «Громадянської позиції» (URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2018/12/13/7201094>).

З-поміж колишніх високопосадовців імовірним учасником президентських перегонів є лідер «Народного фронту» А. Яценюк. Про наміри балотуватися він поки що не заявляв офіційно, утім його політична реклама вже присутня в інформаційному просторі. Партія «Народний фронт» на виборах 2014 р. посіла перше місце, набравши 22,14 % голосів, однак за чотири роки рейтинги НФ і А. Яценюка особисто впали майже до нуля. На сьогодні А. Яценюка готові підтримати 0,6 % виборців. Причиною такого падіння стало те, що він зібрав на себе весь негатив важкої економічної кризи, яка розпочалася в Україні через війну з Росією.

Причому бігборди А. Яценюка, фактично, тролять П. Порошенка. Наприклад, бігборд «Українська мова, кіно, пісня» – це викликало певний ажіотаж. За словами політолога М. Басараба, можлива участь А. Яценюка може істотно вплинути на розклади між фаворитами – наразі П. Порошенком і Ю. Тимошенко. Діючий Президент зацікавлений, щоб А. Яценюк не балотувався, аби не завадити П. Порошенку одноосібно представляти всі здобутки й позитивні звершення української влади з 2014 р. Натомість Ю. Тимошенко була б зацікавлена в участі А. Яценюка, бо його голоси відбиратимуть підтримку в П. Порошенка.

Як заявив керівник фракції «Народний фронт» М. Бурбак, 20 грудня на засіданні політради одноіменної партії було прийнято рішення про висунення кандидата на пост Президента вже наступного року на з'їзді партії, що відбудеться 2 лютого 2019 р. (URL: <https://glavcom.ua/country/society/narodniy-front-viznachitsya-z-kandidatom-u-prezident-i-nastupnogo-roku-555097.html>).

Колишній соратник В. Ющенка, экс-віце-прем'єр з адміністративної реформи, экс-посол у Білорусі, экс-представник України в Тристоронній контактній групі в Мінську Р. Безсмертний також вирішив балотуватися на пост Президента. Соціологія наразі показує майже 1 % підтримки політика. Зважаючи на те що в майбутнього кандидата немає ні власної партії та команди, ні істотної фінансової підтримки, перемогти йому навряд чи вдасться.

Р. Безсмертний не становить потенційної загрози жодному з лідерів перегонів. На думку директора Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва І. Бекешкіної, це спроба повернутися у велику політику. На президентських перегонах він трохи розкрутиться, і його хтось потім візьме в партійний список.

Тривалий час намагається потрапити у велику політику экс-соратник экс-президента В. Ющенка, колишній очільник СБУ В. Наливайченко, але поки безуспішно. Наразі він очолює рух «Справедливість». На думку фахівців, його час сплинув. Але, як зазначає О. Леонов, він на виборах

Президента виконуватиме технічну функцію – атакуватиме владу. Не виключено, що після виборчого циклу отримає якусь посаду.

Звільнений глава Державної фіскальної служби Р. Насіров, який перебуває під слідством через підозру в корупції, теж вирішив податися в Президенти. Як пояснив опальний чиновник, його до такого рішення підштовхують друзі і він може домовитися з В. Путіним. Справжні мотиви можуть бути різними. Р. Насіров може зіграти роль спойлера когось із основних кандидатів. Або ж хоче просто затягнути слідство. У Р. Насірова шансів у межах похибки. На думку І. Бекешкіної, Р. Насіров – людина із системи та багато що знає, тому може озвучувати певний компромат як проти нової, так і проти старої влади.

Про свій намір балотуватися на пост Президента України заявив 3 жовтня мер Львова, лідер «Самопоміч» А. Садовий. Як пояснив А. Садовий, він іде на вибори, «аби його не мучила совість і щоб змінити та модернізувати країну». «Ми на десятки років відстали від світових лідерів. Якщо ми не об'єднаємо інтелект і силу нації, можемо просто загинути, ніхто у світі нас сьогодні не чекає. По-друге, потрібно повернути молодим українцям віру в свою країну. Без цього немає майбутнього. І, по-третє, необхідно розірвати коло політичної корупції. Моя велика мета – побудувати успішну країну, хочу це зробити і готовий покласти своє життя на це», – наголосив А. Садовий.

За словами лідера «Самопоміч», його першим кроком на посаді Президента буде розірвання політичних корупційних зв'язків, другим – мобілізація усіх активних, тверезомислячих людей, третім – технологічна модернізація країни. Рейтинг А. Садового нині коливається у межах 2 %.

У президентських виборах безумовно братиме участь лідер Радикальної партії О. Ляшко. Він заявив, що в січні 2019 р. на з'їзді політсили відбудеться висування кандидата на пост Президента. Для лідера Радикальної партії – це друга президентська кампанія. Уперше О. Ляшко балотувався в 2014 р. і показав гарний результат – 9 %. Сьогодні соціологія показує 5 % підтримки. За прогнозами, О. Ляшко вибори не виграє та не вийде до другого туру, але зможе відібрати частину голосів у Ю. Тимошенко й А. Гриценка, що буде на користь П. Порошенку.

Тим часом у таборі экс-«регіоналів» відбувся давно прогнозований розкол. Співголова Опоблоку Ю. Бойко та лідер партії «За життя» В. Рабінович підписали угоду про створення «Опозиційної платформи – За життя». Відповідно, єдиним кандидатом від проросійських сил став Ю. Бойко. Після цього 20 листопада фракція «Опоблок» виключила зі свого складу Ю. Бойка та С. Львовичкіна.

Як пояснює голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко, група Р. Ахметова не підтримала Ю. Бойка як єдиного кандидата від экс-«регіоналів» з кількох причин. За словами політолога, кандидатуру Ю. Бойка категорично не сприймає ряд ключових фігур в Опоблоці, зокрема формальний лідер Б. Колесніков і В. Новинський.

Плюс давні розбіжності Р. Ахметова з групою Львовчкіна – Фірташа. «За чутками, Ахметов через Медведчука поставив умову Кремлю. Він передав, що готовий узяти участь в об'єднанні, але за умови повернення його активів, захоплених на окупованому Донбасі. Відповіді Ахметов не отримав. І це також стало стримуючим фактором», – підкреслив В. Фесенко.

Однак шанси на вихід до другого туру з П. Порошенком або Ю. Тимошенко у Ю. Бойка залишаються. На сьогодні його рейтинг 5,5 %. І це буде вигідно як Ю. Тимошенко, так і П. Порошенку, прогнозує експерт.

Ахметівська частина Опоблоку, скоріше за усе, висуватиме кандидатом на пост Президента О. Вілкула. У Києві та по Україні вже з'явилася його реклама. Складно сказати, який у О. Вілкула рейтинг, оскільки у відкриті соціопитування його поки не включали. Якщо О. Вілкул балотуватиметься, то отримає близько 2–3 %, відбираючи їх у того ж Ю. Бойка, прогнозують експерти.

Про свою участь у президентських виборах оголосив ще один колишній «регіонал», народний депутат України, голова партії «Наші» Є. Мураєв. Заяву про це політик оприлюднив на своїй сторінці у Facebook. За словами політика, його рішення ще має підтвердити з'їзд, але він вважає, що йти на президентські вибори повинен. Є. Мураєв вважає, що на виборах Президента через тиск системи і викреслених з політичного процесу мільйонів виборців кандидати від опозиції не матимуть можливості конкурувати на рівних. Однак вибори – це можливість «донести людям іншу думку, переконати їх думати, ставити запитання». При цьому нардеп зазначив, що його власна політична діяльність і робота партії «Наші» спрямовані на те, щоб розуміння майбутнього та політичні бажання в українському суспільстві були спільними. «Щоб вони базувалися на цифрах, фактах і розумінні вигоди – своєї і державної», – говорить політик ([URL: https://glavcom.ua/country/society/murajev-ide-u-prezidenti-553899.html](https://glavcom.ua/country/society/murajev-ide-u-prezidenti-553899.html)).

Мають намір прийняти участь у президентських перегонах також екс-«регіонали» С. Тарута й І. Богословська. Екс-губернатор Донецької області, олігарх, нині народний депутат і лідер партії «Основа» С. Тарута, на думку експерта О. Леонова, не стільки конкуруватиме з іншими проросійськими кандидатами, скільки виконуватиме технічну функцію – критикуватиме й нападатиме на владу. Говоритиме те, що інші не можуть собі дозволити. Він також використає тему російської мови, замирення з Росією, пошуку компромісу.

Характерною рисою І. Богословської, яка після Революції гідності залишилася поза парламентом, є те, що її головне завдання – критика Ю. Тимошенко. Восени І. Богословська не приховувала, що мріє вийти з Ю. Тимошенко до другого туру. Власне, вочевидь її роль на майбутніх виборах – нищівна критика Ю. Тимошенко. Поки І. Богословську в соціопитування не включили. Хоча навряд чи вона набере істотну кількість голосів.

Новими постатями серед можливих кандидатів на пост Президента є музикант С. Вакарчук і шоумен В. Зеленський. Серед імовірних і доволі неочікуваних кандидатів – музикант С. Вакарчук, який викликав на політичній арені чималий переполох. Наприкінці 2017 р. він посів третє місце в президентських рейтингах, пропустивши поперед себе лише П. Порошенка і Ю. Тимошенко.

Заяви від С. Вакарчука про участь у виборах Президента України 2019 р. наразі не прозвучало. Ба більше, через постійний тиск з боку суспільства вже кілька разів С. Вакарчук публічно відхрещувався від президентських амбіцій. «Мене весь час запитують щодо присутності у політичних рейтингах, президентських амбіцій, бажання або небажання балотуватися на виборах. А історія в тому, що, що б я вам не відповів, ви все одно не повірите», – пояснив музикант.

Він заявив, що не має наміру балотуватися на пост Президента України, але вважає, що всі українці разом мають брати участь у творенні держави та робити її кращою й успішнішою. І це не залежить від віку, фаху, роду занять чи місця проживання. А 15 вересня під час проведення XV Ялтинської європейської стратегії в Києві, коли його вкотре запитали про плани на президентське крісло, С. Вакарчук відповів: «Мені багато що подобається у музиці та житті, але найбільше – це тримати у напрузі. Я не можу приймати таке рішення, спілкуючись з журналістом».

Хоча С. Вакарчук і заперечує свої політичні амбіції, суспільство очікує, що все ж він заявить про участь у президентських виборах. Утім, на думку політолога А. Вігірінського, С. Вакарчук, скоріше за все, участі в президентських виборах не братиме, на відміну від В. Зеленського, у якого є штаб. Українські ЗМІ неодноразово заявляли, що за В. Зеленським і партією «Слуга народу» стоїть власник телеканалу «1+1» І. Коломойський. Причому, зазначає А. Вігірінський, ідея про балотування В. Зеленського виникла як рефлексія на тлі можливого висування на пост Президента С. Вакарчука. Нині В. Зеленський вийшов на друге місце в президентському рейтингу з результатом 7,6 %. В. Зеленський в українському шоубізі найбільш пізнаваний. Його аудиторія ширша від С. Вакарчука, і вся його творчість пов'язана з політичними жартами. «Вдало» було показано серіал «Слуга народу», реклама третьої частини якого нині сприймається як політична реклама В. Зеленського. Про його політичні погляди зробити висновки наразі можна лише з його висловлювань на тему мови. Одне з останніх було таким: «Не проблема говорити по-українськи. І це в жодному разі, і це найголовніше, не пов'язано з мовними питаннями, уподобаннями або любов'ю до чогось. Але, мені так здається, що це не принципові речі. Я знаю українську мову. Але я не мислю нею вільно. Я перекладаю. Так, я можу з вами розмовляти українською мовою, але проблема в тому, що я перекладаю. І це помітно – я роблю паузу. А я дуже поважаю українську мову!»

В. Зеленський неодноразово потрапляв під хвилю критики за свої неоднозначні жарти про Україну та становище, у якій опинилася країна.

Політологи та інші фахівці неодноразово наголошували, що виборці можуть мати хибне уявлення про політичні позиції В. Зеленського, оскільки подекуди роблять висновки з його ролей і виступів у гумористичних телевізійних шоу. Чи не єдиною, можливо, серйозною фразою про перспективи своєї участі у політиці є фраза: «У мене є юридична освіта – і це плюс для мене. Але у мене немає політичного досвіду... І це жирний плюс!»

Ще одне нове в політиці та фактично незнайоме обличчя для українців – экс-директор туристичного комплексу «Буковель» народний депутат О. Шевченко. Ще з весни він почав активну кампанію на телебаченні і в соцмережах. Утім рекламується О. Шевченко винятково на телересурсах олігарха І. Коломойського.

На з'їзді політичної партії «Українське об'єднання патріотів (УКРОП)» 5 грудня делегати затвердили О. Шевченка кандидатом на президентські вибори. Це підтверджує, що О. Шевченко – ще одна кандидатура І. Коломойського. Його рейтинг близько 2 %.

За словами експерта О. Леонова, О. Шевченко не стільки відбиратиме в когось голоси, скільки використає президентську кампанію для розкручування партії – політичного проекту І. Коломойського, який, очевидно, хоче завести кілька своїх сил у парламент і стати серйозним гравцем у формуванні коаліції та уряду.

За даними найновішого опитування «Моніторинг електоральних настроїв українців», проведеного Соціологічною групою «Рейтинг», президентський топ-10 виглядає так:

13,2 % – за Ю. Тимошенко;

7,8 % – за В. Зеленського;

6,8 % – за П. Порошенка;

6,6 % – за А. Гриценка;

5,7 % – за Ю. Бойка;

5,4 % – за В. Рабіновича;

5,2 % – за О. Ляшка;

5,0 % – за С. Вакарчука;

2,4 % – за А. Садового;

1,9 % – за О. Шевченка (URL: https://24tv.ua/svjatoslav_vakarchuk_v_prezident_i_ukrayini_2019_biografiya_reyting_kandidata_n1052645).

Як бачимо, поки результати соціологічних опитувань демонструють, що серед лідерів президентських перегонів немає явного фаворита, який зможе набрати більше половини голосів у першому турі. Про це заявили в американському Міжнародному республіканському інституті (дали – IRI) на основі результатів опитування громадської думки в Україні. «Відсутність однозначного лідера на президентських перегонах означає, що виборці не визначилися, який кандидат дасть відповіді на найбільш важливі для них запитання, такі як покращення економіки, врегулювання війни на Донбасі та подолання корупції», – говорить директор IRI з питань Євразії С. Нікс (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29636388.html>).

Політичний експерт О. Буряченко вважає, що, скоріше за все, вибори в один тур не відбудуться. На це є декілька причин, пов'язаних насамперед з першою потенційною п'ятіркою.

По-перше, Ю. Тимошенко має дуже великий антирейтинг, який навіть наближається до її «плюсового» рейтингу (20–21 % за результатами спільного опитування КМІС, Центру ім. О. Разумкова та Соціологічної групи «Рейтинг» від 13 листопада 2018 р.) і цей факт зіграє свою негативну роль при її можливому виході до другого туру.

По-друге, рейтинг П. Порошенка наразі недостатній для перемоги в першому турі (9–10 %), а враховуючи швидке настання зими, початок опалювального сезону та закладене в новому бюджеті-2019 підвищення курсу долара США (мінімум до 30 грн/дол.), великого зростання чекати не варто.

По-третє, В. Зеленський (10–11 %), С. Вакарчук (5–6 %). Ще жоден із цих можливих кандидатів офіційно не заявив про свої президентські амбіції. Враховуючи близькість оголошення виборів, то якісно мобілізувати команди по всій країні вищезазначені можливі кандидати можуть просто не встигнути. І про захист результатів виборів теж не потрібно забувати, тому якісна команда в будь-якому разі відіграватиме значну роль протягом усіх перегонів.

По-четверте, результат Ю. Бойка важко прогнозувати, оскільки наразі рейтинг цього кандидата становить приблизно 8–9 %. Реальні шанси вийти в другий тур Ю. Бойко матиме, якщо стане єдиним кандидатом від опозиції.

По-п'яте, А. Гриценко, хоча і має досить стабільно-високий рейтинг, працює на «ліберальному» електоральному полі ще декількох можливих кандидатів (найбільший рейтинг у А. Садового – 2–3 %), та й перспектив росту рейтингу А. Гриценка без значних медіа-подій, які ініціюватиме сам А. Гриценко, не багато (URL: <https://cehrin.org.ua/material/elections-candidate-reputation-truth---what-are-outside>).

Прогнозувати другий тур президентських виборів на сьогодні важко, разом з тим можна виділити основні тенденції, тренди та ризики, з якими зіштовхнуться кандидати в другому турі, зазначає О. Буряченко. Так, основним питанням стане питання довіри до кандидата, його зовнішнього іміджу та напрацьованої репутації. Якщо свій імідж кандидати зможуть досить вдало моделювати залежно від електоральних настроїв, то репутацію як більш сталий маркер покращити в короткостроковий період буде досить важко.

Наступним важливим показником буде наявний антирейтинг кандидата. У цьому рейтингу «пальму першості» тримають Ю. Тимошенко, П. Порошенко і Ю. Бойко. Адже може скластися ситуація, коли голосуватимуть, не «за», а «проти» кандидата.

«Темними конячками» другого туру можуть стати «комік чи співак», у цьому випадку «народні» кандидати матимуть значний шанс на перемогу.

У разі виходу в другий тур Ю. Бойка (чи будь-якого іншого представника опозиції) буде реанімовано тему «різної України», активізуючи опозиційний електорат південно-східної частини країни.

Важливим питанням залишається можливість для голосування ВПО (внутрішньо-переміщених осіб), оскільки ця категорія виборців є досить активна та вмотивована, і хто зможе їх мобілізувати – отримає значний «бонус» у кошик голосів.

Враховуючи дату виборів (31 березня 2019 р.) і прогнозовано ще холодну пору року, явка на виборчі дільниці буде малою. Отже, кандидатам потрібно буде докласти багато зусиль, щоб довести саме «свого» виборця до дільниці. У такій ситуації (як і в аналогічний літньо-відпускний сезон) перевагу матимуть «сили», які мають вплив на залучення адміністративного ресурсу.

Директор Інституту глобальних стратегій В. Карасьов прогнозує, що в другому турі президентських виборів 2019 р. зустрінуться Ю. Тимошенко й П. Порошенко. «Якщо говорити про мої прогнози, то я думаю, що в другому турі зустрінуться Тимошенко і Порошенко... Жовту майку лідера весь цей рік несла Ю. Тимошенко. Нинішній Президент і його партійна машина БПП цілий рік намагалися наздогнати партію “Батьківщина” для того, щоб якимось зрівняти шанси й отримати доступ до другого туру», – зазначив В. Карасьов. Він переконаний, що наразі П. Порошенко не зміг гарантувати собі місце в другому турі президентських виборів і шанси є у багатьох політиків, зокрема лідера партії «Громадянська позиція» А. Гриценка, лідера «Опозиційної платформи – За життя» Ю. Бойка, а також актора В. Зеленського. «З одного боку, В. Зеленський може подобатися як політик, як людина. Я не кажу про його артистичний таланти, але потрібно розуміти, чи є команда. Потрібно щодня вирішувати виклики та не допускати нових... Якщо він виграє президентські вибори, то не зможе бути хорошим президентом – він ще не готовий до цього», – додав В. Карасьов.

Експерт корпорації стратегічного консалтингу «Гардарика» К. Матвієнко вважає, що в українській політиці така тривала підтримка лідера партії «Батьківщина» безпрецедентна. «Усі попередні вибори в ОТГ фіксували значну підтримку партії “Батьківщина”, а відповідно, лідера цієї партії Ю. Тимошенко. Справедливо сказати, що весь 2018 р. вона демонструвала лідерство, при цьому це лідерство з тенденцією до зростання», – упевнений політолог.

Керівник соціологічної служби «Український барометр» В. Небоженко не зміг відповісти, чи вдасться Ю. Тимошенко зберегти лідерство в президентському рейтингу. «Вона тримає лідерство в зростаючих за своєю жорстокістю президентських перегонках... Наразі складно сказати, чи зможе вона зберегти цей темп», – резюмував політолог.

Під час соціологічного опитування, що проводилося в період з 23 листопада по 3 грудня 2018 р. Київським міжнародним інститутом соціології, також було проведено опитування про можливі результати другого туру.

Респондентам пропонувалося вибрати кандидата в кожній з восьми пар. Результати виявилися такими:

П. Порошенко (11,8 %) – Ю. Тимошенко (23,4 %);
Ю. Бойко (19 %) – П. Порошенко (15,3 %);
А. Гриценко (20,4 %) – Ю. Тимошенко (20,8 %);
Ю. Бойко (15,2 %) – Ю. Тимошенко (23,4 %);
С. Вакарчук (18,9 %) – Ю. Тимошенко (23,4 %);
В. Зеленський (23 %) – Ю. Тимошенко (22,2 %);
С. Вакарчук (24,2 %) – П. Порошенко (11,1 %);
В. Зеленський (27,8 %) – П. Порошенко (12,2 %) (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29636388.html>).

Варто також зазначити, що електоральна активність в Україні є досить високою. За результатами опитування, проведеного Інститутом аналізу та прогнозування спільно з Аналітичною групою «Соціопрогноз» за підтримки Київського прес-клубу, 45 % респондентів відповіли, що точно пішли б на вибори Президента, якби такі вибори відбулися наступної неділі. І ще 33 % опитаних сказали, що, скоріше за все, пішли би на вибори. Про це поінформував директор Інституту аналізу та прогнозування Ю. Лісничий.

Він додав, що, відповідно до опитування, точно не пішли б на вибори, якби вони відбувалися наступної неділі, 11 % респондентів; з ваганням, але сказали, що не пішли б, ще 8 %; 3 % ще не визначилися (URL: <https://glavcom.ua/country/society/vibori-2019-golosuvati-zbirayutsya-mayzhe-80-ukrajinciv-554852.html>).

Отже, Україна вступає в президентську кампанію з безпрецедентною кількістю потенційних кандидатів, за досить високої електоральної активності виборців та порівняно низьких рейтингів основних політичних гравців. Це дає підстави експертам впевнено прогнозувати проходження виборів Президента у два тури. Стратегії, програми та шанси на успіх окремих кандидатів потребують більш детального дослідження, яке буде можливим після їх реєстрації та оприлюднення своїх передвиборних позицій.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Розвиток реакції світової спільноти на події в Азовському морі

Після подій біля Керченської протоки 25 листопада, коли Збройні сили РФ і кораблі Берегової охорони Прикордонної служби ФСБ Росії із застосуванням зброї затримали кораблі Військово-Морських сил України (артилерійські катери «Бердянськ» і «Нікополь», а також рейдовий буксир «Яни Капу») разом з екіпажами, які намагалися пройти з Одеси до Маріуполя через Керченську протоку, реакція світового співтовариства свідчила про підтримку України та засудження дій Росії. Так, Євросоюз висловив стурбованість застосуванням сили з боку РФ і закликав усі сторони до деескалації, а Росію – звільнити захоплених моряків і кораблі та не

перешкоджати вільному судноплавству. США також засудили дії Росії, назвавши їх виявом агресії. Заяви з вимогою звільнити українських моряків опублікували також НАТО й ОБСЄ.

З того часу оцінка подій в Азовському морі з боку цивілізованого світу, попри спроби Росії своєї інтерпретації конфлікту, не змінилася. Більше того, світове співтовариство намагається вплинути на країну-агресора з метою деескалації ситуації та звільнення українських моряків.

Американські конгресмени ухвалили 12 грудня резолюцію, у якій закликали Д. Трампа запровадити санкції щодо Росії через напад на українських моряків, вжити заходи, аби запобігти спробі Москви затягнути газовий зашморг на ЄС. Зусилля американських конгресменів підтримали і в Європарламенті. Депутати як і їхні американські колеги закликали лідерів країн ЄС до дій. Євродепутати до того ж переконані, що потрібно відповісти на повзучу анексію Азовського моря Росією. Зокрема, Європарламент закликає ЄС і його держави-члени закрити доступ до портів Євросоюзу для російських кораблів, які йдуть з Азовського моря, якщо Росія не відновить свободу навігації через Керченську протоку та в Азовському морі, пояснили у Європарламенті (URL: https://24tv.ua/konflikt_v_azovskomu_mori_yak_ssha_ta_yevrosoyuz_namagayutsya_zupiniti_agresiyu_rf_n1080348).

Разом з тим, як зазначають українські експерти, блокування російських суден, що йдуть з Азова, не дасть великого ефекту. Редактор видання «Гроші» О. Крамаренко зауважує, що «основними портами Росії у цьому басейні є порти чорноморські, насамперед у Новоросійську. І вантажопотік через Азовське море не занадто великий і він не є стратегічно важливим».

Агресію Росії може зупинити лише серйозне покарання, яке боляче вдарить по економіці країни-агресора. Голова ради Українського аналітичного центру Б. Кушнірук наголосив, що наразі це не стосується головного, що є в Росії, – нафти, а спершу блокування розрахунків у доларах і євро; максимальне обмеження споживання газу та нафти російського походження. «Одним з таких кроків може стати блокування будівництва “Північного потоку-2”. І до цього неодноразово закликали своїх лідерів і американські члени палати представників, і євродепутати. Але від слів до справи ніхто так і не перейшов. Тут ми зіштовхуємося з проблемою класичного капіталістичного егоїзму. Тобто бізнес Німеччини та деяких європейських країн зацікавлений у цьому потоці», – розповів Б. Кушнірук. На його думку, Євросоюз пропонує Росії діалог у відповідь на її агресію. І вкотре продовжує запроваджені чотири роки тому санкції, які не втримали росіян від нападу на українських моряків у Чорному морі та від повзучої анексії Азовського моря.

Агресія Росії в Азовському морі стала також однією з головних тем зустрічі міністрів оборони і МЗС США та Канади, яка відбулася 14 грудня в Державному департаменті США. Державний секретар США М. Помпео, глава МЗС Канади Х. Фріланд, міністр оборони США Д. Меттіс та глава оборонного відомства Канади Х. Саджан засудили російську агресію в

Азовському морі (URL: <https://uazmi.org/news/post/ghiwEIQijVGM7r0OAEiY2i>).

«На додаток до наших внутрішніх пріоритетів ми також опрацювали ряд глобальних проблем. Ми обговорили нашу роботу і взаємодію як членів НАТО, ми обговорили нашу відповідь на ситуацію в Україні», – зауважив за підсумками переговорів державний секретар США М. Помпео. Він наголосив, що висловив «особисті занепокоєння щодо останнього прояву російської агресії в Азовському морі, тарану й обстрілу українських суден».

Міністр закордонних справ Канади Х. Фріланд зі свого боку повідомила, що Канада також стурбована розвитком ситуації. «Що стосується Росії й України, міністр Х. Саджан і я висловили засудження дій РФ щодо утискування судноплавства в Азовському морі, Керченській протоці, а також щодо останнього акта агресії й незаконного захоплення трьох українських суден 25 листопада та ув'язнення українських моряків. Ми закликаємо Росію звільнити цих моряків», – заявила глава зовнішньополітичного відомства Канади.

Спроба врегулювання ситуації в Азовському морі відбулася і в рамках нормандського формату. Так, у Берліні 11 грудня відбулася зустріч на рівні політичних радників країн «нормандської четвірки». Головна тема – захоплення РФ українських моряків і кораблів у Керченській протоці. Ці переговори в нормандському форматі ініціювала після атаки РФ на Азові канцлер Німеччини А. Меркель.

«Між радниками відбулася ґрунтовна розмова, яка має продовжитись у січні», – розповів представник уряду ФРН Ш. Зайберт. За його словами, зустріч у Берліні була присвячена насамперед ситуації в Керченській протоці. «З нашої точки зору, діалог і деескалація зараз – це найголовніше, аби запобігти подальшому загостренню обстановки», – зазначив він (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20181212-normandska-chetvirka-obgovoryla-ataku-rf-na-azovi-dialog-prodovzhytsya>).

Наступним значним кроком світової спільноти, яким, зокрема, засуджуються дії Росії в Азовському морі, стало ухвалення 17 грудня Генеральною Асамблеєю ООН Резолюції щодо мілітаризації Криму та акваторії Чорного та Азовського морів. За відповідну Резолюцію «Проблема мілітаризації АР Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів» проголосували на засіданні Генеральної Асамблеї ООН: 66 країн-членів проголосувало «за»; 19 – «проти»; 72 – «утрималися» (URL: <https://tsn.ua/politika/svitova-spilnota-yedina-u-svoyiy-pozitsiyi-poroshenko-privitav-uhvalennya-rezolyuciyi-schodo-militarizaciyi-krimu-1267353.html>).

Показовим є той факт, що, крім самої Росії, проти Резолюції проголосували Вірменія, Білорусь, Болівія, Бурунді, Камбоджа, Куба, КНДР, Іран, Лаос, М'янма, Нікарагуа, Сербія, Південний Судан, Судан, Сирія, Узбекистан, Венесуела та Зімбабве.

Генеральна Асамблея ООН висловила серйозну стурбованість з приводу прогресуючої мілітаризації Криму Російською Федерацією. Згідно з

текстом ухваленого документа, Генасамблея підкреслює, що присутність російських військ у Криму суперечить національному суверенітету, політичній незалежності та територіальній цілісності України, підриває безпеку й стабільність сусідніх країн і Європейського регіону.

Президент України П. Порошенко привітав ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН Резолюції щодо мілітаризації Криму та акваторії Чорного та Азовського морів. «Сьогодні зроблено ще один важливий крок на шляху до деокупації Криму. Резолюція засвідчила однозначну оцінку світової спільноти щодо триваючої протиправної поведінки Кремля», – написав президент у Facebook.

За словами П. Порошенка, Резолюцією задокументовано черговий міжнародний злочин Кремля, що стане частиною консолідованої претензії України до Москви. «Світова спільнота єдина у своїй позиції – Кремль має негайно та безумовно звільнити українських моряків та повернути Україні військові кораблі. Нинішня резолюція також підкреслює необхідність подальшої консолідації міжнародних зусиль для відновлення суверенітету і територіальної цілісності, включно з Кримом, як єдиного шляху з відновлення безпеки та стабільності у Європі», – заявив П. Порошенко.

МЗС України також оприлюднило заяву щодо ухвалення Резолюції Генеральною Асамблеєю ООН. Так, у заяві йдеться, що схвалення 17 грудня 2018 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів» засвідчило чітку позицію міжнародного співтовариства на підтримку територіальної цілісності України та засудження агресії РФ (URL: <https://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/69476-zajava-mzs-ukrajini-shhodo-uhvalennya-rezolyuciji-ga-oon-problema-militarizaciji-avtonomnoji-respubliki-krim-ta-msevastopoly-ukrajina-a-takozh-chastin-chornogo-i-azovsykogo-moriv>).

«Резолюція висловлює рішучу стурбованість міжнародного співтовариства невинуватим застосуванням Російською Федерацією сили проти трьох кораблів ВМС України 25 листопада 2018 р. у Чорному морі, в результаті якого було серйозно поранено окремих членів українських екіпажів, та закликає Російську Федерацію негайно звільнити українські кораблі та особовий склад. Важливим елементом Резолюції є засудження побудови та відкриття Російською Федерацією Керченського мосту, а також збільшення військової присутності Російської Федерації в акваторіях Чорного і Азовського морів. Широка підтримка нашої позиції стосовно Криму та засудження мілітаризації Чорного й Азовського морів є чітким сигналом для Російської Федерації: російські злочини та провокації не залишаються поза увагою світового співтовариства, а держава-агресор понесе відповідальність за правопорушення», – ідеться в заяві МЗС.

Утім, ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН цієї Резолюції не допоможе Україні в протидії російській агресії. Зокрема, таку думку висловив німецький політолог, старший науковий співробітник Інституту

євроатлантичного співробітництва в Києві А. Умланд. Він вважає, що для вирішення цього питання необхідно задіяти або створювати інші міжнародні організації (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/crimea/-umland-pokladatisjana-oon-dlja-protidiji-rosijskoji-agresiji-ukrajini-ne-dovoditsja-potribno-stvorjuvati-inshi-mizhнародni-organizatsiji-591634.html>).

«Такі резолюції, на жаль, майже не мають практичних наслідків. Поки вони обмежуються лише символічним значенням. Можна лише сподіватися, що з часом такі резолюції будуть мати практичні наслідки. Так, сама собою ухвалена Резолюція щодо Криму важлива, але вона не має такої сили, щоб реально змінити стан речей для України. Росія не реагує на резолюції міжнародних організацій, тому вони поки що мало що дають. Їхнє юридичне значення, наскільки я розумію, обмежене. І покладатися на ООН для протидії російській агресії Україні поки що не варто. Тим більше що в Радбезі Росія має право вето. Потрібно задіяти або навіть створити інші міжнародні організації, які могли б ефективно займатися цим питанням. Як варіант, ЄС, НАТО або ж нова структура», – підкреслив політолог.

За його словами, РФ може вдатися до ескалації в Азовському морі чи на Донбасі, незважаючи на загрозу посилення санкцій Заходу. «Наразі єдиний дієвий інструмент, який ще не до кінця реалізовано, – це економічні санкції. Інших механізмів я не бачу. Поки що ЄС продовжує торгувати з РФ. Навіть більше, обсяги товарообігу останніми роками зростають. Як буде далі діяти Кремль, вгадати складно. Подальша ескалація в Азовському морі чи на Донбасі призведе до нових санкцій Заходу, зокрема персональних. І, зрозуміло, певні кола в Москві цього не бажають. З іншого боку, та сама анексія Криму посилила підтримку путінського режиму серед росіян. Тому не виключено, що Кремль спробує повторити цей сценарій», – сказав А. Умланд.

Водночас окремі експерти, визнаючи той факт, що Резолюція носить рекомендаційний характер, усе ж наголошують на її значущості для України. «Резолюція Генасамблеї ООН, яка, хоч і є рекомендаційною, несе за собою формування міжнародного права. Тому для України ця Резолюція безумовно важлива. Крім того, ця Резолюція показує, хто є хто. В цьому випадку на стороні нашої держави весь цивілізований світ. А на стороні Росії ті режими, які від неї залежать», – зазначає вітчизняний політолог О. Палій (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4044807-oon-pomityla-ahresiui-v-azovi-nova-rezolutsiia>).

Ще одним важливим моментом є той факт, що Резолюція ООН може стати формальною підставою для прийняття західними країнами нового пакету санкцій проти Росії. Також окремі експерти та політики зазначають, що Резолюція може допомогти Україні у відстоюванні позиції в міжнародних судах. «Сумнівно, що Резолюція Генасамблеї ООН якось вплине на агресивні дії Росії. Москва продовжить мілітаризацію Криму. Власне, Росія і анексувала півострів, щоб створити там потужну військову базу. Але

Резолюція може вплинути на прискорення прийняття нового пакету санкцій США і ЄС», – зазначає політичний експерт С. Постоловський.

Разом з тим він зауважує, що введення нових санкцій – справа не кількох днів. «У США ці пакети давно підготовлені і чекають слушного часу. А у Європі йдуть складні суспільно-політичні процеси, протести у Франції, Угорщині, що грає не на єдність ЄС. Їм не до України і Росії. Хоча якщо США введуть нові санкції, то Європа зробить те ж саме», – вважає експерт.

Про спільну позицію ЄС і США в питанні антиросійських санкцій, зокрема і «азовських», говорить спецпредставник Держдепартаменту США щодо України К. Волкер. Під час брифінгу в Брюсселі 17 грудня він висловив думку, що антиросійські санкції за агресію Росії в районі Азовського моря й Керченської протоки міжнародне співтовариство може ввести найближчими місяцями (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/crimea/-volker-pro-azovskih-sanktsiji-proti-uf-ja-b-ne-zdivuvavsja-jakshcho-b-tse-stalosja-v-nastupni-misjats-dva-589172.html>).

За словами К. Волкера, він обговорював із представниками Європейського Союзу, яким має бути пакет санкцій. «Є пакет санкцій, пов'язаний з невиконанням Росією Мінських домовленостей, і ми обговорювали, що робити з Азовським морем. Я думаю, що обговорення в Європі стосуватиметься того, буде це окремий пакет чи він буде прив'язаний до Криму, але є переконання, що має бути відповідь і будуть додаткові санкції», – зазначив К. Волкер.

Канцлер Німеччини А. Меркель у свою чергу також зробила заяву щодо готовності принаймні продовження діючих економічних санкцій проти РФ. Про це вона заявила під час виступу в бундестазі, ідеться у Twitter партії «Християнсько-демократичний союз». «Ми працюватимемо над продовженням санкцій проти Росії. Нас турбує російська поведінка. Ми не приймаємо блокування Азовського моря», – ідеться в повідомленні (URL: <https://glavcom.ua/news/merkel-pidtrimuje-prodovzhennya-sankciy-proti-rosiji-552608.html>).

Окремі українські політики також висловлюють упевненість, що ЄС ухвалить «азовський пакет санкцій» проти агресора. Зокрема, про це заявила перший заступник голови Верховної Ради України І. Геращенко (URL: https://zik.ua/news/2018/12/17/gerashchenko_perekonana__yes_uhvalyt_azovskyy_paket_sanktsiy_prot_y_agresora_1471423). Вона переконана, що Європейський Союз зробить це після проходження відповідних дебатів і процедур. Також І. Геращенко поінформувала, що Президент України П. Порошенко передав списки російських працівників ФСБ і кораблів РФ, які брали участь у захопленні українських судів, для того щоб проти них запровадили секторальні санкції. «Ми переконані, що “азовський пакет санкцій” Європейським Союзом після проходження відповідних дебатів і процедур буде прийнято», – зазначила І. Геращенко та наголосила, що рішенням щодо воєнного стану Україна мобілізувала європейських партнерів.

Про те, що Євросоюз координує позицію у відповідь на мілітаризацію Азовського моря й Керченської протоки з боку РФ з країнами «великої сімки», заявила високий представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки Ф. Могеріні під час спільного брифінгу з Прем'єр-міністром України В. Гройсманом у Брюсселі (URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1768399-yes-koordinuye-pozitsiyu-u-vidpovid-na-militarizatsiyu-kerchenskoyi-protoki-z-g7>). «Що стосується розвитку подій, ми бачимо це, ми із самого початку чітко казали, що мілітаризація Азовського моря є дуже небезпечною. Тому із самого початку ми закликали до деескалації і зменшення напруженості з російського боку», – наголосила Ф. Могеріні.

За її словами, ЄС мав таку позицію раніше подій, що сталися біля Керченської протоки: до цього закликали на дебатах у Європарламенті ще в жовтні. «Ми бачимо такий розвиток подій з весни і літа, і ЄП чітко закликає до деескалації з російської сторони. ...Також це хвилює Євросоюз у плані безпеки й економічного впливу – через перевірки, які робляться в тому числі на кораблях з європейським прапором», – зазначила високий представник ЄС.

Вона розповіла, що обговорила це питання з головою МЗС РФ С. Лавровим на полях міністерської зустрічі в Мілані. За словами Ф. Могеріні, вона чітко навела йому позицію й очікування ЄС. «Ми не лише бачимо цю ситуацію, а й передаємо сигнал..., і ми єдиним фронтом виступаємо. Ви бачили висновки Європейської ради, де чітко все прописано і зазначено, які наші очікування. Я хочу підкреслити, що цю позицію ми координуємо постійно з нашими партнерами з “великої сімки”. Я вважаю, це може бути найефективнішим шляхом здійснення дипломатичного і політичного тиску на Росію», – підкреслила вона.

Проте, незважаючи на таку реакцію Заходу, окремі експерти вважають, що це не зупинить В. Путіна. Російський політичний експерт А. Піонтковський упевнений, що Російська Федерація новими спалахами військової агресії проти України в Керченській протоці демонструє небезпечні передумови для анексії Азовського моря й окупації українського узбережжя (URL: <https://znaj.ua/politics/193943-putin-pide-dali-politolog-rozkriv-pidstupni-plani-rosiji-na-ukrajinsku-zemlyu>).

Експерт укотре нагадав, що Кремль уже не ховається за «іхтамнетами» та «зеленими чоловічками». На його думку, Україні необхідно звернути увагу не на сам інцидент з кораблями, а на коментарі російської сторони, які було озвучено після. Також А. Піонтковський заявив, що на цей раз Кремль пішов на відкриту агресію. «Путін після декількох років коливань зважився на нову серйозну ескалацію у своїй гібридній війні із Заходом, у якій він розраховує на перемогу. Москва де-факто оголосила Керченську протоку та Азовське море своїми територіальними водами, порушивши в черговий раз кілька міжнародних угод, включаючи договір 2003 р. між Росією і Україною про співпрацю у використанні Азовського моря і Керченської протоки. По суті, це означає анексію Азовського моря і блокаду великої частини

українського узбережжя, що у військовому сенсі створює передумови для його захоплення. Політично знаменно, що вперше Кремль вчинив акт агресії проти України, не прикриваючись жодними “іхтамнетами” або “зеленими чоловічками”, а відкрито, на очах всього світу, під прапором Російської Федерації», – розповів експерт.

Проте А. Піонтковський зазначив, що, незважаючи на досить пасивну реакцію Заходу (в основному глибока стурбованість і жодної конкретики), усе ж демократичний світ не піддався на шантаж і не здав Україну агресору.

Таким чином, можна зробити висновок, що цивілізований світ став на бік України в російсько-українському конфлікті, що стався в Азовському морі. При цьому відзначаємо, що це питання перебуває на порядку денному різних міжнародних структур і організацій. І хоча наразі спільна позиція провідних країн світу не має визначального впливу на політику Росії, у політичних колах та експертному середовищі є розуміння того, що міжнародні санкції проти Росії та перспективи їх розширення, у тому числі за акт агресії в Керченській протоці, залишаються важливим елементом мирного врегулювання ситуації та стримування російської агресії проти України.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Російсько-білоруські відносини сучасний стан і загрози (грудень 2018 р.)

Як відомо, ідея Союзної держави Росії і Білорусі обговорюється й частково реалізується з 1990-х років. Беззмінний з 1994 р. президент Білорусі О. Лукашенко сам її запропонував экс-президенту РФ Б. Єльцину, після чого в 1997 р. був підписаний договір про союз Білорусі та Росії, а в 1999 р. – договір про створення Союзної держави. Ці домовленості передбачали створення державного утворення федеративного типу із загальним парламентом, урядом, судовою й податковою системою, єдиною валютою та загальним політичним, економічним, військовим, митним, валютним, юридичним, гуманітарним і культурним простором. У кінці 1990-х років у О. Лукашенка були амбіції стати біля керма російсько-білоруської федерації і отримати доступ до природних багатств та фінансів східного сусіда. Однак ідея створення союзної держави так і залишилася на папері, за винятком появи декількох наднаціональних органів та ЗМІ.

Протягом останніх двох десятиріч РФ наполягала на тому, щоб спільною валютою Союзної держави став російський рубль, а Мінськ вимагав солідної компенсації за відмову від білоруського рубля. До 2011 р. ідею Союзної держави Росії й Білорусі витіснив проект Митного союзу, а з 2015 р. – Євразійський економічний союз, ідеологом яких був президент Казахстану Н. Назарбаєв. Змінилася й думка самих білорусів щодо Союзної держави. Якщо на референдумі 1995 р. економічну інтеграцію з РФ підтримувало 83,3 % громадян Білорусі, то у 2009 р., за даними опитування

Інституту стратегічних досліджень, 20 % білорусів підтримували створення Союзної держави; лише 14 % – входження до складу Росії.

У Кремлі почали експлуатувати тему Союзної держави в ідеологічній площині як символ відродження сфери впливу СРСР для задоволення своїх імперських амбіцій (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/21/7201985>. 2018. 21.12).

Доцільності включення Білорусі до складу Росії немає, оскільки країна і так залежна від східного сусіда в економічній сфері, щільно сидить на нафтовій та газовій голці. Білоруська економіка орієнтована на російський ринок. Москва є основним торговим партнером Мінська і в минулому році її питома вага в зовнішньоторговельному обороті становила 51,7 %. Росія є великим кредитором Білорусі й надала 6,3 млрд дол. позик (держборг країни становить 16,4 млрд дол.). На думку координатора громадянської кампанії «Європейська Білорусь» Д. Бондаренка, за рахунок кредитних коштів у Білорусі виплачується частина пенсій і зарплат. О. Лукашенко вважає, що на обслуговування російських позик йде 1,2 млрд дол. на рік.

Де-факто Білорусь перебуває в орбіті військово-політичного впливу Росії, оскільки входить у блок ОДКБ, де домінує Росія. На території Білорусі російська армія регулярно проводить військові навчання «Захід» і з 1995 р. тримає свої військові об'єкти під Вілейкою (вузол зв'язку ВМФ Росії «Антей») і Барановичами (радіолокаційна станція «Волга»). Хоча режим О. Лукашенка і не підтримує агресію Росії в Україні, включаючи анексію Криму, не дає згоди на створення російської авіабази під Бобруйськом, він не прагне вступити у ЄС і НАТО, що цілком влаштовує Кремль. Приводом для жорсткої риторики Д. Медведєва в Бресті стало не стільки бажання Росії приєднати Білорусь, скільки існуючі суперечності у відносинах двох країн.

Останнім часом відносини Росії та Білорусі переживають чергове похолодання через суперечності з приводу ціни на російський природний газ. Заява Д. Медведєва в Бресті прозвучала через тиждень після саміту Євразійського економічного союзу (відбувся 6 грудня), де сталася суперечка О. Лукашенка з президентом РФ В. Путіним з цього приводу. Білоруський лідер обурився тим, що Росія продає природний газ для білоруських споживачів за ціною 129 дол. за 1 тис. куб. м, водночас у Смоленській області він коштує 70 дол. В. Путін заявив, що газ для Білорусі коштує набагато дешевше, ніж для Німеччини – 250 дол. за 1 тис. куб. м, а єдиний ринок газу для Москви й Мінська повинен з'явитися до 2025 р. (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/17/7201477>. 2018. 17.12).

Росіяни не хочуть йти назустріч О. Лукашенку. У липні 2018 р. Мінекономрозвитку РФ прогнозувало, що в 2018–2020 рр. ціна на природний газ для Білорусі перебуватиме на рівні 132,2 дол. за 1 тис. куб. м, а до 2024 р. знизиться до 122,2 дол. У минулому році Білорусь імпортувала 19 млрд куб. м природного газу з РФ за більш високою ціною – 149 дол. за 1 тис. куб. м. Росіяни не бачать сенсу робити великі знижки білоруським партнерам, оскільки вони навіть не намагаються скоротити енергетичну

залежність від РФ. За перше півріччя 2018 р. білоруси імпортували з РФ понад 10,10 млрд куб. м природного газу – рекордно велика кількість з 2013 р. (10,39 млрд куб. м). Крім того, у планах Росії вкласти кошти в модернізацію газотранспортної системи Білорусі для скорочення обсягів транзиту природного газу через Україну. У червні В. Путін обіцяв інвестувати близько 2,5 млрд дол. в оновлення білоруської ділянки газопроводу Ямал – Європа до 2020 р. і вкласти понад 1 млрд дол. у будівництво нових підземних сховищ для газу. Ці витрати треба окупити.

Щоб натиснути на О. Лукашенка, у Кремлі вирішили використовувати його риторику на саміті Євразійського економічного союзу проти нього ж самого. Мовляв, якщо білоруси хочуть ціну на газ таку ж, як у Росії, тоді нехай пожертвують своїм суверенітетом. Аналогічний прийом тиску використовував В. Путін у 2006 р., коли О. Лукашенко запропонував включити шість областей Білорусі до складу Росії. Тоді між Росією і Білоруссю теж існувала суперечка навколо ціни на газ. «Газпром» пропонував білорусам платити 80 дол. за 1 тис. куб. м газу, а решту ціни покрити передачею 50 % акцій компанії «Белтрансгазу» (у 2011 р. «Газпром» повністю викупив цю фірму). Однак влада Білорусі наполягала на тому, щоб ціна на природний газ була така ж, як для Смоленської області (39,58 дол. за 1 тис. куб. м для населення і 54,15 дол. за 1 тис. куб. м для промисловості) (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/12/14/7201239>. 2018. 14.12).

Останні події в міждержавних (поки що) відносинах РФ і Білорусі створили предмет для торгу на майбутніх переговорах президентів О. Лукашенка і В. Путіна 25 грудня.

У Кремлі розуміють, що О. Лукашенко не піде на глибшу інтеграцію з Росією, включаючи перехід на рубль, але виступатиме проти ідеї придбання природного газу за ціною, яку платить Німеччина. Мабуть, господар Кремля буде викручувати руки білоруському президенту й домагатися від нього зговірливості щодо інших проблемних моментів у двосторонніх відносинах в обмін на згоду зберегти існуючу ціну на газ (URL: <https://ua.112.ua/statji/brestskiyi-ultymatum-choho-rosiia-khoche-vid-bilorusi-473862.html>. 2018. 17.12).

Дестабілізуючи обстановку в сусідній державі (Білорусі), Кремль за допомогою своєї пропаганди традиційно покладає вину за це на місцеву опозицію. Однак нещодавно в причетності до руйнування білоруської стабільності почала звинувачуватися й Україна. Про роль Української держави в білоруських планах Кремля збагнути не важко. По-перше, без України реалізація цих планів була б украй важкою. Адже сама по собі місцева опозиція не є тою «страшилкою», яка може завдати значної шкоди діючому в країні режиму. Проте прив'язування, а потім і ототожнення білоруської опозиції з українськими «праворадикалами», «неонацистами» та окремими кримінальними елементами, а також доповнення цієї картини українськими спецслужбами і провладними політичними силами – це вже зовсім інше. В очах білоруських громадян така картина виглядатиме досить ефектно й дасть змогу Кремлю одним пострілом вбити двох зайців:

дестабілізувати Білорусь і звинуватити в цьому Україну, а також розвинути в білоруському суспільстві українофобію та вбити клин у міждержавні українсько-білоруські відносини.

Паралельно з економічним і політичним тиском Росії на Білорусь кремлівська пропаганда почала готувати білоруське суспільство не тільки до серйозної кризи у двосторонніх відносинах, а й до можливої зміни правлячого в країні режиму. Використовуючи добре відомі та випробувані на російському суспільстві пропагандистські штампи, в інформаційному просторі Білорусі запускається тема, що в країні реалізується сценарій білоруського Майдану (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28414366.html>. 2018. 16.12).

Цікаву думку щодо нових «реалій» російсько-білоруських відносин висловив російський політолог А. Піонтковський. Він вважає, що поглинання Білорусі завжди було метою Москви – ще за президента РФ Б. Єльцина. Москва сподівалася, що О. Лукашенко от-от погодиться на входження шести білоруських областей у РФ. Але О. Лукашенко Москву розчарував – не захотів віддавати свою владу й перетворюватися на мінського секретаря обкому. Така боротьба йшла підспудно, а нині абсолютно відверто. «Подібних розмов було чимало серед московських експертів і ЗМІ, але новиною є відверта заява О. Лукашенка про те, що Москва шантажує його, пропонуючи економічну допомогу за умови входження Білорусі в РФ», – заявив експерт А. Піонтковський. На думку експерта, доволі кризова ситуація виникне у 2019 р., коли відбудуться ще одні «вибори О. Лукашенка».

Москва 20 років сподівалася, що О. Лукашенко приведе Білорусь у Росію, а на сьогодні він нарешті твердо відповів, що цього не буде, і навіть провів нараду всіх служб безпеки з приводу загрози незалежності. Тому А. Піонтковський вважає, що Москва обов'язково використає передвиборну кампанію як можливість змістити О. Лукашенка та здійснити свої цілі.

Наразі, вважає експерт, важливим стає риторичне питання, чи буде відсіч усередині Білорусі? А. Піонтковський відніс до заслуг О. Лукашенка те, що останні 20 років він усе ж зберігав незалежність держави та за цей час виробилася якась національна свідомість.

У 1991 р. національну свідомість білорусів і українців неможливо було порівняти: більшість білорусів ментально залишалися радянськими людьми. «Я думаю, що центральне питання в тому, чи вдасться О. Лукашенку зберегти контроль над силовими структурами й очолити їх для захисту білоруської незалежності. Агентура Москви там напевно активно працює», – зазначає політолог.

Як вважає А. Піонтковський, більшість населення Білорусі, безумовно, виступає за збереження незалежності – і О. Лукашенко може стати таким лідером національно-визвольного руху. «Але я не знаю зсередини білоруську ситуацію: чи підтримають О. Лукашенка? Те, що його чітко артикульована позиція незалежності Білорусі буде підтримана більшістю білоруського

народу, – безперечно. Питання в іншому: чи буде вона підтримуватися тими силовими структурами, які сьогодні підкоряються О. Лукашенку».

Ні, патріотичного сплеску в Росії вже ніщо не створить. Тему «Кримнаш» вичерпано, і один з основних факторів, що стримує В. Путіна від прямого вторгнення в Україну (адже ймовірність цього велика), те, що в Кремлі розуміють: ніякого ентузіазму в російського народу це не викличе. Жодних рейтингових плюсів В. Путін від цього вже не отримає (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/rosija-khoche-sobi-bilorus-2514579.html>. 2018. 24.12).

Отже, сучасні реалії російсько-білоруських відносин наразі характеризуються намаганнями РФ надати формальним домовленостям у рамках Союзної держави РФ і Білорусі реальний зміст. Фактично йдеться про спробу постувого поглинання Білорусі як держави. Президент Білорусі О. Лукашенко зробив ряд заяв, які засвідчили його небажання втратити владу і керівництво країною. Ключовими питаннями наразі є те, які дії здійснить кожна зі сторін для реалізації своїх планів. Важливим елементом, що безсумнівно матиме вплив на позиції РФ і Білорусі в цьому питанні стануть вибори Президента в Білорусі, які у зв'язку з ідеєю, відбудуться вже у 2019 р.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Протесты «желтых жилетов» во Франции и их значение для Украины в оценках СМИ

Протестные акции «желтых жилетов» во Франции продолжают оставаться в фокусе внимания мировых СМИ, заставляя наблюдателей анализировать их социально-экономические предпосылки и возможные политические последствия не только для Франции и Евросоюза, но и для мирового политического процесса в целом.

Изначально поводом для протестов стало повышение цен на топливо, вызванное подорожанием нефтепродуктов, и введение экологического налога, но позже перечень требований протестующих значительно расширился, а сами акции стали более радикальными. Сегодня эти требования охватывают широкий круг вопросов, в частности в сфере политики, экономики, охраны здоровья и окружающей среды, даже геополитики. Участники акций выступают за повышение зарплат и социальных выплат, снижение налоговой нагрузки и пенсионного возраста, ужесточение миграционной политики, а также требуют отставки президента Э. Макрона и выхода страны из ЕС и НАТО.

Сегодня протесты, вылившиеся в массовые погромы с жертвами, несмотря на некоторые уступки демонстрантам со стороны властей, продолжают, хотя число их участников постепенно снижается.

Наблюдатели отмечают, что для власти держать под контролем сложившуюся ситуацию крайне сложно, тем более что организация акций координируется через социальные сети, а большинство демонстрантов не

ассоциируют себя с определенными политическими силами, партиями, профсоюзами и представителями элит.

Протесты «желтых жилетов», по мнению экспертов, стали следствием глубокого социального кризиса на фоне замедления экономического роста государства и в дальнейшем грозят спровоцировать цепную реакцию и для других стран Евросоюза.

Некоторые наблюдатели в оценке французских протестов проводят параллели с ситуацией 2014 г. в Украине. Также сегодня широко обсуждается возможное влияния на ситуацию извне – часть аналитиков утверждает, что протесты поддерживаются со стороны российских властей. Множество аккаунтов в социальных сетях, якобы связанных с Россией, подозреваются в намеренном распространении сообщений о беспорядках во Франции во время манифестаций «желтых жилетов».

Но большинство наблюдателей констатируют, что главные причины протестов заключаются в непопулярности действий французского правительства и общем кризисе сложившейся сегодня в мире социально-политической и экономической модели.

«Забудьте теории заговора. Никакая политическая сила не стоит за движением “желтых жилетов”. Это движение, которое не сформировано внутренними или внешними политическими силами. К “желтым жилетам” не имеют отношения ни политические лидеры, ни профсоюзы, ни студенты. Кто все начал? Люди, выброшенные из политической системы много десятилетий назад. Из сел, маленьких городов. Это восстание пролетариата и среднего класса», – говорит французский общественный и политический деятель А. Сораль (URL: <https://ua.news/ru/bunt-zhovtyh-zhyletiv-za-shho-pidnyalysya-frantsuzy-i-yak-tse-vidib-yetsya-na-yevropi-ta-ukrayini>).

На социальный, аполитичный характер протестов указывают многие аналитики. «Мы видим первое столкновение существующей мировой капиталистической системы с наступающим миром будущего. В будущем люди – вот эти вот бунтующие французы – никому не нужны. Профессии среднего класса и небогатых людей исчезают. Рабочие на фабриках, шахтеры, фермеры, водители, продавцы, сотрудники банков, клерки в офисах и так далее перестают быть ценными членами общества. Их всех проще заменить либо иммигрантами, либо вообще роботами, – отмечает украинский эксперт И. Яковина. – Каждая группа участников протеста и даже каждый человек волен отстаивать какие-то собственные интересы. В результате по Интернету гуляют самые разные списки требований. Официальными они не являются, но и никем не опровергаются. То есть никто точно не знает, чего хотят участники протеста. Однако – и это непостижимый парадокс – их поддерживает примерно 70 % жителей страны, то есть подавляющее большинство» (URL: <https://ua.news/ru/bunt-zhovtyh-zhyletiv-za-shho-pidnyalysya-frantsuzy-i-yak-tse-vidib-yetsya-na-yevropi-ta-ukrayini>).

Ситуация осложняется тем, что широкое народное движение против политики французского правительства пытаются использовать для

укрепления своего общественного влияния различные политические силы – как правые, так и левые. Так, министр внутренних дел Франции К. Кастанер заявил недавно, что ответственность за столкновения в Париже лежит на лидере французских ультраправых М. Ле Пен.

Кроме того, констатируют наблюдатели, на ход акций могут иметь влияние и внешние факторы. Мнение о том, что к протестам во Франции причастен Кремль, в последнее время получило широкое распространение, в частности и в украинской медиа-сфере.

О причастности к организации протестов российских спецслужб прямо заявляют в Службе безопасности Украины, подчеркивая, что российские власти планируют участие в подобных сценариях и в других европейских странах. В СБУ утверждают, что последние годы российская власть пытается взять под свой контроль европейские радикальные общественно-политические структуры, в частности путем проведения специальных мероприятий – «конференций правых партий», «международных консервативных форумов» и т. д., где представители РФ якобы продвигают теорию «силового свержения европейских демократий».

«Для приобретения “революционного опыта” радикалов из Европы сотнями вербовали для террористической деятельности в составе НВФ и специально вывозили под видом “фейковых наблюдателей” на псевдовыборы в аннексированный Крым и оккупированный Донбасс. Сегодня те же самые радикалы под флагами “ДНР” и под кураторством сотрудников ФСБ и ГУ ГШ ВС РФ сдают уже “практический экзамен”», – заявляют в СБУ ([URL: https://112.ua/glavnye-novosti/granicu-ne-pregrada-dlya-gibridnoy-agressii-v-sbu-zayavili-o-rossiyskom-slede-v-protestah-vo-francii-472910.html](https://112.ua/glavnye-novosti/granicu-ne-pregrada-dlya-gibridnoy-agressii-v-sbu-zayavili-o-rossiyskom-slede-v-protestah-vo-francii-472910.html)).

Информация о возможном влиянии на протесты во Франции со стороны РФ появилась в нескольких влиятельных мировых СМИ. Так, по информации издания Bloomberg, которое ссылается на данные организации «Альянс по защите демократии», в соцсетях о протестах активно пишут пользователи, которые ранее пропагандировали «пророссийские» взгляды. Утверждается, что около 600 Twitter-аккаунтов, которые были уличены в «пропаганде взглядов Кремля», переключили свое внимание на Францию, расширяя использование хэштега #giletsjaunes («желтые жилеты»).

Ранее газета Times написала со ссылкой на компанию New Knowledge, что в Twitter были обнаружены около 200 якобы связанных с Москвой аккаунтов, с которых каждый день публиковалось более 1,5 тыс. сообщений, чтобы «раздуть» протестное движение во Франции. По мнению Times, с этих аккаунтов распространялась дезинформация, в том числе фотографии раненых манифестантов, сделанные во время других акций протеста, чтобы продемонстрировать жестокость французской полиции.

Разумеется, власти РФ опровергают эту информацию. «Какие-либо утверждения о возможной причастности РФ являются ни чем иным, как клеветой», – заявил пресс-секретарь президента России Д. Песков, комментируя эти обвинения. Он подчеркнул, что события в Париже являются

«исключительно внутренним делом Франции». «Мы не вмешивались и не собираемся вмешиваться во внутренние дела никаких стран, в том числе и Франции», – отметил он (URL: <https://ru.euronews.com/2018/12/10/gilets-jaunes-russia>).

МИД РФ также выразил протест в связи с сообщениями о попытках журналистов британской вещательной корпорации ВВС доказать причастность России к протестам во Франции. Речь идет о признании корреспондента русской службы ВВС О. Ившиной, которая в своей переписке с коллегой сообщала, что руководство телеканала требует от сотрудников любых свидетельств «российского следа» в антиправительственных демонстрациях во Франции. Представитель министерства М. Захарова обвинила телеканал в распространении фейковых новостей по этой тематике, назвав такое поведение «абсолютно нежурналистским», и сообщила, что в Организацию по безопасности и сотрудничеству в Европе будет направлено соответствующее письмо с жалобой на действия британских СМИ. По ее мнению, действия ВВС являются проявлением «цинизма», поскольку телеканал всегда «пропагандировал непредвзятый и независимый подход, профессионализм в качестве кредо своего издания» (URL: <https://rg.ru/2018/12/16/zaharova-prizvala-ocenit-fejki-bbc-o-rossijskom-slede-vo-francii.html>).

Правительство Франции призвало другие государства не вмешиваться во внутренние дела страны и официально инициировало расследование «российского следа» в акциях протеста совместно со специалистами дипломатических служб, что подтвердил министр иностранных дел Франции Ж.-И. Ле Дриан.

В украинском медиа-пространстве и политикуме заявления о поддержке французских протестующих властями РФ очень распространены. «В Париже кризис с внутрифранцузским характером и протесты поддерживают широкие слои, в том числе студенты. Это очевидно. Но так же правда и в том, что РФ с радостью поддерживает любую дестабилизацию в любой стране ЕС – и через соцсети, и через свои приготовленные правые и левые партии...» – заявила вице-спикер Верховной Рады Украины И. Геращенко, (URL: <https://ua.news/ru/bunt-zhovtyh-zhyletiv-za-shho-pidnyalysya-frantsuzy-i-yak-tse-vidib-yetsya-na-yevropi-ta-ukrayini>).

Украинский политолог А. Хара, комментируя ситуацию вокруг протестных акций во Франции, отмечает, что это сложный процесс, который «не является управляемым, поскольку есть разные группы, в том числе экстремистские, которые занимаются вандализмом и насилием». «Также видно, что есть внешнее влияние, в том числе и намек на российские уши, торчащие оттуда», – утверждает эксперт, подчеркивая, что «скорее всего это все будет продолжаться». «Это используют как группировка и внутри страны, так и россияне. Ибо если мы слышим о требованиях о выходе из ЕС и НАТО, то это те люди, которые близки по позициям и мировоззрению В. Путина. То есть там Россия присутствует не потому, что это все она

организовала, а потому, что просто подливает масло в огонь реальных проблем, которые есть во Франции и в Европе в целом. Они просто пытаются использовать ситуацию», – заявляет он (URL: https://24tv.ua/ru/protesty_zheltiyh_zhiletov_vo_francii_prichiny_i_est_li_sled_rossii_n1078175).

«Я убежден, что Российская Федерация попытается “подбросить дров” в этот костер и вмешается в нынешние протесты во Франции, так же как в свое время она вмешивалась в американские выборы и выборы в других странах ЕС, так же как планирует вмешаться в украинские выборы. Кремль не разжигает, а использует протесты “желтых жилетов” – я сомневаюсь, что Москва способна на организацию столь масштабных акций и движений. Однако у меня нет никаких сомнений, что спецслужбы России используют и будут использовать подобные масштабные протесты в других странах Европы. Примеры такой политики Кремля мы уже видели в других европейских странах и даже в США», – говорит директор Международного института демократии политолог С. Таран.

Кроме того, по его мнению, сегодняшние протесты во Франции невыгодны для Украины из-за отсутствия идеологической составляющей. «Для Украины самый выгодный сценарий, если в Европе будут проходить протесты, развиваться идеологические движения и вообще политические действия, которые будут бороться за свободу, демократию, права человека и другие моменты, которые являются идеологической основой Европейского Союза. Если же в Европе наберут обороты движения и протесты, которые будут выдвигать социальные требования и будут сосредоточены на социальных и экономических вопросах, это будет невыгодно Украине. В таком случае страны ЕС начнут заниматься исключительно своими внутренними проблемами, им будет сложно находить общий язык с официальным Киевом», – отмечает С. Таран (URL: <https://ua.news/ru/politolog-sergij-taran-protesti-zhovtih-zhiletiv-mozhut-mati-nepriyemni-naslidki-yak-dlya-frantsiyi-tak-i-dlya-ukrayini>).

В российских СМИ, в свою очередь, звучат заявления, что дестабилизация во Франции выгодна не России, а США и их союзникам в Европе, поскольку ставит под угрозу текущие российско-французские инвестиционные проекты.

«Зачем России, которая вместе с Францией реализует проект “Северный поток-2”, ставить под удар торгово-экономические связи? Ведь такие проекты ценны вдвойне, учитывая, что Москва подвергнута санкциям.

Не забудем и то, что французский газовый гигант Total является одним из основных операторов разработки проекта “Ямал-СПГ”. Кстати, на днях французский концерн сообщил о начале экспорта сжиженного природного газа с третьей линии “Ямал-СПГ”. По оценкам главы Total П. Пуянне, “выход проекта “Новатэк” на полную мощность на год раньше срока стал беспрецедентным событием для сегмента сжиженного природного газа”. После такого становится совершенно непонятно, зачем России ставить под угрозу стратегическое партнерство в нефтегазовом секторе.

Все это скорее похоже на операцию американских спецслужб под «чужим флагом», – пишет российский аналитический портал RuBaltic.Ru (URL: <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/20181214-moskva-ili-vashington-kto-razzhigaet-revolyutsiyu-zheltikh-zhiletov>).

Издание отмечает, что французский президент пытается проводить собственную линию, которая зачастую затрагивает интересы США или вторгается в сферу их компетенции. Такая политика способствует росту напряжения в отношениях между Францией с другими влиятельными западными государствами. «Надо отметить, что Макрон не может похвастаться равными отношениями с западными лидерами. Постоянное напряжение присутствует в общении с британским премьером Т. Мей и американским президентом Д. Трампом. В частности, Макрон самостоятельно продвигал глобальную климатическую повестку. В итоге США просто вышли из Парижского договора по климату. Или, к примеру, попытка Макрона наказать Польшу, которая является американским союзником и основным проводником звездно-полосатых интересов на европейском континенте, лишив ее голоса в ЕС за антидемократические реформы на родине. Но и это ему не удалось. Наговорил много нелицеприятного Макрон и Т. Мей в связи с неопределенностью по Brexit. Ну и апогеем стало стремление французского президента взять бразды правления ЕС после ухода с политической сцены А. Меркель. Пробным шаром в этом направлении стала инициатива создания собственных европейских вооруженных сил. Это, похоже, и переполнило американскую чашу терпения, после чего было принято решение проучить строптивного лидера», – утверждает издание (URL: <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/20181214-moskva-ili-vashington-kto-razzhigaet-revolyutsiyu-zheltikh-zhiletov>).

Напомним в связи с этим, что 8 декабря президент США заявил, что политический кризис во Франции можно урегулировать, если отказаться от Парижского климатического соглашения и «вернуть людям деньги», которые выплачиваются в рамках соглашения по сокращению вредных выбросов.

«Парижское соглашение не работает так хорошо для Парижа. Протесты и беспорядки по всей Франции. Люди не хотят платить большие суммы денег в основном третьим странам мира (которыми сомнительно управляют) для того, чтобы защитить окружающую среду. Они скандируют: “Мы хотим Трампа!”. Люблю Францию», – написал президент США в Twitter.

Министр иностранных дел Франции Ж.-И. Ле Дриан в свою очередь заявил, что критика политики французского президента со стороны Д. Трампа является грубым вмешательством во внутренние дела Франции. Он подчеркнул, что Франция не вмешивается во внутреннюю американскую политику и хочет чтобы «это было взаимно». «“Желтые жилеты” не протестуют на английском языке, насколько я знаю. И я говорю еще раз это Д. Трампу, и французский президент это тоже говорит: оставьте наш народ в покое» , – заявил он (URL:

https://24tv.ua/ru/protesty_zheltyh_zhiletov_vo_francii_prichiny_i_est_li_sled_ros_sii_n1078175).

Наблюдатели констатируют, что массовые протесты во Франции и их радикализация обусловлены целым комплексом причин, как внутреннего социально-экономического характера (актуальными не только для Франции, но и для всей глобальной политической системы), так и связанных с внешней политикой и международными экономическими и инвестиционными проектами. Опыт этих протестов актуален и для Украины, которая ранее уже неоднократно сталкивалась с подобными вызовами и, вероятно, может столкнуться с ними и в будущем, учитывая, что социально-экономические предпосылки для их возникновения в Украине, по мнению многих наблюдателей, еще более весомы.

Примітки на полях

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. ГУ «Институт всемирной истории НАН Украины»

Подоплека непредсказуемого торгового конфликта

Недавно стало известно о том, что Узбекистан заблокировал импорт украинских лекарств и сахара. Новость, которую падкие до сенсаций репортеры, поспешили назвать торговой войной.

Это решение Узбекистана оказалось полной неожиданностью для украинских внешнеэкономических ведомств, поскольку между Украиной и Узбекистаном никогда не возникало сколько-нибудь серьезных конфликтных ситуаций. Возможно, были какие-то локальные недоразумения, но они устранялись в рабочем порядке и оставались неизвестными для широкой публики. По крайней мере, политики обеих стран никогда не допускали себе некомплементарные суждения и оценки действий торгово-экономических партнеров и, тем более, не заводили речь о потенциальных или реальных санкциях по отношению к украинской и узбекской сторонам. Однако в эти дни между государствами, некогда входившими на равных правах союзных республик в состав СССР, буквально за несколько дней разгорелся серьезный торгово-экономический конфликт.

Более того, некоторые узбекские радикалы от политики пророссийской ориентации предложили вычеркнуть Украину из числа бизнес-партнеров. Конфликт сопровождался мелкими придирами в виде искусственных таможенных проволочек и прочих бюрократических приемов из арсенала «боев без правил», что усугубляло возникший кризис.

В сложившейся ситуации дипломаты обеих сторон были вынуждены активно вмешаться в ситуацию и дать официальную оценку происходящим событиям.

Так, посол Узбекистана в Украине А. Абдуалиев призвал бизнес-структуры обеих стран быть более сдержанными и толерантными,

подчеркивая при этом, что в результате противостояния трудности возникли у узбекской стороны. «Вот уже второй день груз узбекского экспортера задерживается на таможенной границе Украины (Сумская область) без оформления, хотя все сопроводительные документы в порядке!!!» – эмоционально сообщает дипломат. О подобных же проблемах информировал и посол Украины в Узбекистане Ю. Савченко, который рассказал, что ряд украинских экспортеров при оформлении товаров на узбекской границе столкнулись с «ничем необъяснимыми» проблемами.

«Украинские производители фармакологии не могут растаможить лекарственные средства для ввоза в Узбекистан», – сообщает Объединение организаций работодателей медицинской и микробиологической промышленности Украины.

В течение последних недель фармацевтическая продукция находится на таможне, однако таможенная служба Республики Узбекистан не объясняет причин и не проводит оформление грузов. С такой проблемой столкнулись такие украинские фармпроизводители, как ООО «Юрия-Фарм», ПАО «Фармак», АО «Лекхим», ООО «Фармхим» и др.

Аналогичная проблема возникла и с поставками в Узбекистан сахара.

Отмечается, что остановка процесса растаможивания связана с ответом властей Узбекистана на проведение Украиной антисубсидиционного расследования в отношении импорта легковых автомобилей, произведенных в Узбекистане и экспортируемых в Украину.

В связи с этим Объединение обратилось к первому вице-премьер-министру, министру экономического развития и торговли Украины С. Кубиву с просьбой вмешаться в эту ситуацию и провести рабочее совещание по выработке конструктивных путей решения возникшей проблемы с привлечением представителей данного объединения и других профильных организаций.

Азербайджанское информационное агентство Trend так отреагировало на украинско-узбекский конфликт: «Узбекистан и Украина высказались за обеспечение взаимного доступа товаров на рынки двух стран, а также за формирование предсказуемых торговых отношений. Что означает для обеих сторон придерживаться принципа справедливости и взаимного уважения двухсторонних интересов».

Об этом, как передает Trend со ссылкой на пресс-службу Министерства экономического развития Украины, стало известно по итогам телефонного разговора между премьер-министром Узбекистана А. Ариповым и первым вице-премьером Украины, министром экономического развития и торговли С. Кубивым.

Со своей стороны С. Кубив отметил, что одним из важных инструментов налаживания лучшего торгово-экономического диалога между Украиной и Узбекистаном является восстановление работы совместной украинско-узбекской комиссии всестороннего сотрудничества и скорейшее проведение очередного восьмого заседания комиссии для совместного

обсуждения перспектив взаимовыгодного сотрудничества между двумя странами.

В свою очередь премьер-министр Узбекистана А. Арипов поддержал важность возобновления работы комиссии и заверил в отсутствии ограничений и урегулирования проблемных аспектов взаимных поставок товаров на рынки Украины и Узбекистана.

Напомним, что 3 октября межведомственная комиссия по международной торговле Украины начала антисубсидиарное расследование в отношении импорта легковых автомобилей из Узбекистана. В течение 2015–2017 гг. объем импорта легковых автомобилей из Узбекистана возрос почти в 9 раз. Если за два года – 2015 и 2016 г. – в Украину было поставлено 763 авто с клеймом *Made in Uzbekistan*, то уже за 2017 г. таковых насчитывалось уже 2 тыс. 823 ед.

В «Укравтопроме» такой рост связывают с тем, что узбекские автопроизводители могли получать субсидии от государственных органов Узбекистана (обвиняя Узбекистан в субсидировании отдельных секторов экономики) и пользоваться отдельными льготами. Что, в конечном счете, давало определенные преимущества узбекским производителям автомобилей, ощутимые преимущественно в сравнении с их украинскими коллегами в ценообразовании их продукта – автомобилей.

В ответ узбекский парламент решительно отверг обвинения украинской стороны и заявил о возможном введении санкций против украинских товаропроизводителей. Узбекские парламентарии заявили, что Украина «нарушает принципы справедливой конкурентной борьбы», а именно пытается ввести ограничительные меры в отношении узбекского экспорта, пользуясь заведомо ложной информацией.

В свою очередь, как было отмечено нами выше, Узбекистан негласно приостановил таможенное оформление товаров из Украины. В частности, сообщалось, что Узбекистан перестал осуществлять таможенное оформление лекарственных препаратов. Кроме того, с 1 декабря Национальная ассоциация сахаропроизводителей Украины «Укрцукор» заявила, что сахар и другие грузы, поступающие в Узбекистан, не разгружаются и не проходят таможенное оформление.

В ходе расследования взаимных двухсторонних претензий Посольство Узбекистана в Украине предоставило официальные разъяснения. Они приводятся в заявлении Минэкономразвития Узбекистана.

В итоге, 4 декабря Украина прекратила антисубсидиционное расследование, после чего украинские лекарства и фармацевтическая продукция в тот же день начали поступать в Узбекистан.

Вывод из произошедшего таможенного тарифного конфликта только один: необходимо в двухстороннем порядке провести тщательный анализ тарифных ставок при таможенном сопровождении импортно-экспортных операций, производимых обеими странами, и ввести их в правовое поле в статусе подзаконных нормативных актов, вменив сторонам их строгое

соблюдение. Эта акция устраним взаимные субъективные обвинения сторон и оздоровит режим торгово-экономических отношений между двумя странами. Благодаря своевременному вмешательству дипломатических представителей обеих стран и квалифицированной экспертной оценке ситуации, не произошла эскалация взаимной агрессии, крайне невыгодная как для украинских, так и для узбекских производителей товарной продукции. Таким образом, алгоритм решения спорных вопросов найден и можно надеяться, что он так же успешно будет работать в аналогичных случаях и в дальнейшем.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Результати освітньої реформи в ОТГ

Децентралізація дала об'єднаним територіальним громадам (далі – ОТГ) значні управлінські повноваження в різних сферах, у тому числі у сфері надання якісної шкільної освіти на своїй території. Новостворені громади беруть у своє підпорядкування шкільну мережу, якою раніше займалася районна влада. Це питання дуже чутливе, бо стосується інтересів більшості мешканців: учнів, батьків, вчителів тощо. До 60 % видатків з місцевого бюджету йде на освіту. Тому орган місцевого самоврядування відповідає за надання якісних освітніх послуг у громадах. Перед ним стоїть питання вирішення першочергових завдань, таких як створення шкільної мережі в громаді, забезпечення якості освіти в школі, доступу до якісної освіти учнів периферійних сіл.

У багатьох випадках, шкільні мережі не відповідають актуальним потребам громад і не дають змоги ефективно виконувати завдання у сфері освіти. У підпорядкування багатьох ОТГ перейшли малокомплектні школи, у яких неможливо сформувати клас, у зв'язку з чим навчання проводять за індивідуальною формою. Однак індивідуальне навчання не забезпечує високої якості. Водночас наявність малокомплектних старших класів у школах III ступеня не дає змоги запроваджувати профільні програми.

Як показує сьогоднішня практика роботи ОТГ, питання якості освіти наразі є в центрі серйозних дискусій з учителями, батьками, місцевими депутатами та іншими зацікавленими сторонами. Сьогодні в громадах не завжди достатньо фінансів для підтримки існуючої освітньої мережі, але спільно з громадою їх можна збалансувати й розумно витратити, даючи можливість дітям отримувати якісну достойну освіту.

У зв'язку із цим, на місцевому рівні реалізуються освітні проекти, спрямовані на підвищення якості освіти та ефективності бюджетних витрат громад. Аналізуються різні сценарії оптимізації освітньої мережі на основі збору даних. Діяльність таких проектів також передбачає одночасне

проведення кампаній з інформування та залучення громадськості до процесу реформування освіти (інформаційні зустрічі з мешканцями громад з периферійних сіл, публікації в місцевій пресі, презентації для влади та неформальні зустрічі з учителями). Ефективна комунікація із зацікавленими сторонами – місцевими мешканцями, викладачами, місцевими органами влади – забезпечить їхню активну участь у формуванні й подальшому здійсненні реформи освіти в об'єднаних громадах.

Водночас експерти зауважують, що освітня реформа і якість надання освітніх послуг у громаді не обмежується утепленням фасаду, ремонтом освітнього закладу. Для цього також потрібно дбати про кадри в освітньому процесі. Експерт з питань освіти Центрального офісу реформ при Мінрегіоні С. Дятленко радить громадам знаходити можливості відправити вчителів на додаткове навчання, запрошувати кращих і перспективніших фахівців до своєї школи.

«Усе, що я кажу, стосується зовсім не малокомплектних шкіл із 40 учнями. Їм вже нічого не допоможе. Але врятувати ще можна школи, у яких зараз навчається близько 100 дітей. До громад, у яких є такі школи, я насамперед і звертаюся. Хочете розвивати свої школи, розвивайте громади, шукайте гранти, пишіть проекти», – пояснив він.

В умовах оптимізації мережі шкіл експерти наголошують на необхідності активної позиції мешканців населених пунктів ОТГ. Батьки мають знати, що до школи має бути не більше 15 км, які навіть за поганих дорожніх умов автобус має долати щонайбільше за 40 хв. У тому випадку, якщо дороги до опорної школи немає, закрити малокомплектну школу неможливо. Тому експерти підкреслюють, що цілком нормально, коли батьки скажуть представникам місцевої влади: спершу зробіть дорогу, а тоді й ставте питання про закриття школи. Діти повинні добиратися до школи з комфортом.

Немає жодних вимог щодо марок шкільних автобусів – і громади, власне, купують автобуси різних брендів. До речі, шкільні автобуси можна взагалі не купувати. У громадах Тернопільської області лише 40 % шкіл підвозять дітей шкільними автобусами, решта просто винаймають для цього транспортні компанії. Часто це не тільки вигідніше, а й зручніше. Не потрібно брати на роботу кількох водіїв, механіка, медсестру, яка щодня перевірятиме здоров'я шоферів, не потрібен гараж, пальне, запчастини, не треба ламати голову над тим, як замінити водія, коли він раптом захворів. Крім того, якщо у селі чотири учні, то, можливо, буде краще винайняти для їх підвозу легковий автомобіль. Усі ці питання вирішує громада.

У Турійській ОТГ Волинської області ще два роки тому створили опорну школу, заклавши кілька маленьких. Батьки чинили цьому опір. Через декілька місяців навчання почули від дітей, що то добре, бо вони тепер навчаються в просторах, теплих класах, мають багато гуртків, друзів-однокласників. У багатьох дітей підвищилася самооцінка, бо є з ким конкурувати.

Протягом останнього року чимало опорних шкіл придбали собі кабінети з того чи іншого предмету природничого циклу. Середня вартість такого кабінету близько 400 тис. грн. Наприклад, у школі с. Білозір'я Черкаської області є 11 інтерактивних дошок. Школа отримала їх, вигравши обласний конкурс, що відбувався серед опорних закладів середньої освіти. Призом були 2,6 млн грн, за рахунок яких повністю замінили шкільні меблі, обладнали кілька навчальних кабінетів, придбали наочні посібники і, власне, дошки. У школі є сучасні лінгафонні кабінети, у яких вивчають не тільки англійську, а й німецьку мови. Усіх учителів забезпечили ноутбуками. Сільрада щороку надає педагогам премії у розмірі 100 % від їхніх зарплат.

Якщо раніше директор повинен був готувати школу до навчального року за 3,5 тис. грн батьківських коштів, то тепер кошти виділяє виконком ОТГ. Минулоріч він вклав у ремонт шкільної будівлі понад 100 тис. грн. Але при цьому одну малокомплектну школу в селі таки понизили в ступені. Цьогоріч на нову українську школу з держбюджету виділили 1,8 млрд грн.

За словами експертів, такий підхід є логічним, коли держава купує обладнання, вона насамперед дає його великим школам. Саме тому в матеріальному плані малокомплектні школи часто є упослідженими, що впливає як на якість освіти, так і на майбутнє їхніх випускників.

Експерти зауважують, що закриття шкіл з малою наповнюваністю жодним чином не залежить від об'єднання громад. За їхніми словами, такі школи треба закривати в будь-якому разі. Адже якщо на початку 1990-х років в Україні було понад 7 млн учнів, то тепер менше 4 млн. Школи ж за останні 25 років не дуже-то й закривали – якщо учнів стало менше майже удвічі. Отже, шкіл менше лише на третину. Тобто це питання зовсім не політичне, а, скоріше, демографічне.

Фактично, маленькі школи не забезпечені належним чином. Адже управління освіти насамперед забезпечувало великі школи, і це правильно. Учителі в таких школах теж зазвичай працюють напівставки. Коли в селі немає дітей, то немає і вчителів.

Іноді від кандидатів на голову громади вимагають обіцянки за жодних умов не закривати школу. За такої ситуації потрібно задавати питання: чи існування школи може щось змінити в селі? Насправді треба вимагати створення робочих місць. Бо коли є робочі місця, оживе і школа. Вона стане потрібною, і про її закриття вже не йтиметься.

У с. Руське Поле Тячівської ОТГ добудовують школи, бо населення в селі зростає, а вчити дітей нема де. Опорна школа потрібна там, де багато маленьких сіл довкола центру. Якщо такої ситуації немає, опорні школи непотрібні. Не варто створювати їх для галочки. І з цього року держава вже не виділяє коштів саме для опорних як бонус.

Є факти, які підтверджують, що завгосп однієї з опорних шкіл перші два тижні навчання учням з довколишніх сіл пояснює, як користуватися туалетом, їдальнею та іншою шкільною інфраструктурою, де можна гуляти,

як поводитися на перерві тощо. Адже в малокомплетних школах у сільській місцевості така інфраструктура відсутня.

В об'єднаних громадах, так само як і в необ'єднаних, з 1 січня цього року освітня субвенція нараховується по-новому. Для кожної громади, району чи міста визначена розрахункова наповнюваність класів, яку готова профінансувати держава. Вона залежить від відсотка сільського населення та густини учнів на 1 кв. км. Але мінімальна розрахункова наповнюваність – 10 учнів у класі. Тобто 110 учнів у 11-річній школі.

Експерт з питань освіти Центрального офісу реформ при Мінрегіоні С. Дятленко пояснює, ця норма з'явилася позаминулого року як рядок у законі про бюджет. Але одразу виявилось, що вона недосконала, бо не враховує місцевих особливостей. Наприклад, на Кінбурнській косі в Миколаївській області є село, поєднане з материком за допомогою порому. Дороги туди немає. Восени море часто штормить, і пором по кілька днів не ходить. Закривати малокомплектну школу в такому селі, мабуть, не варто. Так само, як і подібні школи в гірській місцевості, звідки проблематично підвозити дітей до опорних навчальних закладів. З центру не видно, як краще організувати освітній процес на місцях. Отже, це має робити громада. Для таких шкіл можна застосовувати інші освітні норми, організовувати в них так звані класи-комплекти, у яких можуть навчатися діти різного віку. Так, це гірше, ніж окремі класи для кожних трьох-п'яти дітей, але ж вихід треба шукати.

В умовах створення освітніх округів, мереж опорних шкіл і їхніх філій підвезення учнів та педагогічних працівників сільської місцевості, що проживають за межею пішохідної доступності до навчальних закладів, до місця навчання (роботи) і додому повинно бути належно організовано і є дуже важливою складовою надання освітніх послуг. Відповідно до Закону України «Про освіту», прийнятого у вересні 2017 р., органи місцевого самоврядування (районні, міські ради та ради ОТГ) повинні забезпечити доступність дошкільної, початкової та базової середньої освіти, позашкільної освіти, а отже, забезпечити та фінансувати підвезення учнів і педагогічних працівників до закладів початкової та базової середньої освіти й у зворотному напрямку (у разі потреби – транспортними засобами, пристосованими для перевезення осіб, які пересуваються на колісних кріслах).

Організація перевезень дітей шкільними автобусами здійснюється відповідно до діючих нормативно-правових актів України із забезпечення безпеки дорожнього руху, перевезень пасажирів автобусами, зокрема Закону України «Про дорожній рух», Закону України «Про автомобільний транспорт» і Правил надання послуг пасажирського автомобільного транспорту.

Залежно від існуючих інфраструктурних умов, матеріально-технічного забезпечення та фінансової спроможності органи місцевого самоврядування обирають найбільш вигідний і зручний спосіб для забезпечення підвезення

учнів та педагогічних працівників. Використовуються шкільні автобуси (власні або на умовах спонсорської допомоги), орендовані транспортні засоби в суб'єктів підприємницької діяльності або орендовані в рад відповідних адміністративно-територіальних одиниць, може використовуватися перевезення учнів на громадському транспорті місцевого сполучення (що, на жаль, є дуже рідкісним, за відсутності належних місцевих транспортних сполучень, доріг та відповідних маршрутів).

Найпоширенішими варіантами для підвезення є використання власного шкільного автобуса, який перебуває на балансі освітнього закладу або засновника закладу освіти. Перевагами використання шкільного автобуса є те, що він спеціально обладнаний для учнів, постійно їздить за встановленим маршрутом саме для потреб підвезення дітей та педагогічних працівників, завжди доступний і, крім регулярних щоденних перевезень до школи та назад, може використовуватися також і для підвезення дітей з нагоди позашкільних заходів, урочистих подій, спортивних змагань, для участі в учнівських олімпіадах, здачі ЗНО тощо.

Серед недоліків можна назвати планові витрати, так як експлуатація транспортних засобів потребує поточних і періодичних витрат на обслуговування, передбачає страхові внески (за транспортний засіб, за водія), витрати на паливо (що може змінюватися протягом року), плановий технічний огляд, мастильні матеріали, заробітна плата водія (у тому числі і в канікулярний період чи в дні, коли рейсів здійснюється менше), так і позапланових витрат (у разі появи несправностей автобуса чи ДТП) тощо. Також необхідне належне місце стоянки автобуса, забезпечення його технічного обслуговування та необхідних умов для підготовки до рейсів транспортного засобу, проведення щоденного медичного огляду водія – ці турботи та обов'язки покладаються на балансоутримувача автобуса, а отже, на місцевий орган управління освітою або на директора школи.

Альтернативою шкільним автобусам для підвезення учнів до школи та назад додому є використання орендованих автобусів, і в багатьох областях зустрічаються успішні практики їх використання. Для використання орендованого транспорту керівник навчального закладу (директор), як замовник транспортних послуг, і перевізник (власник транспортного засобу) визначають маршрут перевезення, складають схему маршруту та розклад руху, укладають письмовий договір про перевезення.

Практика показує, що використання орендованого транспорту може бути економніше як у загальних, так і в поточних витратах, адже в разі орендованого транспорту ціна зазвичай фіксується на тривалий період часу, уся відповідальність за наявність чи термінову заміну автобуса, водія, технічний стан, огляд, обслуговування, страхування, ведення документації тощо покладається на перевізника, у той час як громада/школа лише користуються необхідними послугами.

Новоствореним об'єднаним громадам, перед якими стоїть питання вирішення підвезення учнів і педагогічних працівників, особливо під час

формування шкільної мережі та створення опорних шкіл і філій, рекомендується розглядати варіант оренди транспорту для послуг підвезення, якщо для цього є відповідні інфраструктурні та економічні умови, адже за відповідних умов орендований транспорт може бути дуже ефективною та вигідною альтернативою придбання шкільних автобусів.

Для ОТГ у більшості областей діють відповідні програми. Так, Кілійська ОТГ Одеської області отримала свій перший шкільний автобус, придбаний у рамках реалізації відповідної державної програми. Як пояснив голова громади П. Бойченко, транспорт для школярів придбано за рахунок співфінансування з обласного та місцевого бюджетів у такому співвідношенні: 70 % виділено з обласного бюджету, 30 % – з бюджету ОТГ.

Автобус «Еталон» має 31 пасажирське місце, зручні сидіння і відповідає усім вимогам безпеки для перевезення дітей. Його вартість становить 1 млн 656 тис. грн. Новий транспорт забезпечить підвіз учнів загальноосвітніх шкіл м. Кілія, сіл Ліски та Шевченкове.

Серед освітніх послуг, які органи місцевого самоврядування ОТГ мають надавати, є забезпечення умов для дітей з особливими потребами отримання освіти. Так, Немовицька громада стала першою ОТГ на Рівненщині, де відкрито інклюзивно-ресурсний центр. Центр, який відвідуватимуть діти з особливими освітніми потребами, розміщено в приміщенні Тинненської школи I ступеня Немовицької сільської ради, що на Сарненщині.

Заклад розташовано в окремому крилі, він має три кабінети і вже забезпечений необхідною мультимедійною та комп'ютерною технікою, дитячими меблями, дидактичними та наочними матеріалами.

Загалом на Рівненщині вже юридично зареєстровано 19 подібних центрів. В області планується відкриття понад 30 таких освітніх установ. Це передбачено меморандумом про співпрацю, який було підписано між головою Рівненської ОДА та головами місцевих рад щодо впровадження інклюзії.

Завдяки роботі таких центрів діти з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років можуть отримувати не тільки корекційно-розвиткові послуги за місцем проживання, а й комплексну психолого-педагогічного оцінку розвитку.

У Запорізькій області Гуляйпільська міська ОТГ відкрила Інклюзивно-ресурсний центр. Це новий доступний і комфортний простір, необхідний для забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти з наданням необхідної психолого-педагогічної підтримки. Загалом на функціонування центру виділено 618 тис. грн, у тому числі з бюджету ОТГ – 493 тис. грн. Це стало можливим завдяки соціальній програмі «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації» в рамках проекту «Ресурсна кімната» – за підтримки Міністерства освіти і науки України, за сприяння Запорізької ОДА та Гуляйпільської міської територіальної громади.

Ця установа одна в районі, але на умовах співфінансування може забезпечувати потреби й мешканців інших населених пунктів району. У центрі працюють учитель-дефектолог, учитель-логопед, практичний психолог. Найближчим часом громада оголосить конкурс на посаду вчителя-реабілітолога.

Тепер у спеціально облаштованому класі учні з особливими освітніми потребами навчатимуться за індивідуальним планом розвитку в супроводі корекційного педагога. Кімната містить навчальну та корекційну зони лікувальної фізичної культури, ігрову зону й зону відпочинку, а також корекційні та наочні засоби для проведення розвивальних занять. Меблі в ній модульні, що дає можливість по-різному формувати робочі зони – індивідуальні та для роботи в групах. Крім того, приміщення оснащено комп'ютерним обладнанням і принтером для роботи з додатковим навчальним матеріалом.

Освітня реформа в ОТГ різних областей реалізується не основі впровадження проектів, що максимально відповідають потребам і можливостям громади. Так, у Білозірській ОТГ Черкаської області в центральній садибі громади, де мешкає понад 10 тис. осіб, діє три школи – одна середня і дві дев'ятирічних. У смт Ірдинь, з населенням у 900 мешканців, діє одна ЗОШ 1–3 ступенів (де не було скорочено жодного класу й жодного вчителя).

У центральній садибі створено опорну школу, дві інші зробили її філіями. Опорний заклад оснащується від нових сучасних парт до мультимедіа-обладнання та профільного оснащення кабінетів хімії, фізики, інформатики. Учні кожної з філій мають доступ до практичних занять на базі опорної школи – для цього у нас є шкільний автобус. Усі учні мають рівні можливості в навчанні, філії просто розташовані територіально ближче до місця проживання учнів. У перспективі розглядається підвезення до опорної школи і учнів НВК із смт Ірдинь.

За словами заступника голови Білозірської ОТГ І. Грищенко, у рамках проекту «Нова українська школа» держава дала кошти на нові парти, оргтехніку, закупку дидактичних матеріалів. «Ми потрапили в трійку переможців конкурсу на найкращий проект опорної школи Черкаської області у 2016 р., що дало можливість залучити 2,5 млн грн на опорний заклад», – зазначила вона.

У 2017 р. на одного учня опорної школи було витрачено 9,5 тис. грн, в у філіях – 14–16 тис., а НВК – 26 тис. Для порівняння: раніше директору школи давали на ремонт щонайбільше 4, 5 тис. грн.

У більшості ОТГ завдяки донорським коштам та інфраструктурній субвенції розширюються площі освітніх закладів. Так, у Маяківській ОТГ Одеської області завершуються роботи з будівництва двоповерхової прибудови до споруди Маяківської ЗОШ I–III ступенів, що розташована в центрі об'єднаної громади.

Як повідомляє Одеський центр розвитку місцевого самоврядування, створений за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Мінрегіону, у новому навчальному корпусі розмішуватиметься 15 класів початкової школи, спортивний і актовий зали на 250 учнів. Наразі тут підвели всі комунікації, встановили енергозберігаючі вікна та двері, оздоблюють школу всередині: фарбують у класах, коридорах і сходових переходах. Також підрядники вже завершили утеплення фасаду нового корпусу.

Усі роботи, включаючи повну реконструкцію старої будівлі та добудову нових приміщень, встигли зробити за період літніх канікул. Крім того, на прилеглій території триває будівництво двоповерхового флігелю, де розмішуватиметься харчоблок, кабінет «Захист Вітчизни» з лазерним тиром та ще шість класних кімнат. Цей об'єкт планують здати в експлуатацію в грудні 2018 р.

На наступний рік біля школи побудують стадіон для учнів. У 2019 р. Маяківську школу планують зробити опорною.

Уперше за роки незалежності держава звернула увагу на центральну фігуру навчального процесу – учителя. З цього року всіх учителів перших класів різними способами змушують здобувати нові знання та засвоювати нове розуміння навчального процесу. Держава виділила на це 360 млн грн. Директори шкіл уже працюють на контракті в громади, а з часом такі контракти мають підписувати і вчителі. Експерти зауважують, якщо вчитель доводить, що потрібний громаді, він працює. Коли вчитель на контракті, з нього можуть запитати насамперед його замовники – батьки. Тоді якість освітньої послуги буде принципово іншою.

Одна зі шкіл у м. Калуш Івано-Франківської області, наприклад, публічно взяла на себе зобов'язання перед батьками: за два роки забезпечити високий рівень складання ЗНО без репетиторів. Ця школа веде складну конкурентну боротьбу з іншими школами та планує займати лідируючі позиції в районі.

Субвенція спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічних працівників навчальних закладів. У разі задоволення потреби в поточних видатках за рахунок субвенції та за умови відсутності простроченої бюджетної заборгованості субвенція може спрямовуватися на такі видатки:

- придбання шкільних автобусів для перевезення дітей із загальноосвітніх закладів освіти, які будуть оптимізовані/об'єднані /реорганізовані;

- оновлення навчальної та матеріально-технічної бази закладів загальної середньої освіти, які оптимізовані/об'єднані/реорганізовані або які повністю укомплектовані та до яких довозитимуться учні закладів загальної середньої освіти;

- придбання підручників і посібників закладів загальної середньої освіти (за погодженням з МОН);

- оснащення закладів загальної середньої освіти засобами навчання з фізики, хімії, біології, географії, математики, навчальними комп'ютерними

комплексами з мультимедійними засобами навчання (інтерактивна дошка, інтерактивна панель із вмонтованим комп'ютером, мультимедійний проектор, під'єднаний до комп'ютера вчителя, учнівське комп'ютерне обладнання, програмне забезпечення, електронні підручники, комутаційне обладнання тощо, навчальним обладнанням і методичним забезпеченням для початкової школи);

– підключення закладів загальної середньої освіти до Інтернету, насамперед у сільській місцевості.

Не допускається спрямування субвенції на:

– закупівлю товарів, робіт і послуг, які безпосередньо не пов'язані з оплатою поточних видатків;

– оплату посередницьких послуг;

– здійснення заходів, метою яких є отримання прибутку.

На OpenSchool можна перевірити інформацію про субвенції виключно у вашому місті або за певні роки. У таблиці представлено обласні центри, на які виділялася освітня субвенція у 2015–2017 рр.

Таким чином, для ОТГ освітня реформа дає можливість підвищити рівень надання освітніх послуг на місцях, особливо в сільській місцевості. Школи в ОТГ отримали можливість залучати більше ресурсів у свою інфраструктуру, освітній процес (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Міністерство освіти та науки України (<https://mon.gov.ua/ua>); Нова українська школа (<http://nus.org.ua/news/zalyshok-osvitnoyi-subventsiyi-u-sebe-v-misti-mozhna-pereviraty>); Програма «U-LEAD з Європою (<https://www.facebook.com/ULEADwithEurope>); Рівненська ОДА (<http://www.rv.gov.ua/sitenew>); Гуляйпільська ОТГ (<http://gpmrada.gov.ua>); Одеський центр розвитку місцевого самоврядування (<https://www.facebook.com/lgdc.odesa>); Вичерпно (<http://vycherpno.ck.ua>).*

Економічний ракурс

А. Рябоконт, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Новая программа кредитного сотрудничества между МВФ и Украиной: «структурные маяки» и первые оценки

Международный валютный фонд 18 декабря одобрил новую программу сотрудничества с Украиной. Ранее невыполненная украинским правительством программа расширенного финансирования (EFF), которую в 2015 г. называли программой реформ Украины, прекращена досрочно. Вместо нее вступила в силу программа оперативного реагирования Stand-By Arrangement (SBA), которая рассчитана на 14 месяцев, при максимально возможном сроке заключения – 36 месяцев. До февраля 2020 г. включительно

Украина сможет получить кредит в 3,9 млрд долл. предварительно тремя траншами – 1,4 млрд долл., 1,25 млрд долл., 1,25 млрд долл.

Как сообщила пресс-служба Национального банка Украины, 21 декабря Украина получила 1,4 млрд долл. первого транша по новой программе сотрудничества с МВФ. «Украина получила первый транш по новой программе сотрудничества с Международным валютным фондом на условиях программы Stand-By Arrangement (SBA), которую Совет директоров МВФ принял 18 декабря 2018 г. Благодаря поступлению на сумму 1 млрд специальных прав заимствований (около 1,4 млрд долл. США) от фонда международных резервов Украины выросли до 20,1 млрд долл. США по состоянию на 21 декабря 2018 г.», – говорится в сообщении. В НБУ отмечают, что это является пятилетним максимумом – последний раз такой уровень международных резервов был зафиксирован в январе 2014 г.

Для открытия новой кредитной линии Украина выполнила два основных условия МВФ: подняла цены на газ для населения и утвердила госбюджет на 2019 г., согласованный с кредитором. Следующие транши по 1,25 млрд долл. планируется выделить в середине и конце 2019 г. В Министерстве финансов ожидают, что пересмотр программы пройдет в мае и ноябре, потому что выделение следующих траншей будет напрямую зависеть от выполнения условий программы.

Новая программа с МВФ фактически заменила действующую с марта 2015 г. программу расширенного финансирования EFF. По этой программе Украина должна была в течение трех лет получить от МВФ кредит на 17,5 млрд долл., плюс кредитные пакеты от Всемирного банка, ЕБРР и Европейского Союза. Общий объем финансирования, по ожиданиям украинских чиновников, должен был составить 40 млрд долл. «Это амбициозная, жесткая программа, которая также содержит определенные риски. Но это реалистичная программа, которая после рассмотрения и одобрения Советом директоров может стать поворотным моментом для Украины», – говорила глава МВФ К. Лагард в 2015 г. перед утверждением программы EFF. В правительстве А. Яценюка эту программу называли даже программой реформ Украины. Однако ожидаемого эффекта она не принесла.

Из-за того что Украина затягивала сроки выполнения условий для кредитования, из общей суммы от МВФ было получено лишь 8,7 млрд долл., причем последний транш поступил в апреле 2017 г. Не поступили в полном объеме и кредиты других международных финансовых организаций. Задержки с финансированием были вызваны прежде всего неготовностью Украины повышать цену на газ для населения до уровня импортного паритета, а также затягиванием с принятием решений о создании Высшего антикоррупционного суда, о национализации ПриватБанка и проведении пенсионной реформы.

В итоге, почти все условия международных кредиторов были выполнены, однако в более поздние сроки. Кроме того, в 2015 г. Украине в рамках сотрудничества с МВФ удалось реструктуризировать часть внешнего

долга, списав почти 4 млрд долл. и перенеся сроки выплаты 15,6 млрд долл. на четыре года.

Основным невыполненным условием осталось повышение цены газа для населения с октября почти на 60 %, а с марта 2019 г., согласно программе EFF, она должна была сравняться с импортной, по которой газ покупают промышленные предприятия. Замена программы на новую фактически позволила пересмотреть график повышения цены газа и продлить срок сотрудничества с МВФ на год. Размер повышения цены газа был сокращен до 23 %, и установление новой цены стало предварительным условием для одобрения программы.

Правительство 19 декабря приняло решение повысить цену на газ для населения до 8 тыс. 550 грн за 1 тыс. куб. м. Следующее повышение, согласно новой программе сотрудничества с МВФ, ожидается в мае 2019 г. – до уровня 80 % от импортной цены и с 1 января 2020 г. цены для населения и промышленности должны сравняться. По прогнозным расчетам правительства, в мае 2019 г. цена газа для населения может возрасти на 15 % – до 9 тыс. 717 грн за 1 тыс. куб. м, в январе 2020 г. – еще на 22,73 %, до 12 тыс. грн.

Эксперты отмечают, что согласовать и утвердить новую программу сотрудничества с МВФ можно было бы еще этим летом, если бы правительство В. Гройсмана повысило цену на газ в апреле. Причем тогда цена могла бы увеличиться не на 23 %, а на 18 %. Тогда после принятия в начале лета закона об Антикоррупционном суде можно было бы сразу вступить в переговоры с МВФ о замене программы. При таком сценарии кредитование по Stand-by могло произойти в августе – сентябре, то есть до начала бюджетного процесса 2019 г., и Минфину не пришлось бы привлекать средства на внешних рынках под 8,99 и 9,75 % – размещения были бы дешевле.

Министерство финансов Украины 20 декабря опубликовало на своем сайте письмо о намерениях и сокращенный вариант меморандума о сотрудничестве с ВФ по новой программе Stand-by. Правда, через некоторое время тексты этих документов были сняты с сайта, поскольку Минфин нарушил договоренности с МВФ о порядке их публикации. По неофициальной информации, согласно двусторонним договоренностям, первым должен был разместить тексты письма и меморандума на своем сайте МВФ, а потом украинские версии документов должны были появиться на сайте Минфина.

В перечень «структурных маяков», то есть тех условий, которые должны быть выполнены для получения следующего транша кредита, вошло обязательство создать до мая 2019 г. Высший антикоррупционный суд. Правда, Президент П. Порошенко на пресс-конференции 16 декабря заявил, что суд будет создан до февраля. Кроме того, Украина обязуется принять закон о разделении функций Нацкомфинуслуг между НБУ и НКЦБФР. Соответствующий законопроект принят в первом чтении еще летом 2016 г.

Также в списке «маяков» повышение цены на газ для населения и принятие постановления НБУ о корректировке расчета регулятивного капитала банков, который будет уменьшен на объем кредитов инсайдерам (связанным лицам). Эти условия уже выполнены до утверждения программы.

Среди остальных «маяков»: окончательное разделение до апреля ГФС на два отдельных юридических лица – налоговую и таможенную службы, выведение до конца июня НБУ с рынка банков, которые не увеличат свой капитал до минимального уровня; завершение аудита НАБУ до июля; принятие до апреля закона о разделении функций Нацкомфинуслуг между НБУ и НКЦБФР. Условий по введению рынка земли в меморандуме с МВФ нет. В документе говорится, что работа по созданию такого рынка будет продолжена. Параллельно будет вестись компания по разъяснению необходимости его введения.

Сроки выполнения «маяков» могут быть перенесены, если их соблюдение будет невозможно по каким-то объективным причинам. Однако это не касается условия о повышении цены на газ. График и условия введения единой цены на газ для населения и промышленности прописаны в постановлении правительства № 867, и повышение цены с мая 2019 г. на 15 % и с января 2020 г. еще на 22,73 % считается предварительным условием (prior actions), под выполнение которого и была одобрена новая программа МВФ.

Кроме прочего, в меморандуме с МВФ Украина обещает продать до конца апреля угольную компанию «Краснолиманская», предприятия «Индар» и «Президент-Отель-Киев» и минимум 500 малых компаний. Также до конца апреля планируется подготовить законопроект для сокращения перечня запрещенных к приватизации компаний, «чтобы оставить в этом списке только жизненно важные для национальной безопасности предприятия». Однако эти обязательства по приватизации не входят в перечень «структурных маяков».

Новшеством в меморандуме является раздел о НАБУ. В нем предусмотрено на сайте этого органа систематизировать информацию по результатам борьбы с коррупцией. Данные о количестве обвиняемых в коррупции, об осужденных в первой инстанции и окончательном решении суда должны размещаться на веб-портале НАБУ в свободном доступе ежемесячно – отдельно по каждой категории чиновников: депутаты, судьи, прокуроры, чиновники категории «А», руководители госкомпаний.

Сам факт внесения формы отчетности по борьбе с коррупцией в меморандум программы, предназначенной для активизации экономического роста, выглядит весьма впечатляюще. Внесение этого пункта в меморандум фактически подтверждает неофициальную информацию о том, что МВФ в ходе переговоров о подготовке новой программы критиковал ход борьбы с коррупцией, обращая внимание на то, что борьба ведется отнюдь не с крупными и высокопоставленными коррупционерами.

Кроме того, украинская сторона обещает МВФ, что до конца 2019 г. инфляция должна составлять менее 7 %. Для достижения этого значения НБУ будет держать учетную ставку высокой и даже готов повышать ее, «если инфляционное давление будет угрожать реализации программы», говорится в Меморандуме.

Общий дефицит госбюджета в 2019 г. должен составить не больше 2,25 % ВВП, или 90 млрд грн. Доходы госбюджета должны составить 1,26 трлн грн, а расходы – 1,116 трлн грн. Для достижения таких показателей вносятся такие налоговые изменения, как повышение акциза на табачные изделия на 9 % с 1 июля, увеличение рентной платы за добычу нефти и газового конденсата на 2 % и железной руды – на 0,8 %, увеличение ренты за использование лесных ресурсов на 2 %, увеличение экологического налога с 0,41 до 10 грн за 1 т CO₂, уменьшение безналоговой стоимости посылок со 150 до 100 евро, введение ввозной пошлины на автомобили с иностранной регистрацией в размере 1000 долл. и внедрение электронных акцизных марок.

Зарплату госслужащих обещают не повышать в 2019 г., а рост зарплаты бюджетников ограничить 9,4 %. Минимальная зарплата при этом возрастет на 12 % – до 4 тыс. 173 грн. Пенсионные выплаты – на 8,5 %.

Чтобы запланированных в бюджете средств хватило на субсидии, планируется сократить социальные нормы для начисления субсидий на жилищно-коммунальные услуги – в среднем на 11 %. В том числе объем субсидированного газа уменьшится с 4,5 до 4 куб. м на 1 кв. м отапливаемой площади, соответственно, уменьшится и норма централизованного отопления с 1 мая 2019 г.. «Если сокращение социальных норм окажется недостаточным для обеспечения того, чтобы субсидии оставались в границах бюджета, мы будем дополнительно уменьшать эти нормы или сделаем необходимые изменения в формуле для расчета субсидий», – написали представители Украины в меморандуме с МВФ.

На протяжении действия программы Украина обязуется не проводить налоговых амнистий, не вводить налоговых льгот и не уменьшать налогообложение предприятий. Также до конца действия программы не будет введен накопительный (второй) уровень пенсионной системы.

В марте 2019 г. будет запущен пилотный проект монетизации субсидий. А с января 2020 г. украинская сторона планирует реализовать монетизацию субсидий на уровне конечного потребителя.

Ключевым, стратегическим вопросом энергосектора остается разделение (анбандлинг) «Нефтегаза» на две компании, предполагающее создание оператора газотранспортной системы – АО «Магистральные газопроводы Украины» (далее – МГУ). На протяжении 2019 г. анбандлинг должен состояться, и до конца 2019 г. «Нефтегаз» обязуется передать МГУ непрофильные транзитные виды деятельности. Начиная с 2020 г., новосозданной компании должны быть переданы основные функции по транзиту. Также Украина обязуется упростить и

ускорить выдачу разрешений на добычу газа, чтобы нарастить добычу и повысить энергетическую независимость.

В банковском секторе продолжатся процессы финансового оздоровления. В частности, как сообщается в меморандуме, до конца марта 2019 г. все банки должны иметь минимум 7 % капитала первого уровня и 10 % КДК (CAR). Банки, которые не выполняют эти условия, с конца июня 2019 г. будут выведены с рынка. Ожидается ужесточение требований к операциям связанных лиц. Также до декабря 2019 г. Украине необходимо возобновить платежеспособность Фонда гарантирования вкладов.

В целом, условий в программе нынешней Stand-by существенно меньше, чем в прошлой EFF. График выделения кредитных траншей и их размер прописаны более гибко. Если макрофинансовая ситуация в стране-заемщике будет относительно стабильной, то сроки получения последующих траншей, а следовательно, и выполнение условий для этого могут откладываться. Сама программа предназначена для оперативного реагирования МВФ на потребность страны-кредитора во внешнем финансировании, для того чтобы была возможность возобновить экономический рост. То есть если острой необходимости в деньгах не будет, то последующие транши можно будет и не запрашивать.

Однако само сотрудничество Украины с МВФ прямо облегчает доступ к другим ресурсам внешних заимствований. Например, после заявления МВФ 19 октября о возможности предоставления нового кредита Украине Европейский Союз принял окончательное решение о выделении 500 млн евро первого транша макрофинансовой помощи, второй транш в таком же объеме ожидается в начале 2019 г. После этого Всемирный банк одобрил гарантии по кредиту для Украины на 750 млн долл. Кредитные деньги, полученные от ЕС и ВБ, пойдут в бюджет, а от МВФ – в резервы Нацбанка. Глава НБУ Я. Смолий ранее заявил, что в сотрудничестве с МВФ будет легче погашать почти 12 млрд долл. внешних долгов в 2019–2020 гг.

По мнению ряда экспертов, после предоставления кредита от МВФ в 2019 г., действительно, никаких проблем с внешними выплатами быть не должно – программа МВФ покрывает весь год двойных выборов в стране. Как же ситуация будет развиваться в 2020 г. после президентских и парламентских выборов, пока не ясно.

Такого же мнения, похоже, придерживаются и международные рейтинговые агентства. Например, после получения первого кредитного транша Международное рейтинговое агентство Moody's повысило суверенный рейтинг Украины. «Агентство Moody's Investors Service повысило рейтинг эмитента и приоритетных необеспеченных облигаций правительства Украины Сaa2 до Сaa1. Прогноз по этим рейтингам изменился на «стабильный» с «позитивного»», – говорится в сообщении пресс-службы агентства. В агентстве отметили, что прогнозы по Украине были повышены с учетом, по меньшей мере, трех составляющих: достижение Украиной и МВФ соглашения о новой программе кредитования Stand-By; позитивные

ожидания от реформ в Украине; постепенное повышение устойчивости экономики Украины.

Как заявил экономист О. Устенко, транш от Международного валютного фонда не даст значительный скачок экономике Украины. По его словам, деньги от МВФ поступают в золотовалютные резервы страны и используются для финансовой балансировки в странах, которые испытывают крайне тяжелые времена. «Деньги, которые зайдут от МВФ, – это те деньги, которые должны поддержать финансовую устойчивость страны. Почему это необходимо? Потому что, конечно, у нас идут большие выплаты в следующем году. И было бы гораздо лучше, если бы страна получила инвестиционную помощь, прямые иностранные инвестиции. Но проблема в том, что иностранные инвестиции – это производная от качества бизнес-климата», – отметил экономист.

Он добавил, что нынешнюю программу сотрудничества с МВФ Украина также может провалить, как и все предыдущие программы. И одной из причин провала могут стать предстоящие выборы.

Эксперт Экономического дискуссионного клуба О. Пендзин, в частности, напомнил, что программа МВФ открывает для Украины новые возможности по получению средств. «Деньги МВФ в любом случае пойдут в резервы Национального банка. А на макроэкономическую стабилизацию страны повлияют кредиты, которые придут в Украину параллельно с деньгами МВФ – 500 млн долл. от Евросоюза, 750 млн долл. гарантий Всемирного банка и т. д. То есть, по большому счету, кредит МВФ открыл шлагбаум для остальных кредитов. Непосредственно на курс гривни финансовая помощь фонда отобразится только позитивно, потому что эти средства пополнят резервы Нацбанка и усилят присутствие НБУ на валютном рынке. Конечно, это бесспорно хорошо», – объяснил он.

Как добавил эксперт, при этом МВФ не выдвигает каких-то непосильных дополнительных требований к Украине. «Если мы посмотрим меморандум, в основном идет речь об обеспечении Украиной макроэкономической стабильности, сбалансированности бюджета, сохранении всех позитивных тенденций, которые есть в реформировании. То есть в действительности никаких дополнительных особых сложных условий мы в этом документе не увидели. Все требования, которые там есть, каких-то предостережений для получения последующих траншей в Украине не будет. Так что, в принципе, все хорошо, и этот транш позитивно отобразится на перспективах финансовой стабильности на 2019 г.», – подчеркнул экономист.

В свою очередь старший аналитик ГК ForExClub А. Шевчишин заявил, что запуск новой программы и новый транш кредита МВФ являются обязательным условием устойчивости финансовой системы в период критически высоких выплат по внешнему долгу в 2019 г. «Средств МВФ, ЕС и гарантий Всемирного банка может даже не хватить, если дефицит внешнеторгового баланса Украины будет расширяться или будут

сформированы неблагоприятные факторы, снижающие урожай или цены на сырье по ключевым экспортным направлениям», – уточнил эксперт.

Аналитик «Альпари» М. Пархоменко рассказал, что транш при полной реализации всей программы в размере в 3,9 млрд долл. пойдет в первую очередь на реструктуризацию старых долгов, которые были сформированы в 2014 г., и приведет к уменьшению общей долговой нагрузки на бюджет и гривню. «Формирование дополнительной поддержки позволит гривне удерживать текущие ценовые уровни. В то же время резервы будут оставаться на тех же позициях, ведь данный транш не пойдет на увеличение их резервов», – уверен М. Пархоменко, несмотря на заверения властей, что деньги МВФ направят в резервы.

При этом специалисты предостерегают от слишком оптимистичных ожиданий, связанных с влиянием транша МВФ на курс доллара. Эксперты подчеркивают, что сейчас ситуация на валютном рынке и так достаточно стабильна, а положительные ожидания по поводу сотрудничества Украины и МВФ торговцы валютой уже «отыграли».

К тому же существует высокая вероятность, что правительство откажется накануне парламентских выборов еще раз существенно повысить цену на газ для населения в мае 2019 г., а этого для получения второго транша избежать уж точно не удастся. Ранее правительство В. Гройсмана долго сопротивлялось фиксировать в постановлении сроки дальнейших этапов повышения цены газа, однако МВФ все-таки удалось настоять на своем. Таким образом, есть вероятность того, что с очередным траншем по программе Stand-by могут возникнуть проблемы *(При написании материала использовались информация таких источников: Министерство финансов Украины <https://www.minfin.gov.ua>; Украинские новости <https://ukranews.com>; ДелоUA <https://delo.ua>; Лига.net <http://www.liga.net>; Минфин <https://minfin.com.ua>; РБК-Украина <https://www.rbc.ua>; Бизнес-Цензор; Сегодня.UA <https://www.segodnya.ua>).*

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Офіційні урочистості з нагоди 100-річчя Національної академії наук України

7 грудня 2018 р. у Національному академічному театрі опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка відбулися офіційні урочистості з нагоди 100-річчя Національної академії наук України – ювілейна сесія загальних зборів НАН України та святковий концерт. У заході взяли участь Президент України П. Порошенко, Прем'єр-міністр України В. Гройсман, віце-прем'єр-міністр, міністр регіонального розвитку,

будівництва та житлово-комунального господарства України Г. Зубко, міністр освіти й науки України Л. Гриневич, міністр культури України Є. Нищук, перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань науки та освіти народний депутат України О. Співаковський, інші українські високопосадовці, а також представники вітчизняної та зарубіжної наукової громадськості, українських ЗМІ, творчої інтелігенції. Ведучим ювілейної сесії став провідний науковий співробітник відділу теорії та історії соціології Інституту соціології НАН України доктор соціологічних наук О. Шульга.

На початку зібрання його учасникам було продемонстровано документальний фільм про НАН України, який стисло відображає історію та сьогодення академії.

Потому слово взяв Президент України П. Порошенко. Звертаючись до присутніх, він зазначив: «Цей рік проходить під знаком 100-річчя української національної революції. Тепер ми віддаємо належне подіям і людям, які заклали основи української державності ХХ ст. Ці основи були достатньо міцними, щоб витримати всі бурі, які пронеслися над нашою землею.

Сьогодні відзначає 100-літній ювілей Національна академія наук України – найцінніший інтелектуальний спадок тієї великої доби. За цей час вона виросла в один із найпотужніших наукових центрів Європи. Результати її наукового пошуку прославили Україну в усьому світі. Важливо й те, що академія завжди була національною – в найвищому розумінні цього слова. Засновник академії В. Вернадський казав, що її роль полягає в тому, аби допомагати зростові української національної свідомості та української культури. Утвердження української науки було важливим для першого президента академії, бо цим досягається всесвітнє визнання української культури в одній із найважливіших паростей людської діяльності.

Таке розуміння ролі академії повністю відповідало баченню культурної політики гетьмана П. Скоропадського, яка передбачала в тому числі українізацію школи та створення українських університетів. А ще варто віддати належне мудрості гетьмана, який під час війни, як пише історія, не розпорядився відкласти справу академії через потребу вирішення більш важливих і нагальних поточних проблем, а погодився вирішити її негайно і остаточно. Через чвари політиків українська революція тоді не змогла перемогти, але розуміння великої мети її створення жило і давало сходи.

Українська академія завжди була національною. В лавах дисидентського і правозахисного руху, в складі парламенту, який прийняв Акт проголошення Незалежності України, ми бачимо сотні патріотів, які вийшли зі стін академії наук.

Від імені Української держави, від імені українського народу щиро вітаю академію з ювілеєм і бажаю їй і далі перебувати на передньому краї пошуку знань, в утвердженні свободи і незалежності нашої держави!

А ще давайте згадаємо, що в один час із академією народилася людина, якій судилося очолювати цю установу більшу частину її історії. З іменем

Б. Патона – великого вченого і беззаперечного лідера української науки – пов'язані високі здобутки і все життя нашої академії. Вітаю Вас, дорогий Борисе Євгеновичу, з унікальним ювілеєм! Глибоко шаную Вас і все, що Вами зроблено. Бажаю доброго здоров'я і радості від справ і від людей, які Вас оточують!

Досвід і науковий потенціал академії незамінний тепер, коли Революція гідності відкрила перед Україною шлях до Євросоюзу і шлях до НАТО. Хочу наголосити, що ми не з порожніми руками входимо до європейського освітнього і наукового простору. Нас бачать важливим партнером, про що свідчить представництво закордонних гостей у цій залі. Радий разом із вами їх вітати – наших міжнародних гостей.

Реалізація Угоди про асоціацію, використання всіх переваг зони вільної торгівлі точно неможливі без активного наукового пошуку і впровадження його результатів. Очевидно, держава і наукова спільнота будуть шукати нових форм організації цього пошуку на основі європейських моделей і власного історичного досвіду. Рішення про це вже прийнято – і Президентом, і Верховною Радою, і урядом. Давайте прискоримо роботу над цими змінами.

А ми – ми йдемо своїм шляхом. І наш вибір шляху доводиться захищати від російської агресії. Ми врахували досвід української революції і наш недавній досвід. Тепер ми знаємо, що армія є не просто атрибутом, а головною гарантією незалежності, головною гарантією української державності. А повага до неї, готовність її розбудувати, підтримати є невід'ємною частиною національної ідентичності. За останні чотири роки ціною великих зусиль всього народу України була створена армія. Армія, яка здатна захистити Україну, зупинити агресора. Як Верховний головнокомандувач визнаю вагому роль української науки в модернізації озброєння і появи на фронті нових зразків озброєнь і військової техніки. Вчені академії ведуть активну роботу з виконання досліджень, які спрямовані на зміцнення оборони і безпеки держави. Зі зрозумілих причин не можу розповідати докладно, а наведу лише загальну інформацію. Науковцями було створено радіолокаційну станцію X-діапазону, наземний комплекс із далекої оптико-цифрової розвідки, системи виявлення безпілотних літальних апаратів і пересування особового складу і техніки супротивника. Розроблено також нові технології прозорої та кераміко-композитної броні для додаткового захисту військової техніки і технології зміцнення стволів артилерійського озброєння, вдосконалення системи захисту інформації. Створено нові методи криптографічного аналізу. З робіт медичного призначення відзначаю вітчизняні біоматеріали для відновлення кісткової тканини, програмно-апаратні комплекси для виявлення у людини шокового стану в польових умовах, сучасну технологію кріоконсервації клітин крові. Цілу низку авторів цих робіт удостоєно в останні роки Державної премії України в галузі науки і техніки, інших державних нагород. Укроборонпром готовий і далі підтримувати і фінансувати такі роботи. Для цього ми знаходимо і будемо надалі знаходити джерела фінансування. Адже ідеться

про саме існування Української держави. Від учених ми чекаємо орієнтації на кінцевий результат, на роботу в стислих часових рамках, на розуміння сучасних політичних і економічних реалій.

В академії є великий досвід того, як робота на оборону забезпечує високу наукову вартість результатів. Ми добре знаємо, що завдяки їй українська наука вийшла на лідерські позиції в електрозварюванні, ракетно-космічній галузі, кібернетиці, енергетиці, матеріалознавстві. Знаємо і те, що завжди увага замовника приділялася доведенню наукових здобутків до стадії промислового виробництва. Упевнений, що тепер прийшов час згадати про цей досвід і адаптувати його зараз до наших сучасних реалій.

Армія захищає все, що є дорогим для нас, нашу землю, родини. А ще вона захищає нашу мову – основу основ нашої ідентичності. У день ювілею хочу нагадати, що негайно після заснування саме при академії наук було створено окрему Правописно-термінологічну комісію, яку очолив академік А. Кримський. Результат її роботи був схвалений спільним зібранням Академії наук та оприлюднений у 1921 р. під назвою “Найголовніші правила українського правопису”. Цей правопис відкрив можливості для масової україномовної освіти, преси і книговидавання для всього того процесу, який ми називаємо національним відродженням, який був брутально знищений репресіями і голодомором. Після Революції гідності відбувається динамічне утвердження нашої державної української мови в освіті, в публічному житті. Вона, нарешті, все впевненіше звучить на радіо, на телебаченні. Зростає присутність української книжки. Між іншим, 82 % наукових видань учених Національної академії наук друкуються українською мовою. Хочу наголосити, що в порівнянні з 2013 р. ця цифра зросла на 13 %. Решта друкуються англійською та іншими мовами Європейського Союзу. Вагому роль у приверненні уваги суспільства і влади до мовних проблем відіграли вчені, що працюють в академії. Поза сумнівом, наукова експертиза допомогла Конституційному Суду прийняти справедливе рішення щодо недоброї пам’яті мовного закону 2012 р.

Шлях України в Європу йде через декомунізацію і відновлення української пам’яті, подолання ворожої пропаганди, розвінчання псевдотеорій, що служать агресору для розмивання української ідентичності, викриття безпідставності імперських амбіцій. Це – вклад науковців у нашу з вами боротьбу. Впевнений, що робота українських вчених, завдяки якій ми вже повернули Україні імена героїв її визвольних змагань, точно буде продовжена.

За минулі 100 років багато чого змінилося. І зміни тривають. Історія не закінчується. Змінюватиметься і Національна академія наук України. Ми знайдемо розв’язання проблем оновлення науки і наукової сфери, зростання авторитету науки, інтеграції національної науки до європейського інтелектуального простору. До установ академії і її керівних органів прийдуть нові молоді люди, молоді сили. Так як це відбулось і в минулому, коли Б. Патон став президентом у 43 роки. Їм належить здобувати нові плоди

вічнозеленого дерева пізнання. Але які б зміни не відбулися, академія завжди буде виконувати свою місію, визначену її засновником. Ця місія дуже почесна: служити Україні, служити її народу, працювати для нього, здобувати для нього силу і славу. Слава Національній академії наук і слава Україні!».

Далі з вітальним словом до присутніх звернувся Прем'єр-міністр України В. Гройсман. «Сьогодні навіть важко уявити, яким був науковий прогрес за ці 100 років, як наука і технології змінили наше життя. Беззаперечно, славетна 100-річна історія академії є переможною. Це – історія нових наукових перемог світового рівня, – зазначив глава уряду. – Зі здобуттям нашої незалежності часи української науки були різними. Перед нею стоїть багато викликів і нових завдань. Ми розуміємо, як швидко розвиваються сьогодні наука і технології. І ми знаємо, що така велика прекрасна європейська держава, як Україна, має залишатись лідером з точки зору науки і технологій. Перед нами стоять серйозні завдання. Україна має бути економічно сильною, а цього неможливо досягти без належного рівня підтримки науки і розвитку технологій. Особливо, коли йдеться про те, що ми кожного дня виборюємо своє право на незалежність, територіальну цілісність, власний вибір.

Нам потрібно сьогодні абсолютно по-новому подивитися на розвиток національної науки і її державну підтримку. Ми бачимо здобутки, які можемо використовувати в багатьох сферах – і в сфері оборони і безпеки, і в сфері медицини, транспорту, і для енергоефективності й енергоощадності. Це все – якість життя нашої країни і зміцнення нашої незалежності. Ми починаємо вибудовувати абсолютно нову інфраструктуру підтримки науки і технологій. Працює Національна рада України з питань розвитку науки і технологій. Створений і в 2019 р. почне працювати Національний фонд досліджень України. Це все – інфраструктура, яка покликана забезпечити належний рівень підтримки і фінансування наукових розробок і нових технологічних рішень. Нам також потрібно забезпечити дуже швидкий трансфер наших робіт у реальний сектор економіки. Перед нами стоїть завдання побудувати сильну економіку, у якій наука матиме достатньо серйозну питому вагу. І це все покладає нові завдання на Національну академію наук, на національні галузеві академії наук. Наступні 100 років будуть не менш динамічними, і ми будемо стикатися з новими викликами. Тому ми усвідомлюємо, що належний рівень підтримки науки є запорукою успіху нашої держави.

У цей 100-річний ювілей я хочу привітати Б. Патона – людину-епоху, людину, яка є громадянином не тільки України, а громадянином світу. Я хочу побажати Вам, вельмишановний Борисе Євгеновичу, міцного здоров'я, благополуччя. Хочу побажати, щоб усе те, що Ви зробили, завжди поверталось сторицею Вам і всім, хто причетний до розвитку науки нашої держави.

Шановні науковці! Ще раз вітаючи вас зі 100-річним ювілеєм, хочу побажати, щоби наступний період був не менш славетним для Національної академії наук України і для науки нашої прекрасної європейської держави».

Подякувавши Президентові України та Прем'єр-міністрові України і від імені присутніх привітавши нагороджених державними відзнаками, президент Національної академії наук України академік Б. Патон підкреслив: «Весь час свого існування академія докладала максимум зусиль для економічного, соціального, культурного розвитку Української держави. Тому можна з упевненістю сказати, що ця ювілейна дата є визначною не лише для самої академії, але й в цілому для всієї науки, культури та всієї України. Підтвердженням цього є відзначення 100-річчя Національної академії наук на загальнодержавному рівні, забезпечене відповідними Указом Президента України та розпорядженнями Кабінету Міністрів».

Академік Б. Патон подякував Президентові України П. Порошенку за високу оцінку роботи вчених академії та за виступ, сповнений розуміння сучасного стану науки, науково-технічного прогресу, справжньої турботи про їхню долю; співголові Організаційного комітету з підготовки та відзначення 100-річчя заснування Національної академії наук України, Прем'єр-міністру України В. Гройсману за теплі слова на адресу вчених академії та велику роботу з підготовки святкових урочистостей.

«Дозвольте запевнити, що Національна академія наук України і надалі буде плідно працювати, зберігати та розвивати свої наукові школи і традиції, відігравати належну роль у житті нашого суспільства», – сказав на завершення свого виступу президент НАН України академік Б. Патон.

Треба зазначити, що проявом великої уваги до ювілею Національної академії наук України стала присутність на сесії представників вітчизняної та зарубіжної наукової громадськості, творчої інтелігенції, засобів масової інформації, дипломатичного корпусу, міністерств та інших центральних органів державного управління. Так, участь у заході взяли делегації та представники ЮНЕСКО, Асоціації європейських академій наук, Міжнародної асоціації академій наук, Австрійської академії наук, Національної академії наук Азербайджану, Національної академії наук Білорусі, Національної академії наук Республіки Вірменія, Національної академії наук Грузії, Естонської академії наук, Національної академії наук Республіки Казахстан, Китайської академії наук, Литовської академії наук, Академії наук Молдови, Польської академії наук, Словацької академії наук, Національної академії наук Сполучених Штатів Америки, Міжнародного інституту прикладного системного аналізу й інші іноземні гості.

Перед присутніми виступив, зокрема, голова Президії НАН Білорусі, президент Міжнародної асоціації академій наук (МААН) академік НАН Білорусі В. Гусаков. Від імені НАН Білорусі він привітав членів і гостей високого зібрання та подякував організаторам за можливість участі у цій зустрічі, присвяченій 100-річчю НАН України. «Ми з великою цікавістю стежили і стежимо за розвитком науки в Україні та її флагмана – академії

наук. Знаємо засновника і першого президента УАН геолога і геохіміка Вернадського, перших академіків УАН – істориків Багалія і Левицького, економіста Тугана-Барановського, філолога Петрова, біолога Кащенко, механіка Тимошенка та ін. Пам'ятаємо заслуги українських учених у галузі штучної ядерної реакції, перетворення ядер літію в ядра гелію, створення прискорювача заряджених частинок, трикоординатного радіолокатора дециметрового діапазону, а також технології автоматичного зварювання під флюсом корпусів танків, артилерійських систем і авіабомб, які відіграли важливу роль у перемозі у Великій Вітчизняній війні. Ми вивчали в 1950-х роках ваш досвід із розроблення в лабораторії професора Лебедева першої в континентальній Європі універсальної електронної обчислювальної машини, а в 1960-х – зі створення в цій же лабораторії ЕОМ “Київ”, за допомогою якої вперше в світі проводились експерименти з дистанційного управління технологічними процесами. Навіть цей невеликий екскурс переконливо свідчить, що історія Національної академії наук України нерозривно пов'язана з видатними досягненнями в різноманітних сферах наукової діяльності.

У 1993 р. українська академія наук виявила ініціативу й організувала МААН і майже чверть століття виконувала функції її базової академії наук. У полі її зору постійно перебували питання стійкого розвитку національних академій – членів МААН. Дозвольте особливу подяку за це далекоглядне рішення висловити президентові НАН України академіку Б. Патону.

Розвиток суспільства немислимий без науки, а прогрес у науці неможливий без взаємодії вчених як у галузі фундаментальної, так і прикладної науки, у тому числі в рамках широких взаємозв'язків між науковими організаціями й ученими Білорусі та України. Історичний фундамент нашого співробітництва закладався ще в радянський час, коли в післявоєнну Білорусь для відродження практично знищеної науки приїжджали відомі діячі з різних республік СРСР, у тому числі з України.

Досить прикметно, що нинішнє керівництво Білорусі й керівництво України послідовно провадить лінію на зміцнення механізмів науково-технічного співробітництва між нашими країнами на основі кооперації інтелектуальних ресурсів. Велике спасибі за це главам наших держав! Важливо підкреслити, що наукове і науково-технічне співробітництво білоруських і українських учених спрямовується, головним чином, на координацію дій та спільне вирішення найважливіших проблем, що становлять взаємний інтерес для наших держав і дедалі більше набуває цілеспрямованої динаміки. Зміцнюється партнерство, що дозволяє формувати спільні проекти як на тривалу перспективу, так і на короткотривалий період. Для цього є всі передумови. Функціонує білорусько-український центр з науково-технічного співробітництва, проводяться багаторічні дослідження в рамках Договору про співробітництво між Національною академією наук Білорусі та Національною академією наук України. Існує премія трьох країн – трьох академій – Білорусі, України і Молдови – за видатні досягнення в

науці. Існує правова база для стійкої взаємодії, а саме: спільна робота в рамках програм транскордонного співробітництва Європейського Союзу (Польща – Білорусь – Україна), територіального співробітництва країн східного партнерства (Білорусь – Україна) і “Горизонт-2020”, а також із виконання спільних проектів білоруського й українського фондів фундаментальних досліджень. У 2017 р. підписано оновлену версію договору про співробітництво між нашими академіями. Нові перспективи відкрив для нас I Форум регіонів Білорусі й України, який пройшов зовсім нещодавно в Гомелі. Ми отримали можливість прямо працювати на економіки наших держав.

Сьогодні ми виробили напрями співробітництва в таких галузях, як космічні дослідження, використання атомної енергії, формування штучного інтелекту, а також інформатика, нанотехнології, композиційні матеріали, біотехнології та ін.

Саме на ресурс науково-технічного розвитку й інтелект покладаються зараз основні надії у світі. Можна образно сказати так: спорт, наприклад, приносить відомість; торгівля, експорт утворює економічний базис. Але тільки наука й інноваційні технології створюють країні справжній авторитет. У найближчій перспективі нам потрібно ставити ще амбітніші завдання щодо розроблення великих інноваційних проектів і програм, у тому числі зі створення спільних науково-виробничих центрів і підприємств у рамках формованих технопарків і зон, а також сформувати перелік пріоритетних тем для здійснення проривних спільних досліджень, розроблення і впровадження новітніх технологій у виробничу сферу, перспективи початку їх реалізації вже у 2019–2020 рр. І в першу чергу нам потрібно створити міжакадемічну раду, яка дасть змогу вирішувати всі ці та пов’язані з ними завдання.

Глибоко переконаний, що творчий потенціал білоруської й української науки, потенціал усіх країн – членів МААН дасть можливість на належному рівні забезпечити соціально-економічний розвиток наших країн і духовний розвиток наших суспільств».

Перед учасниками ювілейної сесії виступив також перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти народний депутат України О. Співаковський. «Для мене дуже велика честь стояти тут, перед вами, в цей історичний день сторіччя. Тому що 36 років тому я вступив до аспірантури Інституту математики НАН України, яку закінчив. Усе моє життя так чи інакше пов’язане з Національною академією наук України, – розповів він. – Я хочу, щоб ми збагнули роль НАН України не тільки як майданчика, де створюються нові знання і нові технології. В першу чергу роль академії полягає в тому, що вона формує майбутню генерацію талановитої молоді. Синхронізація досвіду академіків і членів-кореспондентів та пасіонарної молоді якраз і забезпечує сталий розвиток України.

На жаль, ми недостатньо розуміємо роль людського капіталу в структурі національного багатства України. Так, розвинуті країни світу

мають сьогодні до 85 % людського капіталу у структурі національного багатства. І виключно цьому завдячують своїм потужним розвитком. За даними Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, у 1992 р. у структурі національного багатства України ми мали 57 % людського капіталу. На жаль, сьогодні, через 27 років, це лише 47 %. Ми повинні зрозуміти, що інвестиції в майбутнє – це інвестиції в Національну академію наук, в національні галузеві академії наук, в університетську науку. Якщо за наступні три-п'ять років ми вийдемо на позначку 60–65 % людського капіталу в структурі національного багатства, то виведемо країну з нинішньої стагнації».

Звертаючись до науковців НАН України, О. Співаковський наголосив: «Ваша роль полягає в забезпеченні безперервності, наступності передачі ваших знань, ваших шкіл у майбутнє України. А майбутнє – це наша талановита молодь, і вона має залишатися тут. Тому Верховна Рада України разом із профільним міністерством забезпечили ухвалення Закону “Про наукову і науково-технічну діяльність” і будуть і далі боротися за те, щоб головні норми цього Закону виконувалися. Разом із Кабінетом Міністрів України – і це теж історична подія – ми забезпечили створення Національного фонду досліджень України. 262 млн грн на його діяльність у наступному році – це грантові фінансові ресурси, до яких будуть мати доступ наші молоді вчені».

О. Співаковський привітав НАН України та її президента академіка Б. Патона зі 100-річними ювілеями і підкреслив, що академія є інтелектуальним ядром, яке й далі розбудовуватиме Україну. На завершення він також зачитав учасникам святкового зібрання привітання від Голови Верховної Ради України народного депутата України А. Парубія та оголосив розпорядження очільника парламенту щодо нагородження трудового колективу НАН України грамотою Верховної Ради України.

На урочистості прибув також президент Китайської академії наук академік Б. Чунлі. Високий зарубіжний гість зазначив, що має велике задоволення приєднатися до відзначення двох сторічних ювілеїв – 100-річчя Національної академії наук України та 100-річчя її президента академіка Б. Патона – «легендарної ікони української науки та інновацій». «У цей історичний для України момент дозвольте мені від імені Китайської академії наук та Всесвітньої академії наук найщиріше й найтепліше привітати Україну та всіх вас зі значними досягненнями та успіхом, якого ваша країна і Б. Патон як особистість досягли в науці й інноваціях. Деякі з цих значних здобутків Національної академії наук України й особисто академіка Б. Патона мають найбільше світове значення та зробили визначний внесок у розвиток людської цивілізації», – сказав академік Б. Чунлі. Він також пригадав, що під час зустрічі керівництва НАН України з представниками іноземних делегацій, які прибули для участі в заходах до 100-річчя Національної академії наук України, висловив бажання Китайської академії наук постійно зміцнювати й розширювати співпрацю та обміни з українською академією. За

словами академіка Б. Чунлі, останніми роками дві академії здійснювали плідне і взаємовигідне співробітництво за широким спектром напрямів. «Якщо зазирати вперед, ми маємо всі підстави для подальшого розширення й розвитку цієї співпраці на основі вже досягнутого успіху – задля посилення нашого інноваційного потенціалу, вирішення спільних проблем, поліпшення якості життя й економіки, – переконаний він. – Як найбільша національна науково-дослідна організація Китаю Китайська академія наук відіграє багатофункціональну роль у науці та інноваціях, зокрема у проведенні досліджень і створенні розробок, у вищій освіті, проведенні наукової експертизи та сприянні економічному розвитку. Наші останні зусилля, успіхи та внесок у науку й інновації дають нам змогу залишатися на важливих і сильних позиціях у китайських науці та інноваціях. Ми добре розуміємо, що, співпрацюючи з іншими, будемо значно сильнішими. Національна академія наук України є ідеальним партнером для Китайської академії наук. Ми бачимо багато напрямів, за якими можемо доповнювати одне одного зі взаємовигодною та користю для обох сторін. Саме цього й має на меті досягти китайська ініціатива “Один пояс, один шлях” – спільної користі. Завершуючи, скажу, що щиросердо бажав би скористатися зі свого візиту до вашої країни, зокрема на ваш подвійний 100-річний ювілей, аби посприяти співпраці та партнерству між нашими двома великими академіями й піднести його на новий, вищий рівень задля користі обох академій і наших двох величних країн. Ще раз висловлюю свої найщиріші й найтепліші вітання Національній академії наук України та її президентові Б. Патону!».

Від імені вітчизняної університетської спільноти зі 100-річчям академію привітав голова Співки ректорів вищих навчальних закладів України, ректор Київського національного університету ім. Т. Шевченка академік Л. Губерський. «Наша академія має визначні успіхи. Їх знає увесь світ. Для нас же, освітян, важливо те, що одним із головних напрямів діяльності академії є забезпечення нерозривного зв'язку між освітою і наукою, зокрема встановлення ефективної і постійної взаємодії академічних установ з університетами. І це зрозуміло, адже міжнародна практика свідчить насамперед про історичний зв'язок процесу формування академій з національними університетами. Наочним підтвердженням цього є історія і нашої академії. Бо і саму ідею утворення академії запропонували університетські професори М. Василенко і В. Вернадський. Більшість перших співробітників академії та її керівників були випускниками та викладачами Київського університету Св. Володимира. Зокрема, у різні часи академію очолювали В. Вернадський, М. Василенко, О. Левицький, В. Липський, Д. Заболотний, О. Богомолець. 20 академічних кафедр із 30, що існували в 1920-х роках (такою тоді була структура академії), також очолювали вихованці або працівники університету. Серед них М. Грушевський, А. Кримський, С. Єфремов, В. Перетц, Г. Пфейффер, М. Крилов, І. Шмальгаузен, Д. Граве, П. Тутковський, Б. Срезневський, К. Воблий, О. Гіляров та ін. Відтак уже на початку зародження української

академії були закладені фундаментальні основи тісної та ефективної співпраці університетів і академічних установ.

Сьогодні практично немає українських університетів, які б не співпрацювали з інституціями Національної академії наук України. Провідні університетські науковці входять до складу академії, наші об'єднані зусилля збагачують потенціал української науки та здійснюють творчі зв'язки університетів і академії. Така співпраця стосується не лише наукової, а й освітньої роботи – як у підготовці наукових кадрів, так і в участі академічних учених у виробленні змісту вищої освіти та навчального процесу. Провідні вчені академічних інститутів ведуть дослідницькими дорогами студентів та аспірантів, залучають їх до самостійного пошуку, демонструють свої наукові нароби та формують школи наукової творчості.

Наведу приклад співпраці академії і нашого університету. З кінця 1980-х років успішно функціонує Відділення цільової підготовки Київського національного університету ім. Т. Шевченка при Національній академії наук України. Наші вчені проводять спільні дослідження. Академіки, члени-кореспонденти, доктори наук академії здійснюють наукове керівництво докторантами й аспірантами, є членами спеціалізованих вчених рад університету. Щорічно близько 200 співробітників академії залучаються до викладацької роботи та керівництва науковою практикою студентів в академічних установах», – розповів академік Л. Губерський.

Подякувавши Національній академії наук України та її президентові академіку Б. Патону за всебічну співпрацю з вищою школою та постійну підтримку університетської науки, доповідач наголосив: «Сучасні світові тенденції вимагають утвердження єдності науки, освіти та інновацій. Саме на цьому неодноразово наголошував і наш Президент П. Порошенко. І тому нового змісту має набути співпраця університетів із науковими установами академії. У нинішніх умовах на передній план виходить необхідність об'єднання наших ресурсів та інтелектуального потенціалу для досягнення спільних результатів. Передовсім це стосується пошуку нових джерел фінансування, створення науково-навчальних центрів для спільних досліджень у проривних галузях, вироблення ефективного механізму впровадження наукових результатів, поглиблення спільної діяльності із зарубіжними партнерами, поліпшення індивідуальної роботи з талановитою молоддю та активізації роботи зі створення спільних підручників, навчальних посібників і науково-популярної літератури. Безперечно, зусилля наших науковців і надалі мають спрямовуватися на розроблення актуальних проблем для забезпечення економічного зростання та, що особливо важливо сьогодні, для зміцнення обороноздатності нашої країни». На завершення свого виступу академік Л. Губерський привітав колектив Національної академії наук України з ювілеєм і побажав усім її співробітникам доброго здоров'я і нових звершень.

Далі слово було надано генеральному конструктору, генеральному директору Державного підприємства «Державне кийвське конструкторське

бюро “Луч”» О. Коростильову. Привітавши присутніх зі 100-літнім ювілеєм НАН України від імені колективів цього та інших підприємств Державного концерну «Укроборонпром», гість ювілейної сесії відзначив: «Ми вступили в час глибоких позитивних змін у процесі розвитку науки і техніки нашої держави. Перше десятиліття незалежності України було нелегким часом для підприємств вітчизняного оборонно-промислового комплексу. За відсутності сталого замовлення на виробництво озброєння та військової техніки підприємства виживали за рахунок виконання іноземних замовлень, базуючись на попередніх наукових здобутках і досвіді.

У нинішній час здійснення військової агресії та введення воєнного стану поставило перед науковими організаціями та промисловістю важливу задачу розвитку наукоємних напрямів створення сучасних зразків озброєння та військової техніки з метою нарощування оборонного потенціалу країни. Держава спрямувала значні кошти на фінансування оборони, створення армії нового типу та її озброєння – не тільки в кількості, а й у якості. Це потребує значної уваги до розвитку напрямів теоретичної та прикладної науки у галузях: спецхімії (для розроблення та виробництва ракетних палив і вибухових речовин різних типів); конструкційних матеріалів (надлегких та високоміцних, у тому числі композитів); приладів оптоелектроніки, які повинні забезпечувати якісне денне та нічне бачення, вимірювання дальності та інше; точного приладобудування; диференціальних навігаційних систем; датчиків кутових швидкостей, лінійних та кутових прискорень; розроблення новітніх головок самонаведення та різного виду озброєння; інформаційних технологій тощо. Хочу відзначити плідну співпрацю з Інститутом проблем реєстрації інформації, Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона, іншими науковими установами НАН України. Нещодавні випробування нового озброєння, створеного в Україні, засвідчили, що наша держава спроможна розробляти та виробляти сучасне високотехнологічне озброєння світового рівня.

Завдяки діяльності Президії НАН України почався поступальний рух щодо вирішення конкретних завдань із розроблення новітніх зразків озброєння. Потрібно постійно продовжувати цю практику для швидкого впровадження результатів наукових досліджень у промисловість. У свою чергу, промисловість повинна тісно співпрацювати з установами Національної академії наук, узгоджувати з ними технічні завдання, розроблення зразків озброєння, проведення науково-дослідних робіт, мати взаємну відповідальність за впровадження наукових досягнень.

У процесі співпраці з науковими установами я переконався в тому, що Україна має високий потенціал як науково-технічних кадрів, так і інженерних кадрів промисловості. Дивлячись на їхній ентузіазм, я впевнений у нашому майбутньому. Хочу побажати Національній академії наук нових творчих досягнень, а науковцям – подальшого професійного росту. В усі часи ви доводили, що Україна є високотехнологічною державою, здатною забезпечити себе світовим рівнем науки і промисловості».

Варто зауважити, що з нагоди ювілею до Національної академії наук України надійшли й інші численні вітання від національних галузевих академій наук, іноземних та міжнародних наукових організацій, окремих осіб із поздоровленнями й побажаннями подальшого розвитку творчих зв'язків з академією.

Академік Б. Патон у своєму заключному слові подякував за теплі слова і побажання, висловлені на адресу Національної академії наук України, усім, хто виступив, а також Організаційному комітету з підготовки та відзначення 100-річчя заснування Національної академії наук, який здійснив велику роботу з підготовки свята в Національному академічному театрі опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка й інших ювілейних заходів; організаціям і окремим особам, які надіслали вітання академії з нагоди ювілею; міністерствам освіти і науки, культури, закордонних справ, інфраструктури, Національному банку, ряду інших структур, що надали допомогу в підготовці та проведенні святкування; засобам масової інформації за інформаційну підтримку.

Після завершення сесії відбувся концерт класичної музики у виконанні оркестру «Київ-класик» під керівництвом диригента Національного академічного театру опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка, заслуженого діяча мистецтв України, артиста ЮНЕСКО в ім'я миру, доктора мистецтвознавства, професора Г. Макаренка. Ведучими святкового концерту стали А. Тулинська та В. Андрієвський (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 12.12).

***

У рамках ювілейних заходів, присвячених 100-річчю від часу заснування Національної академії наук України, 6–7 грудня цього року академія разом з Міністерством оборони України та Державним концерном «Укроборонпром» провели спеціалізовану виставку-презентацію науково-технічних розробок і технологій НАН України «Наука – обороні та безпеці держави».

Відкрили виставку секретар Ради національної безпеки й оборони України О. Турчинов і верший віце-президент Національної академії наук України академік В. Горбулін.

Символічним стало те, що відкриття виставки відбулося в День Збройних сил України. «Фактично, ця виставка – це привітання нашим славетним воїнам із їхнім професійним святом від науковців», – зазначив О. Турчинов.

Виставка стала майданчиком для співпраці вчених, промисловців і військових у вирішенні питань створення сучасних зразків озброєння, військової техніки, засобів захисту особового складу тощо.

У день свого професійного свята цей захід відвідали військовослужбовці та військові науковці – представники Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних сил України, керівники

Державного концерну «Укроборонпром», Державного космічного агентства України та фахівці підприємств, представники громадської спілки «Ліга оборонних підприємств України».

На виставці було представлено результати робіт, виконаних установами НАН України в рамках цільової науково-технічної програми НАН України «Дослідження і розробки з проблем підвищення обороноздатності і безпеки держави», а також інші науково-технічні розробки й технології академічних установ, які можуть використовуватися для підвищення обороноздатності та безпеки держави. Це, зокрема, роботи, спрямовані на:

- створення комплексів керування й засобів захисту мережевих каналів зв'язку з безпілотними авіаційними системами;
- розроблення перспективних структур броньованого захисту;
- створення маскувальних покриттів для мінімізації помітності техніки в НВЧ-, ВЧ- і ІЧ-діапазонах;
- удосконалення технологій процесів оброблення каналів нарізних стволів для підвищення їхньої живучості;
- створення радіолокаційної станції Х-діапазону для виявлення та класифікації рухомих об'єктів;
- впровадження сучасних технологій із продовження ресурсу авіаційної та бронетанкової техніки, лазерного й дугового зварювання тонкостінних елементів керма та сопла керованих ракет, а також підводного зварювання корпусів військових кораблів в екстремальних умовах.

Окремим розділом було представлено експозицію результатів робіт учених НАН України в галузі військової медицини, які спрямовані на створення портативних програмно-апаратних комплексів для визначення глибини шокowego стану в польових умовах, розроблення нових біоматеріалів для відновлення кісткової тканини, створення новітніх перев'язувальних матеріалів і комбінованих засобів для зупинення великих кровотеч, створення технології низькотемпературного зберігання клітин донорської крові тощо.

Експозицію НАН України істотно доповнили експонати натурних зразків, у яких втілено розробки установ НАН України, що представили підприємства оборонно-промислового комплексу, зокрема ДП «Харківське конструкторське бюро з машинобудування ім. О. О. Морозова», КП спеціального приладобудування «Арсенал», ДП «Конструкторське бюро “Південне” ім. М. К. Янгеля», ДП «Ізюмський приладобудівний завод», ВАТ «“Меридіан” ім. С. П. Корольова», ДП «Київський бронетанковий завод», ПАТ «Завод “Маяк”» та ін.

У другий день роботи виставки відбувся круглий стіл за участі представників Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних сил України, Державного космічного агентства України, Державного концерну «Укроборонпром», Громадської спілки «Ліга оборонних підприємств України» і фахівців НАН України, на якому було обговорено

актуальні питання залучення національного наукового потенціалу для підвищення обороноздатності держави.

У виступах зазначалося, що лише шляхом проведення цілеспрямованих оборонних досліджень можна досягти суттєвих результатів. Але створення наукового доробку й набуття Україною необхідного технологічного рівня є завданням не лише НАН України. Це досягається виваженими діями з боку відповідних центральних органів виконавчої влади.

Результатом проведення цього заходу має стати активізація використання наукового потенціалу НАН України в оборонній сфері, тому що, як наголосив секретар РНБО України, «без мобілізації наукового потенціалу нації, без перетворення інтелекту країни на потужну зброю ми не зможемо перемогти в цій війні. Це найважливіша проблема і пріоритетне завдання» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 12.12*).

***

19 грудня 2018 р. під головування першого віце-президента Національної академії наук України, голови Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академіка А. Наумовця відбулося чергове засідання Президії НАН України.

На початку засідання перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, народний депутат України О. Співаковський вручив ученим НАН України почесні грамоти та грамоти Верховної Ради України, а також цінні подарунки Голови Верховної Ради України, і сам отримав пам'ятну відзнаку на честь 100-річчя Національної академії наук України.

З рук першого віце-президента НАН України академіка А. Наумовця співробітники академії отримали державні нагороди (ордени й почесні звання), почесні грамоти Кабінету Міністрів України, подяки Прем'єр-міністра України.

Потому присутні заслухали академіка-секретаря Відділення економіки НАН України, директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанову, яка поінформувала про Національну доповідь «Українське суспільство: міграційний вимір».

У підготовці цієї Національної доповіді взяли участь фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Інституту економіко-правових досліджень НАН України, Інститут соціології НАН України, Інституту економіки промисловості НАН України, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України тощо. Доповідь містить інтегровані результати наукових досліджень, отримані під час виконання у 2018 р. проектів, відібраних за результатами конкурсу

дослідницьких проектів установ НАН України у галузі соціогуманітарних наук.

Як наголосила академік Е. Лібанова, міграція є ключовим проявом процесу глобалізації, має об'єктивний характер і навряд чи може бути зупинена, принаймні демократичним шляхом. Імовірно, що й далі масштаби міграції зростатимуть, зокрема завдяки тому, що активні та мобільні верстви населення впродовж життя декілька разів змінюватимуть місце проживання, у тому числі країну або континент. Цьому сприятимуть четверта промислова революція та пов'язана з нею цифровізація економіки, розвиток транснаціональних корпорацій, розміщення значної частини виробництв в інших країнах (регіонах), ніж місце реєстрації головного офісу, спрощення (скасування) процедур перетину кордонів у поєднанні із суто демографічними процесами – стрімким процесом старіння населення та робочої сили економічно розвинутих країн. Головною складовою міграцій у сучасному світі є переселення через економічні чинники, передусім тимчасові переміщення з метою отримання більших заробітків. У таких міграціях вирішальну роль відіграє співвідношення якості життя в країнах (регіонах) походження (проживання) і країнах (регіонах) спрямування.

Стрижнева ідея Національної доповіді «Українське суспільство: міграційний вимір» полягає в тому, що міграція – це не проблема, яка потребує розв'язання, а реальність, із якою належить рахуватися і яку необхідно облаштовувати.

На сьогодні основне завдання державної міграційної політики має полягати в забезпеченні найповнішого використання позитивного потенціалу міграції одночасно з мінімізацією її негативних наслідків.

У доповіді розкрито проблемні питання трудової, освітньої, внутрішньої та вимушеної міграції тощо. Важливим елементом доповіді є висвітлення проблем імміграції: питань, що спровокували значні трансформації в суспільствах країн ЄС і найближчим часом гостро постануть перед українськими державою та суспільством.

У Національній доповіді обґрунтовано напрями міграційної політики нашої держави, яка має спрямовуватися на зменшення впливу населення, сприяння поверненню мігрантів, передусім тих, хто виїхав із трудовими цілями та вважає своє перебування за кордоном тимчасовим, заохочення імміграції працівників, яких потребує економіка, на інтеграцію мігрантів в інтересах і окремих осіб, і громад їхнього вселення. У сфері внутрішньої міграції до найнагальніших завдань належать надання допомоги, облаштування, забезпечення зайнятості, доступу до медичної допомоги, освіти, соціальних послуг внутрішньо переміщених осіб.

Завданням держави є заохочення та спрямування легальними каналами переказів коштів, зароблених за кордоном, створення умов для їхнього продуктивного використання. Оскільки на всіх етапах міграційного циклу важливе значення має надання мігрантам адекватної та своєчасної інформації, варто створити національний інформативно-комунікативний

портал, де б розміщувалася актуальна інформація про небезпеки нелегальної міграції та можливості легального працевлаштування за кордоном, імміграційне законодавство й політику основних країн призначення, митні правила, можливості переказів коштів і соціального страхування, пропозиції щодо працевлаштування та відкриття власного бізнесу на батьківщині. Необхідно посилювати допомогу мігрантам з боку дипломатичних і консульських установ України, створювати при них інформаційно-консультаційні пункти, запровадити посади аташе з трудових питань в основних країнах – реципієнтах українських працівників. Потрібно допомагати самодіяльним українським навчальним закладам, організованим громадськими об'єднаннями мігрантів у країнах їхнього перебування, забезпечувати ці школи підручниками, методичними матеріалами, а також передбачити для дітей, які повертаються з-за кордону, додаткові заняття з української мови, історії, культури. Розвитку й урізноманітнення потребує міжнародне співробітництво в міграційній сфері. Хоча інтереси України як країни походження та інтереси країн призначення українських мігрантів різняться, обидві сторони зацікавлені в організованій, законній і безпечній міграції, що відкриває реальні можливості для співпраці.

В обговоренні виступу академіка Е. Лібанової взяли участь міністр соціальної політики України А. Рева, уповноважений Верховної Ради України з прав людини Л. Денісова, генеральний директор Федерації роботодавців України Р. Іллічов, виконавчий радник представництва Міжнародної організації міграції в Україні С. Шкльода, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України, член Президії НАН України академік Я. Яцків, голова Північно-Східного наукового центру НАН України та МОН України, член Президії НАН України академік В. Семиноженко, радник Президії НАН України академік І. Дзюба, заступник міністра освіти і науки України М. Стріха та віце-президент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України академік С. Пирожков.

Потому учасники засідання розглянули ряд кадрових і поточних питань, зокрема про виконання рішення спільного засідання Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти та Президії Національної академії наук України від 17 жовтня 2018 р., про затвердження Положення про цільові програми наукових досліджень НАН України й цільові наукові (науково-технічні) проекти НАН України, про затвердження Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень в Національній академії наук України, про фінансування НАН України у 2019 р. тощо (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.12).*

Основні напрями діяльності НАН України

10–12 квітня 2019 р. у Києві триватиме VIII Всеукраїнська молодіжна наукова конференція «Ідеї та новації в системі наук про Землю», ініційована Радою молодих вчених Відділення наук про Землю НАН України.

Співорганізатори заходу – Інститут геологічних наук НАН України, Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України, Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України, Інститут географії НАН України.

Мета проведення конференції – створення сприятливих умов для розвитку та реалізації творчих здібностей молоді, налагодження співпраці між молодими вченими наукових установ Відділення наук про Землю НАН України, обміну досвідом і створення творчих зв'язків, залучення наукової молоді до активної роботи.

Планується обговорити результати досліджень молодих учених та фахівців за такими напрямками:

- загальна й регіональна геологія;
- палеонтологія та стратиграфія;
- геологія родовищ металевих і неметалевих корисних копалин;
- геологія нафти й газу;
- літологія;
- геологія морів і Світового океану;
- гідрогеологія та інженерна геологія;
- екологічна геологія;
- географічні дослідження;
- геоінформаційні технології й дистанційне зондування Землі;
- геохімія, мінералогія, петрологія;
- геофізичні методи прогнозування та моніторингу геологічного середовища;

– регіональна геофізика й сейсмічна небезпека.

Форма доповідей: пленарні, секційні, стендові.

Робочі мови: українська, англійська, російська.

Для участі в конференції потрібно зареєструватися на сайті: <http://gc.igs-nas.org.ua>. Онлайн-реєстрація учасників – обов'язкова.

При оформленні тез доповідей, будь ласка, уважно ознайомтеся з вимогами на сайті: <http://gc.igs-nas.org.ua>.

Матеріали конференції буде надруковано в спеціальному збірнику, статті з оприлюдненими результатами досліджень – у збірнику наукових праць Інституту геологічних наук НАН України.

Увага! Під час конференції відбудеться також конкурс доповідей The Best GeoReport. Для переможців передбачено цінні винагороди (***Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 19.12).***

***

28 листопада 2018 р. у Київському університеті права (КУП) НАН України відбулася I Міжнародна науково-практична конференція «Кібербезпека та захист персональних даних в Україні та Європейському Союзі».

Захід присвячувався 70-річчю від дня прийняття ООН Загальної декларації прав людини, Міжнародному дню боротьби з корупцією і нещодавньому набуттю чинності Загальним регламентом захисту даних (GDPR).

З вітальними словами до учасників конференції звернулися модератор заходу, професор кафедри цивільно- та кримінально-правових дисциплін КУП НАН України П. Біленчук і перший заступник начальника департаменту кіберполіції Національної поліції України О. Гринчак, які відзначили, що зібрання має на меті здійснити комплексний, системний аналіз проблем захисту особистих та персональних даних в Інтернеті, проблем законодавчого врегулювання в умовах євроінтеграції, розгляд актуальних аспектів удосконалення національного законодавства, пошук креативних рішень тощо.

Учасники конференції наголосили на тому, що технології в сучасному житті мають надзвичайно важливе значення. У світі дедалі частіше відбуваються значні кібератаки, які призводять до значних збитків, перебоїв у роботі бізнесу й державних органів, а також достатньо багато зламів приватних компаній з метою викрадення персональних даних фізичних осіб. Це свідчить про те, що сфера кіберзлочинності, кібертероризму тільки набирає обертів, а розповсюдження кількості пристроїв, які при цьому використовуються, створює ще більше нових можливостей для кібератак.

У роботі конференції взяли участь президент Асоціації Wireless Ukraine О. Соболев, старший науковий співробітник Державної прикордонної служби України О. Ананьїн, експерт-поліграфолог С. Казьмірук, відповідальний секретар Всеукраїнської асоціації вибухотехніків України Ю. Приходько, консультант Асоціації чесько-українського партнерства В. Москаленко й ін.

Спікери та учасники зазначили, що захід був інформаційно-аналітично насиченим. Важливим аспектом стало підписання меморандуму про співпрацю і добросовісну конкуренцію щодо основних концептуальних засад діяльності експертів-психофізіологів, експертів-психологів, експертів-поліграфологів, експертів-графологів, експертів-почеркознавців профільних державних установ, громадських організацій та комерційних структур у галузі аудіовізуальної й комп'ютерної психофізіологічної діагностики та прогнозування поведінки людини як у типових, так і в екстремальних ситуаціях, а також у сфері професійної діяльності критичних інфраструктур суспільства, держави, цивілізації (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 10.12*).

***

30 листопада 2018 р. Донецький науковий центр НАН України та МОН України (ДНЦ) провів у Краматорську урочисті збори наукової громадськості Донецького регіону з нагоди 100-річчя Національної академії наук України.

У святковому засіданні взяли участь представники наукової й освітянської спільноти, промислових підприємств Донецької та Луганської областей, органів влади, громадськості.

Відкрив засідання голова ДНЦ доктор технічних наук, професор В. Ковальов, який привітав присутніх у зв'язку з визначною для науковців України датою – 100-річчям Національної академії наук України. У своєму виступі він нагадав учасникам заходу історію створення Української академії наук (УАН).

В. Ковальов також зазначив, що разом з академією свій 100-річний ювілей святкує її діючий президент академік Б. Патон. Від імені всієї наукової спільноти Донеччини було висловлено поздоровлення ювіляру й побажання йому міцного здоров'я.

Голова центру підкреслив, що саме академік Б. Патон втілює у життя ідеї першого президента УАН академіка В. Вернадського та створив таку академію, якою той хотів її бачити. Під керівництвом академіка Б. Патона НАН України почала орієнтуватися на технологізацію наукових досліджень і тісну взаємодію науки та виробництва, що стало, без сумніву, кроком вперед.

Усі 56 років, упродовж яких академік Б. Патон очолює НАН України, його авторитет у непростому світі української академічної науки – непохитний і беззаперечний.

На сьогодні українська наука посідає гідне місце у світі, незважаючи на край недостатнє фінансування фундаментальних і прикладних досліджень.

У своїй доповіді голова ДНЦ високо оцінив здобутки вчених Донеччини. Він підкреслив, що саме створення академіком Б. Патоном у 1965 р. першого в Україні Донецького регіонального наукового центру дало справжній старт для розвитку фундаментальних і прикладних наук на Донбасі.

В. Ковальов оголосив звернення до учасників урочистого зібрання віце-президента Національної академії наук України академіка А. Загороднього.

З вітальними словами до присутніх звернулися також директор ДНЦ О. Коновалов, заступник директора департаменту освіти й науки Донецької обласної державної адміністрації О. Макаренко, заступник начальника управління освіти Краматорського міськвиконкому І. Полупан, голова Донецької обласної організації працівників освіти і науки України Т. Заморська, в. о. заступника генерального директора ПАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» В. Брижниченко, головний технолог ПАТ «ШУ Покровське» Л. Завгородня.

Представники промислових підприємств висловили велику вдячність науковцям установ ДНЦ за тісну співпрацю і вагому допомогу в питаннях розроблення та впровадження новітніх технологій, пристроїв і речовин.

Керівник відділення проблем соціальної економіки та регіональної політики Інституту економіки промисловості НАН України доктор економічних наук, професор В. Ляшенко повідомив про проблеми, наукові здобутки й успіхи своєї установи, яка наразі розташовується в Києві, але продовжує свою наукову діяльність у напрямі відновлення й розвитку Донецького регіону.

На засіданні також виступила голова Донецького територіального відділу Національного центру «Мала академія наук України» О. Євдокімова.

Ректор Донецького національного медичного університету П. Кондратенко разом зі словами привітання наукової спільноти з нагоди ювілею НАН України розповів про активну наукову роботу закладу, його значні здобутки, які, без сумніву, не тільки сприяють оздоровленню населення країни, а й роблять значний внесок у розвиток української науки загалом.

Найкращі науковці Донбасу отримали нагороди Президії НАН України – пам'ятні відзнаки на честь 100-річчя НАН України, двом ученим висловлено подяку Донецької обласної державної адміністрації, вручено почесні грамоти Краматорського міського голови та Донецького наукового центру.

Почесну грамоту Донецької обласної державної адміністрації було вручено колективові ДНЦ за досягнення у розв'язанні науково-технічних проблем Донецького регіону, впровадження наукових розробок і плідну високопрофесійну працю.

Упродовж урочистих зборів мистецькі колективи закладів вищої освіти Донеччини вітали присутніх концертними номерами (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 10.12*).

***

30 листопада 2018 р. у залі-фойє Дипломатичної академії України ім. Г. Удовенка при Міністерстві закордонних справ (ДАУ при МЗС) відбулася знаменна подія – відкриття Виставкового просвітницького проекту «Світовий тріумф “Щедрика” – 100 років культурної дипломатії», участь у якій узяли науковці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України й Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.

Уперше громадськості було представлено різноманітні документи – накази уряду часів С. Петлюри, списки капели, відомої у світі під назвою «Український Національний хор під орудою О. Кошиця», рецензії преси, відгуки про концерти українських майстрів хорового співу, видатних музикантів світу та високоповажних урядовців і навіть монарших осіб.

Представлено весь маршрут капели, здійснений нею упродовж 5,5 років у різних країнах світу. Відзначено роль у формуванні репертуару таких знаних митців, як К. Стеценко й М. Леонтович. Окремо матеріали проекту висвітлюють неймовірний світовий успіх «Щедрика» в опрацюванні М. Леонтовича, який заповнив художню уяву небайдужих до музики й хорового співу людей різних національностей і різних континентів.

На відкритті виставки виступили: міністр культури України Є. Нищук, куратор проекту, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу культурної політики Українського центру культурних досліджень Т. Пересунько, заступник директора ДАУ при МЗС Н. Шульга, директор Українського культурного фонду Ю. Федів, директор управління Українського центру культурних досліджень І. Френкель, старший науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології (ІМФЕ) ім. М. Т. Рильського НАН України кандидат мистецтвознавства В. Кузик, голова правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин доктор історичних наук І. Матяш, завідувач відділу джерелознавства нової історії України Інституту української археографії та джерелознавства України ім. М. С. Грушевського НАН України доктор історичних наук І. Гирич та ін.

Названий виставковий проект було визнано національним. До його створення залучалися фахівці з Інституту української археографії та джерелознавства України ім. М. С. Грушевського НАН України й ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Виставку задумано як мандрівну: її планується представити в ряді міст України й за кордоном – там, де є українські представництва.

Унікальність, неймовірна висока історична цінність документів 100–70-річної давнини викликали значну зацікавленість відвідувачів презентації – діячів дипломатичного корпусу, культури, істориків, архіваріусів і просто шанувальників національної культури.

Історична довідка

Українську республіканську капелу під керівництвом К. Стеценка й О. Кошиця було створено 25 січня 1919 р. окремим законом Української народної республіки (УНР). Ініціатором став голова Директорії С. Петлюра, який вирішив використати унікальну українську народну пісню як елемент культурної дипломатії та поширення інформації про УНР за кордоном.

Уже 24 березня 1919 р. Українська республіканська капела вирушила на гастролі країнами Європи. Протягом 1919–1924 рр. українські співаки з тріумфом виступили в багатьох країнах Європи й у США. Коронним номером виступів була українська колядка «Щедрик» в обробці М. Леонтовича, яку пізніше переклали англійською; нині вона є однією з найбільш упізнаваних різдвяних пісень у світі. Уперше «Щедрик» прозвучав за кордоном 11 травня 1919 р. у Національному театрі Праги (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 14.12).*

Корпоративне співробітництво

12 грудня 2018 р. у результаті попередніх зустрічей і переговорів ректор Київського університету права (КУП) НАН України Ю. Бошицький підписав угоду про співпрацю з Фондом академічних та освітніх інновацій, заступником голови правління якого є А. Синіцин.

Під час підписання угоди від університету також були присутні проректор з адміністративної, правової та виховної роботи Н. Загрішева й завідувач відділу міжнародних зв'язків та грантів О. Сарських.

Основна діяльність фонду пов'язана із запровадженням в Україні моделі шкільної системи на прикладі американських чартерних шкіл, зокрема школи Global outreach charter academy.

Ця модель передбачає: впровадження фінансової автономії за допомогою фінансування закладів з розрахунку кількості залучених учнів у обсязі оптимальної самодостатності для ведення повноцінної господарської діяльності з метою розвитку конкурентного середовища в системі державного фінансування освіти; визначення оптимального обсягу річного фінансування навчання одного учня для мінімізації навантаження на державний і місцевий бюджет при максимальній мотивації надавати якісну та конкурентоспроможну освіту; впровадження інтегрованого навчання за українською та американською програмами з подальшою видачею випускникам українського й американського диплому; відпрацювання оптимальної моделі організації, управління та фінансування шкіл із точки зору отримання якісної освіти при максимально ефективному використанні фінансових ресурсів.

У рамках співпраці між КУП НАН України і згаданим фондом також планується спільна видавнича діяльність, організація наукових заходів, конференцій, симпозіумів тощо (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 19.12).*

***

26 листопада 2018 р. в інформаційному агентстві «Укрінформ» відбулася прес-конференція, під час якої було презентовано результати щорічного спільного проекту Інституту економіко-правових досліджень НАН України, Фонду ім. Ф. Еберта та Громадської організації «Асоціація вчених – внутрішньо переміщених осіб» на тему: «Економіко-правові засоби стимулюючого впливу на розвиток Донбасу».

Починаючи з 2017 р., Інститут економіко-правових досліджень (ІЕПД) НАН України співпрацює з Фондом ім. Ф. Еберта у рамках щорічних спільних науково-прикладних проектів.

Фонд ім. Ф. Еберта є найбільшим і найстарішим політичним фондом Німеччини, який поділяє цінності соціальної демократії та активно поширює політику свободи, солідарності й соціальної справедливості в усьому світі. Робота фонду в Україні концентрується на чотирьох основних сферах, які

мають втілювати цінності соціальної демократії в український суспільно-політичний контекст: зниженні ступеня соціальної нерівності, сталій економічній політиці, зміцненні демократичної правової держави, принципи кооперативної безпеки у Європі.

У 2017 р. інститут і фонд за участі чотирьох німецьких науковців-експертів з Лейбніц-інституту досліджень Східної і Південно-Східної Європи й Університету м. Аугсбург спільно реалізували проект «Досвід об'єднання територіальних громад на Сході України: економіко-правові аспекти», що завершився публікацією однойменного монографічного видання, яке приурочено до 100-річчя Національної академії наук України та користується попитом як серед науковців, так і серед посадовців.

Темою спільного науково-прикладного проекту 2018 р. стали «Економіко-правові засоби стимулюючого впливу на розвиток Донбасу».

Обидва проекти здійснювалися в безпосередній взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, підприємництвом, громадськістю, науковим середовищем Донецької та Луганської областей.

Результатом цього річного проекту стала опублікована аналітична доповідь, презентована на прес-конференції в «Укрінформі» за участі академіка-секретаря Відділення економіки НАН України, директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової.

Аналітична доповідь представила моніторинг соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей, аналіз реалізації Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, пропозиції щодо застосування різних правових засобів стимулюючого характеру для відновлення їхньої економіки, а також рекомендації з приводу врахування міжнародних зобов'язань нашої держави, сучасних міжнародно-правових надбань і успішного досвіду інших країн у розв'язанні подібних проблем.

Аналітична доповідь доступна не тільки для українських, а й для європейських зацікавлених фахівців, адже її розміщено на офіційному сайті Фонду ім. Ф. Еберта та включено до його бібліотеки: https://www.fes.de/en/library-of-the-friedrich-ebert-stiftung/digitale-bibliothek/fes-publicationen/?tx_digbib_digbibpublicationlist%5BpageIndex%5D=4&cHash=0c8a74870a2f1a5662470076d16bdce0; <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14912.pdf> *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 14.12).*

Діяльність науково-дослідних установ

Про діяльність Київського академічного університету НАН України та МОН України (КАУ) в інтерв'ю журналу «Український тиждень» [№ 49 (577), 7–13 грудня 2018 р.] розповів в. о. директора цієї наукової установи, завідувач відділу надпровідності Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України член-кореспондент НАН України О. Кордюк.

«Ідея була така, щоб створити дослідницьку інституцію. Університет спрямований саме на підготовку майбутніх науковців. Наша позиція – освіта через дослідження. Наука, що робиться студентами. <...> КАУ – намагання реалізувати інтенсивне дослідницьке навчання (research intensive education) у наших умовах. <...> Ми позиціонуємо КАУ як маленький університет для тих, хто хоче займатися наукою, – говорить учений. – На фізтесі я відчував різницю між професійними викладачами й тими, хто робив науку та додатково читав лекції. Останні мені здавалися куди живішими. Саме вони формували моє уявлення про те, якими мають бути науковці. Хочемо щось таке повторити. Та я розумію, що добре, коли викладають професіонали. Серед тих, хто все життя це робить, легше знайти кращих педагогів, ніж серед тих, хто відволікається від досліджень. Науковці загалом гірші викладачі, але куди краще можуть мотивувати студентів.

[У КАУ] Усі студенти закріплюються за науковими керівниками. Вони й відповідальні за їхню долю та наукову кар'єру. Це фахівці, що роблять реальні дослідження. Зазвичай вони їздять за кордон, мають там непогані контакти, можуть організувати студентам стажування. Ми шукаємо керівників наукових груп, у яких триває активна робота. На цьому етапі я пов'язую розвиток КАУ саме з міжнародною співпрацею. Як приклад маємо наразі проект, що фінансується Німецьким міністерством науки. А також 1 млн євро на стажування наших студентів в Інституті твердого тіла й Технічному університеті Дрездена. На чотири роки заплановані стажування 12 магістрів по шість місяців, шести аспірантів по два роки та кількох докторантів по півтора року. <...> Ми кидаємо виклик тому, що фізика є непопулярним напрямом і гарантуємо студентам роботу в найшвидіших наукових галузях. У цьому сенсі міжнародна співпраця відіграє важливу роль».

За словами О. Кордюка, важливо розвивати проекти участі студентів, які хочуть у подальшому присвятити себе науці, у дослідженнях за кордоном, де вони матимуть можливість працювати на сучасному науковому обладнанні: «Я сам займаюся фотоемісійною спектроскопією і завжди кажу, що сучасні експерименти в межах однієї лабораторії провести неможливо. Для багатьох потрібні великі установки – синхротрони, реактори, що фінансуються централізовано кількома державами чи Європейським Союзом. Вони відкриті для всіх. На рівних правах подаються проекти, і наші студенти та дослідники можуть поїхати в них працювати. Та ми маємо набувати

досвід, навчатися, із нуля це зробити неможливо. І ось саме така підготовка є функцією університету».

Серед найближчих планів КАУ – створення у співпраці з Національним центром «Мала академія наук України» (МАН) Малою академічного університету (МАУ): «Із дітьми треба якомога раніше починати працювати, зацікавити їх наукою та найкращих з усієї України відбирати в КАУ. Я бачу потенційну можливість залучити до занять фізикою багато школярів. <...> ...наразі МАН відповідає за розбудову українського Музею науки. Вони знайшли спонсора, що відремонтує “будівлю з тарілкою” на Либідській і віддасть кілька нижніх поверхів під музей. Там будуть не тільки цікаві експозиції, а й майстерні та лабораторії для школярів. І лабораторії – це те, що ми асоціюватимемо з МАУ. Половину дня вони стануть працювати в режимі демонстрацій, а півдня функціонуватимуть гуртки. Наприклад, я хочу, щоб у лабораторії фізики наноматеріалів і квантових технологій стояло таке сучасне обладнання, як малий електронний мікроскоп, тунельний мікроскоп, рентгенівський флуоресцентний аналізатор. І головне, що кожна з тем матиме зв’язки – відповідальних з академічних інститутів. МАУ стане джерелом майбутніх науковців. До мене нерідко приходять школярі розпитувати про науку, я радо їм допомагаю. Хочу, щоб це стало звичайним явищем».

Більше читайте в повній версії публікації за посиланням: <https://tyzhden.ua/Society/223823> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 19.12).*

Нагороди та відзнаки

Президента Національної академії наук України академіка Б. Патона відзначено Золотою медаллю Аристотеля (UNESCO Aristotle Gold Medal), якою нагороджує ЮНЕСКО.

Від імені генерального директора цієї організації нагороду президентів української академії вручила директор департаменту політики в галузі науки та розбудови наукової бази Секретаріату ЮНЕСКО П. Оті-Боатенг, яка представляла ЮНЕСКО на урочистостях з нагоди 100-річчя Національної академії наук України.

Організація відзначила академіка Б. Патона Золотою медаллю Аристотеля «з огляду на його незмінну відданість цінностям ЮНЕСКО та сприяння миру й толерантності за допомогою науки» (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 13.12).*

Астрономічна наука

Навіщо вивчати астрономію в школі? Як стати науковцем і досягти успіху в цій професії? Чого наразі бракує українським ученим і як розвивається наша наука? У який спосіб визначаються морфологічні типи галактик? На ці й інші запитання відповіла молода вчена-астрофізик, науковий співробітник відділу позагалактичної астрономії та астроінформатики Головної астрономічної обсерваторії НАН України кандидат фізико-математичних наук Д. Добричева в інтерв'ю медіа-платформі сучасної журналістики «НовіМедіа.pro».

«...На сьогодні я працюю над тим, щоб навчити машину розпізнавати типи галактик. Наприклад, коли ви гуляєте лісом, ви можете сказати, що це молоде дерево, а там старе, у той час коли ви присіли на пеньок, що колись був деревом. І це все ви робите візуально очима. Я працюю з даними Слоанівського цифрового огляду неба, телескоп якого розташований у Нью-Мексико, США. Щоночі телескоп сканує небо і зберігає близько 200 Гб даних. Приблизно один раз на рік усі дані викладаються у відкритий доступ. Переглянути всі галактики очима і визначити їхній тип стає просто неможливим. Тому ми звертаємося до методів машинного навчання, щоб навчити машину робити це за нас, – розповідає про свою роботу вчена. – Не секрет, що наука у нас фінансується не в повному обсязі. Але я впевнена, що ми рухаємось у правильному напрямі, і бачу лише позитивні зміни в нашій країні. Тепер можна шукати й отримувати стипендії та гранти іноземних або міжнародних наукових організацій. Коли науковці їдуть за кордон – це добре для світової науки, тому що вони отримують безцінний досвід співпраці в міжнародних проектах, підвищуючи свою професійність і світогляд. Не зовсім добре, коли науковці не повертаються назад до України. Але над цим повинна працювати влада, забезпечуючи гарними робочими місцями своїх громадян. Риба шукає, де глибше, а людина, де ліпше».

Повна версія інтерв'ю доступна за посиланням: <http://novimedia.pro/publications/kriz-terny-do-zirok-dar-ya-dobrycheva-pro-zhinok-v-astronomiji/?fbclid=IwAR3EoefTh8Of-C7-k4IPYtWGT83SrawOFBYZiBJoBW6IRVFeZKkyftISj7Y>.

Додатково про дослідження, якими займається кандидат фізико-математичних наук Д. Добричева, читайте в попередніх випусках (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 20.12).*

Новітні технології для харчової промисловості

Про функціональні харчові порошки швидкого приготування, створені завдяки унікальній технології сушіння продуктів харчування, в інтерв'ю газеті «Факти» розповіла автор цієї технології – головний

науковий співробітник відділу нестационарного тепломасопереносу в процесах сушіння Інституту технічної теплофізики (ІТТФ) НАН України доктор технічних наук Ж. Петрова.

Як говорить учена, до застосування розробленої нею технології для сушіння продуктів харчування спонукала війна. Проте кінцевий результат роботи науковців ІТТФ НАН України може стати в нагоді не тільки військовослужбовцям (у першу чергу в польових умовах), а й альпіністам, туристам, офісним службовцям, водіям і представникам інших професій.

Наразі перелік страв швидкого приготування налічує понад 20 найменувань. Серед них борщ, гречаний суп, вівсяна каша, гречана каша з м'ясом, кукурудзяна каша з м'ясом, гарбузова каша, фруктовий кисіль тощо.

Які речовини важливо зберігати в тих чи інших харчових продуктах, висушуючи їх до стану порошка? Які інгредієнти містять страви швидкого приготування, створені в ІТТФ НАН України? Скільки маси втрачають висушувані продукти? Як ученим інституту вдалося першими у світі перетворити на порошок банани й ананаси? Чому харчовим продуктам, висушеним за технологією ІТТФ НАН України, не потрібні консерванти? Які особливості має «фронтowa» піч, понад 100 од. якої вчені інституту відправили на Схід України? Відповіді на ці запитання шукайте за посиланням: <https://fakty.ua/289102-armejskij-suhpaek-s-lechebnyj-effektom-v-ukraine-sozdali-unikalnuyu-tehnologiyu-sushki-produktov> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.12).

Енергоощадні технології

На сторінках Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск № 47, 8–14 грудня 2018 р.) було опубліковано статтю завідувача відділу проблем перспективного розвитку паливно-енергетичного комплексу Інституту економіки промисловості НАН України кандидата технічних наук Д. Череватського.

Стаття є узагальненням поглядів на розвиток світової енергетики. Відправною точкою виконаного дослідження стали три сценарії з вигадливими назвами «Сучасний джаз», «Незакінчена симфонія» і «Хард-рок», презентація яких відбулася на конгресі Всесвітньої енергетичної ради (СВЕР) у 2013 р. в південнокорейському м. Тегу.

Три сценарії – як із придорожнім каменем: «Ліворуч підеш – коня втрапиш, праворуч підеш...», бо трилеми – це завжди «неможлива трійця». Так, сильною складовою «Джазу» є доступність енергії, сильною складовою «Симфонії» – екологічна чистота. Але реалізація «Симфонії» потребує певного світового уряду, про що сказано відверто: «“Незакінчена симфонія” спирається на глобальні структури управління, на дипломатію, яка веде до світу зростаючого регіонального та глобального співробітництва». Проте, як довів відомий американський економіст Д. Родрік, гіперглобалізація можлива

лише і разі створення тієї або іншої форми світового уряду (глобальний федералізм) або відмови від демократії в окремих державах на користь технократичної еліти, яка пристосовуватиме свою політику до вимог світового ринку, а не до очікувань громадян. Перший варіант, за Д. Родріком, нереалістичний, другий – аморальний.

Для великих паливних корпорацій вигіднішим є джазовий сценарій, бо в разі інтенсивної екологізації енергетики вони втрачають велику частку доходів.

Розгардіяш у таборі головних сил світової енергетики, вважає автор, ставить під загрозу саму ідею проголошеної СвЕР програми Grand Transit – переходу до світлого енергетичного завтра. На підставі чого доходимо висновку про те, що світовий паливно-енергетичний комплекс чекає на узгодження інтересів основних сил енергоринку.

Докладніше читайте в публікації «Увесь цей джаз» за посиланням: https://dt.ua/energy_market/uves-cey-dzhaz-296426_.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 12.12).

Вугільна промисловість

Нещодавно на сторінках Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск № 48, 15–20 грудня 2018 р.) вийшла стаття директора Інституту економіки промисловості НАН України академіка О. Амоші та завідувача відділу проблем перспективного розвитку паливно-енергетичного комплексу цієї ж академічної установи кандидата технічних наук Д. Череватського «Химера беззбитковості шахт державного сектору».

Дослідження демонструє парадокс державного сектору вітчизняної вугільної промисловості: виробництво вугільної продукції на шахтах дедалі меншає, а обсяг витрат при цьому збільшується. І це – не наслідок інфляції: перерахунок витрат у долари за паритетом купівельної спроможності засвідчує, що зворотна залежність є закономірністю.

Автори доводять, що кризу у вугільній галузі ненавмисно посилює сама держава, періодично підвищуючи мінімальну заробітну плату в країні. На кожне підвищення мініимальної заробітної плати вугледобувне підприємство зобов'язане відреагувати підвищенням зарплати з коефіцієнтом 3,234 для персоналу, зайнятого на підземних роботах, і 1,514 – для робітників, які обслуговують комплекси поверхні шахт. Це впливає з галузевої угоди, укладеної між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України, іншими державними органами, власниками (об'єднаннями власників), що діють у вугільній галузі, та всеукраїнськими профспілками вугільної промисловості.

Оскільки підвищення мінімальної заробітної плати є невідворотним, варто або попроситися з ілюзіями щодо беззбитковості шахт, або змінювати галузеву угоду.

Докладніше читайте за посиланням: https://dt.ua/energy_market/himera-bezzbitkovosti-derzhavnih-shaht-297024.html (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 20.12).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Нещодавно на сторінках Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (випуск № 47, 8–14 грудня 2018 р.) було опубліковано статтю провідного наукового співробітника Інституту економіки та прогнозування НАН України кандидата економічних наук В. Ліра.

Автор публікації аналізує проблеми реалізації європейської енергетичної політики сталого розвитку на тлі зростаючої глобальної конкуренції у світовій торгівлі.

У першу чергу експерт нагадує, що парадигму сталого розвитку було модернізовано на Конференції ООН зі сталого розвитку (20–22 червня 2012 р.), через 20 років після Конференції ООН з навколишнього середовища в Ріо-де-Жанейро, тож вона отримала символічну назву «Ріо+20». Ця конференція підтвердила політичну прихильність глав держав і урядів, світового громадянського суспільства до всіх принципів декларацій зі сталого розвитку, ухвалених у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) і Йоганнесбурзі (2002 р.). Водночас Конференція «Ріо+20» запропонувала більш комплексний і системний підхід до проблеми сталого розвитку, визначила його інституційні рамки, що сприятимуть збалансованішій та ефективнішій інтеграції всіх компонентів сталого розвитку на основі цілісного підходу на всіх рівнях – глобальному, національному, регіональному.

В. Лір наголошує, що гуманістичний аспект став визначальним для нової візії майбутнього. Нові цілі сталого розвитку, що викладені в документі «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», замінили собою Цілі розвитку тисячоліття. Встановлених цілей планується досягати з 2015 по 2030 р. 25 вересня 2015 р. 193 країни затвердили 17 глобальних цілей і 169 відповідних завдань, які мають комплексний характер і забезпечують збалансованість усіх трьох компонентів сталого розвитку: економічного, соціального й екологічного. Відповідно до прийнятих рішень у портфелі кожної делегації, яка прибула до Катовіце, мав бути чіткий національний стратегічний план дій з досягнення оновленої системи цілей сталого розвитку. Таку Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» було оприлюднено 2017 р.

Важливо те, зазначає автор статті, що боротьба зі зміною клімату залишається одним з пріоритетів, але вже не домінантним, враховуючи

загострення проблем з подоланням бідності й із рівною доступністю до природних ресурсів, інформації, освіти, медицини для всіх жителів планети. Глобальна екологічна солідарність в економічно розділеному світі дедалі більше поступається національному прагматизму. Це, у свою чергу, створює родючий ґрунт для антиглобалістського руху та відкритих локальних протестів, навіть у країнах-драйверах ідеї сталого розвитку.

Про нові виклики, які постають на шляху європейської енергетичної політики до цілей сталого розвитку, докладно читайте в публікації «Європейський світлофор енергетичного переходу до сталого розвитку: режим миготливого жовтого» за посиланням: https://dt.ua/energy_market/evropeyskiy-svitlofor-energetichnogo-perehodu-do-stalogo-rozvitku-rezhim-migotlivogo-zhovtogo-296424_.html (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 12.12).

***

18 грудня 2018 р. у Великому конференц-залі НАН України відбулася звітна конференція з виконання Цільової комплексної міждисциплінарної програми наукових досліджень НАН України з проблем сталого розвитку, раціонального природокористування та збереження навколишнього середовища у 2018 р.

Учасників заходу привітав координатор Програми, віце-президент НАН України академік А. Загородній. Керівник програми – заступник академіка-секретаря Відділення загальної біології НАН України, директор Інституту еволюційної екології НАН України академік В. Радченко охарактеризував перебіг виконання Програми в поточному році, основні здобутки та проблеми в її реалізації. Відзначалася важливість того, що Програма дає можливість розвивати дослідження з таких актуальних напрямів, як сталий розвиток країни, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу і збереження навколишнього середовища.

На засіданні було заслухано звіти за науковими проектами з трьох напрямів Програми:

1. Розроблення наукових підходів і сучасних технологій з підвищення енергоефективності, енергозбереження та використання поновних джерел енергії для досягнення енергонезалежності України.
2. Наукові основи раціонального використання природно-ресурсного потенціалу й проблеми поводження з відходами.
3. Наукові дослідження проблем збереження і відтворення біотичного й ландшафтного різноманіття в умовах глобальних змін навколишнього середовища.

У роботі звітної конференції взяли участь майже 50 керівників і виконавців 28 проектів Програми з 20 установ шести відділень академії. Було заслухано й обговорено доповіді за проектами, що виконувалися в рамках Програми за базовим фінансуванням, та за чотирма проектами за бюджетною

Програмою КПКВК 6541230 «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень на 2018 рік».

За результатами роботи конференції прийнято рішення в цілому схвалити результати виконання програми та визнати реалізацію програми у 2018 р. успішною. Отримані результати буде детально проаналізовано, враховано всі позитивні й негативні моменти та зроблено відповідні висновки, що в подальшому сприятиме підвищенню якості виконання досліджень і не призведе до розпорошення виділених коштів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 22.12).*

Світ науки

О. Зернецька, завідділу глобальних і цивілізаційних процесів ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»;

І. Вітер, провід. наук. співроб. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Міжнародна наукова конференція «Ціннісний вимір розвитку цивілізації і глобалізація» (м. Київ 18 жовтня 2018 р.)

18 жовтня 2018 р. у Державній установі «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України» була проведена традиційна Міжнародна наукова конференція. Тема цього року: «Ціннісний вимір розвитку цивілізацій і глобалізація».

Відкрив засідання директор Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України А. Кудряченко. У вступному слові він наголосив на актуальності дослідження ціннісного виміру розвитку цивілізацій за умов глобалізації з її змінами, викликами та загрозами, важливості збереження загальнолюдських цінностей. А. Кудряченко наголосив на необхідності дослідження теоретичних, політико-правових і світоглядних засад демократії, зазначив, що європейські демократичні цінності значною мірою впливають на становлення й розвиток держави та громадянського суспільства в країнах Західної та Східної Європи, зокрема України. Директор наголосив на важливості таких проблем, винесених на порядок денний, як історичний розвиток цивілізацій: ціннісний вимір; глобалізація та трансформація системи цінностей: тенденції, проблеми, виклики; глобальні, регіональні й локальні цивілізації та їх цінності: теоретичний і практичний виміри; ціннісний дискурс: варіативність концепцій.

У конференції взяли участь українські дипломати, представники Інституту всесвітньої історії НАН України, науковці з Інституту соціології НАН України, Національного інституту стратегічних досліджень, апарату Президії НАН України, Інституту історії України НАН України, Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України,

Державної установи «Інститут економіки і прогнозування НАН України», Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, НДІ праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України та НАН України, а також викладачі та науковці Київського національного університету ім. Т. Шевченка, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана», Київського національного університету культури і мистецтв, Київського міжнародного університету, Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, Львівського національного університету ім. І. Франка, Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка, Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського.

Особливо варто відзначити участь у заході зарубіжних гостей – представників Інституту іноземної філології Університету Я. Кохановського (Польща), Інституту журналістики Білоруського державного університету (Білорусь) та Університету М. Ромеріса (Литва).

Член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор А. Кудряченко виступив з доповіддю «Європейські демократичні цінності в епоху глобалізації», у якій наголосив на важливості таких цінностей для сучасного й майбутнього розвитку України. Доповідач наголосив, з одного боку, на самодостатності демократичних цінностей, а з іншого – на необхідності їх нового ствердження за умов глобалізації, запропонував чинники такого збереження. Професор висвітлив роль європейських демократичних цінностей у подоланні кризових явищ, проаналізував їх значення для соціально-економічного розвитку не тільки європейських країн, а й решти країн світу, приділивши особливу увагу проблемі застосування демократичних цінностей в Україні.

А. Кудряченко висвітлив проблему суперечливості процесів глобалізації та регіоналізації: з одного боку, самовпевнені США, які мріють про нове американське століття, з іншого – новоявлені центри світової могутності, які значною мірою впливають на старі регіони світу, а також реальні тенденції соціальної й економічної маргіналізації в різних частинах світу.

Сьогодні, за умов глобалізації, перевірку на міцність проходять не лише успіхи тієї чи іншої спільноти у сфері виробництва, технологій, комунікацій, а й усталені культурно-історичні принципи, інституційні засади плюралістичної демократії, її цінності. Це заслуговує на особливу увагу в контексті стрімкого піднесення нових держав і регіонів світу, які роблять серйозний виклик США та об'єднаній Європі, принципам їхньої життєдіяльності. За цих умов постають актуальними європейські цінності як засади державотворення та перспектив подальшого сходження.

Отже, сьогодні важливо аналізувати європейські демократичні цінності в контексті глобальних викликів, адже прагнення досягти найкращих

економічних результатів європейських країн часто протиставляється демократичним цінностям, які сповідують на Заході. І тут перевірку часом проходять самі демократичні принципи, форми організації влади та системи правління, режими й інститути плюралістичної демократії.

Як зазначив професор, формування європейської регіональної політики обумовлено поєднанням внутрішніх і зовнішніх факторів розвитку. Якщо завдання державної влади полягає в проведенні макроекономічної політики, формуванні ринкової макроструктури та забезпеченні соціального захисту громадян, то регіональна політика ґрунтується на культурних, програмних, соціально ефективних і економічно доцільних засадах. Головний секрет успіху в економіці тепер не завжди залежить від фізичного і фінансового капіталу, а більшою мірою від багатства людського фактора – знань, ідей і творчості.

Підсумовуючи розгляд проблематики, пов'язаної зі збереженням демократичних цінностей у країнах Європи за умов глобалізації, А. Кудряченко наголосив, що для всіх цих держав характерні спільні риси, які визначально впливали на формування й розвиток суспільства та політичної системи: наявність демократичної конституції і відповідне законодавче унормування системи правління; демократичний спосіб формування та здійснення влади – законодавчої, виконавчої, судової; розвинуте і структуроване громадянське суспільство, яке взаємодіє з владою та з яким влада змушена рахуватися; належна дієва партійна система й наявна політична опозиція; рівність партій владних і опозиційних, високопосадовців та пересічних громадян перед законом. Усі ці складові є важливими чинниками загальної політичної атмосфери й одночасно якісною характеристикою функціонування держави, її інститутів. З іншого боку, усе це постає необхідними факторами, що забезпечують демократичну систему правління та унеможливають переростання недемократичних проявів у впливові тенденції. Завжди треба брати до уваги, зазначив автор, що у державах розвинутої демократії, зокрема країн об'єднаної Європи, нині на демократичний розвиток справляють вплив багато чинників суспільного життя: ментальність, висока згуртованість та громадянська позиція та громадська активність всіх верств суспільства, національні традиції, належать до культурно-історичних та демократичних надбань і цінностей.

Доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень М. Ожеван виступив з доповіддю «Ціннісно-цивілізаційна геополітика та наративи великодержавності», у якій зазначив, що геополітичні наративи віддавна стали неодмінним атрибутом інформаційно-ідеологічних битв сучасності та, по суті, прийшли на зміну традиційним ідеологемам (лібералізму, комунізму тощо). Як зазначив доповідач, геополітика в точному розумінні цього терміна вказує на зв'язок між географією («просторовою наукою») та політикою, хоча при цьому йшлося не про пасивну просторовість, а про більш-менш цілеспрямовану

діяльність суб'єкта міжнародних відносин у напрямі контролю над певним «простором» задля досягнення своїх життєво важливих інтересів. У таких початкових версіях геополітики (Р. Челлен, К. Гаусгоффер) неважко помітити відбитки соціального дарвінізму та мальтузіанства.

Згодом з'являється англо-американська версія геополітичного дуалізму, яка оперує ціннісно-цивілізаційним наративом протистояння двох стихій – «таласократія vs. телурократія»: «водної», «рідинно-плинної» й «сухопутної» – «твердої» й «постійної» (А. Мехен, Г. Макіндер). Відтак відбувається протиставлення торговельних цивілізацій «моря» (Афіни, Карфаген, Венеція, Голландія, Британія, США) та сухопутних військово-авторитарних цивілізацій «суші» (Спарта, Рим, Візантія, Німеччина, Росія, Китай).

М. Ожеван зазначає, що в інших наративних дискурсах ідеться про біполярне геополітичне протистояння «демократія» vs. «ідеєкратія»; «свобода» vs. «тоталітаризм»; «руський світ» vs. «англосаксонський світ». Приналежність певної держави до однієї із цих «великих альтернатив» проголошується її прибічниками ознакою її «великодержавного» статусу, тоді як неспроможність держави вибрати одну з цих альтернатив – ознакою меншовартості, неповноцінності.

З доповіддю «Цінності мусульманської цивілізації і глобалізація» виступила доктор історичних наук, професор Київського національного університету ім. Т. Шевченка Т. Орлова, яка звернула увагу на існування декількох моделей глобалізації – західної, російської (радянської), китайської та ісламської, приділивши аналізу останньої основну увагу. У доповіді розкрито основні відмінності ісламської цивілізації від цивілізацій західних, проаналізовано зміни, що відбулися в ній під впливом глобалізації, наголошено на необхідності повернення до традиційних цінностей (такими цінностями на сьогодні є іслам, знання та ісламське братство).

Привернула увагу й доповідь доктора політичних наук, професора, завідувача відділу глобальних і цивілізаційних процесів Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» О. Зернецької «Щастя як інтегративна цивілізаційна цінність», у якій вона здійснила компаративний аналіз рівня щастя Північноєвропейської цивілізації (Фінляндія, Данія, Норвегія, Швеція) та Латиноамериканської цивілізації, спираючись на дані рейтингу щастя, опублікованому у World Happiness Report-2018 (Світовій доповіді про щастя-2018), що здійснюється під егідою ООН після проголошеної на її пленарному засіданні 2 квітня 2012 р. доповіді «Щастя і благополуччя: визначення нової економічної парадигми». Доповідач довела, що країни, які належать до різних цивілізацій, можуть бути поруч серед 15 найщасливіших країн світу. Вона зазначила, що щастя, яке дійсно є суб'єктивним досвідом і цінністю, може бути об'єктивно виміряно, оцінено, корельовано з відомими нині функціями мозку та порівняно з характеристиками індивідуума та суспільства. О. Зернецька наголосила, що щастя стає інтегративною цивілізаційною цінністю, всесвітньою потребою.

Доповідач проаналізувала введення в життя багатьох країн європейської цивілізації (Фінляндія, Данія, Швеція, Норвегія, Німеччина) нового культурного феномена під назвою *hugge* (вимовляється як *хіге*). Оксфордський словник додав це слово у свій тезаурус у червні 2017 р., і воно означає високоякісні соціальні взаємодії. В означених високоіндивідуалізованих країнах люди відчували потребу в щирих взаєминах, товариськості, щедрості. Вона зробила висновки, що такі речі, як довіра в суспільстві, розумове й психічне здоров'я, якість керування державою та додержання законів, мають чи не найбільше значення для розвитку суспільства. Підвищення доходів може підняти рівень щастя, особливо в бідних суспільствах. Але заохочення до співробітництва і відчуття товариських відносин, особливо у багатих суспільствах, можуть зробити значно більше.

З доповіддю «Доступ до публічної інформації як ціннісний орієнтир старої Європи» виступила доктор політичних наук, професор кафедри політичних технологій ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана» І. Дудко. У колі уваги доповідачки є проблема отримання громадськістю країн Європи (на прикладі Великої Британії) публічної інформації, зокрема, щодо статків високопосадовців як ознаки демократичного розвитку (демократичних цінностей) суспільства, орієнтованих на підтримку прав і свобод громадян, спроможності суспільства контролювати урядові кола та вимагати від них звітності щодо своєї доброчесності у сфері державної діяльності. Було зазначено, що право на отримання публічної інформації входить у Конституції багатьох країн Європи і, попри певні обмежувальні закони та практичні перешкоди (пов'язані з небажанням урядовців подекуди надавати інформацію щодо своєї діяльності), воно може бути реалізоване – на прикладі реальних фактів – з урахуванням ефективно діючої правової системи, незалежності суддів і ЗМІ від політичних та урядових кіл, традицій моральної поведінки урядовців тощо. Доповідач звернула увагу на значні недоліки (в аспекті проблем доповіді) політичної системи України, визначила важливу роль громадянського суспільства щодо ствердження правових, політичних, моральних принципів взаємовідносин громадян і високопосадовців, які б могли наблизити українське суспільство до здобутків та традицій функціонування західних демократій.

Доктор історичних наук, професор, доктор політичних наук, головний науковий співробітник інституту І. Хижняк у доповіді «Аксіологія пост-правди і пост-порядку в глобальному середовщі та у просторі пострадянського підсистемного регіону *omnes et singulos*» наголошує на новому розумінні сучасного глобального й регіонального розвитку та зазначає необхідність нового напрямку досліджень, для чого вводить у науковий обіг дефініції «пост-правда» і «пост-порядок». На думку І. Хижняка, однією з важливих проблем сьогодення є проблема інтерпретації, коли вся політика зводиться до розмов, до різного трактування якоїсь події,

коли виникає парадокс існування сучасної істини. Особлива увага приділена визначенню політології як науки та її напрямів.

Як зазначає доповідач, системно-історичний підхід дає змогу запропонувати положення – гіпотези про аксіологічну диференційованість і поляризованість як глобального, так і регіонального культурного простору, а також про очевидну присутність нерівномірності їх розподілу у різних типах цінностей.

Представлені також пропозиції для можливого запровадження нового напрямку дослідження ціннісних орієнтирів у режимах пост-правди й пост-порядку: сформована типологія нових категорій цінностей на основі інноваційної, альтернативної методології, що була запропонована на Мюнхенській міжнародній конференції 2017 р.

У доповіді доктора політичних наук, головного наукового співробітника інституту Р. Жангожи «Деформация традиционных европейских ценностей в условиях усиления миграционных потоков» зазначається, що, говорячи про аксіологічні процеси як про мінливу систему цінностей, ми, найчастіше, упускаємо субстанціональну категорію «прогрес». Це упущення не дає змоги повною мірою розглядати цілісну епістемологію процесу розвитку цивілізації. Аналізуючи історико-еволюційний розвиток людської цивілізації, можна відзначити, що кожне просування прогресу завдає відчутної шкоди екології, зазначає доповідач.

Кандидат політичних наук, докторант Львівського національного університету ім. І. Франка О. Ярошко у своїй доповіді «Феномен цінності: закономірності й особливості» розглянула закономірності й особливості феномена цінності на основі професійного, комбінованого (професійного та мовного) і мовного підходів із застосуванням методів аналізу й синтезу, порівняння, індивідуальної «мозкової атаки», випадкового вибору, світлофора, психорадара, монеток і ствердних відповідей.

На конференції також були представлені доповіді кандидата історичних наук, доцента, завідувача відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» С. Толстова «Мультицивілізаційна складова багатоплярної міжнародної системи XXI ст.», кандидата історичних наук, доцента, завідувача відділу історії нових незалежних держав ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» А. Бульвінського «Цивілізаційні перспективи Східної Європи», кандидата філософських наук, доцента, провідного наукового співробітника ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» О. Шморгуна «Ціннісно-світоглядні засади альтернативних моделі стадіально-цивілізаційного розвитку», кандидата економічних наук, старшого наукового співробітника, провідного наукового співробітника ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» С. Фоміна «Пострадянський простір як поле боротьби різних інтеграційних проектів», кандидата історичних наук, доцента, провідного наукового співробітника ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

О. Цапко «Основні тенденції розвитку країн Центральної Азії в контексті сучасних глобальних процесів» та ін.

У дискусії взяли участь провідні фахівці (теоретики і практики) з питань історії, політики та економіки, цивілізаційних цінностей (55 осіб). Серед них відомі вчені – історики, політологи, економісти, культурологи та педагоги, а також докторанти та аспіранти наукових установ НАН України, ВНЗ України та зарубіжних країн, представники дипломатичного корпусу України. Завдяки ємній тематиці конференції на ній було розглянуто різні аспекти глобалізації, а європейські демократичні цінності проаналізовано в історичному, культурному, геополітичному, геоекономічному, інформаційно-комунікаційному, прогностичному та екологічному аспектах. У результаті доповідей учасників конференції і жвавої дискусії, яка точилася протягом усієї роботи конференції, сформувалися нові підходи до досліджуваної проблеми, виявлені сильні та слабкі місця, напрями подальших наукових досліджень.

До уваги держслужбовця

Ю. Фіх, завсектору НБУВ

Виборчі системи та виборчі технології в Україні

Список літератури з фондів та електронних ресурсів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (2008–2018 рр.)

Книги, автореферати, дисертації

1. Арабаджиев Д. Ю. Громадський моніторинг виборчого процесу: концептуальні засади і технології практичного застосування : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.01 / Арабаджиев Дмитро Юрійович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 36 с.

РА411118

2. Арабаджиев Д. Ю. Громадський моніторинг за виборчим процесом в Україні : монографія / Д. Ю. Арабаджиев. – Запоріжжя : Просвіта, 2014. – 313 с.

ВА778007

3. Афанасьєва М. В. Виборча інженерія в Україні: теоретико-методологічні засади та конституційно-правове забезпечення : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / М. В. Афанасьєва ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2015. – 35 с.

РА413186

4. Бокоч В. М. Електоральний маркетинг в політичному процесі: теорія та міжнародна практика : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В. М. Бокоч ; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, 2014. – 17 с.

РА410336

5. Буркут І. Г. Виборчі технології: регіональний досвід / Ігор Григорович Буркут, Олексій Володимирович Колесников. – Чернівці : Букрек, 2009. – 240 с.

ВА727015

6. Виборчі системи та виборчі технології : актуальні проблеми / [ред. та упоряд.: Л. Кудіна, Л. Яцюк]. – Київ : ГО «Молодіжна Альтернатива», 2010. – 76 с.

ВА742165

7. Виборчі технології та право : метод. рек. до курсу / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича ; [уклад. С. Б. Боднар, І. В. Ковбас, А. М. Худик]. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2017. – 54 с. : іл.

ВА811159

8. Вілкул Ю. Г. Моделювання руху населення та програмно-технічне забезпечення виборчих процесів і референдумів в Україні на основі інтерактивних інформаційних технологій : наук.-практ. рек. / Ю. Г. Вілкул, В. С. Моркун, А. В. Шеховцов. – Кривий Ріг ; Херсон : Стар, 2012. – 503 с. : рис., табл.

ВА757517

9. Гармаш Н. С. Мас-медіа на демократизаційних процесах перехідного суспільства (на прикладі українських і російських парламентських виборчих кампаній) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Н. С. Гармаш ; Харків. нац. ун-т. ім. В. Каразіна. – Харків, 2009. – 16 с.

РА364291

10. Гармаш Н. С. Мас-медіа на демократизаційних процесах перехідного суспільства (на прикладі українських і російських парламентських виборчих кампаній) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Н. С. Гармаш ; Харків. нац. ун-т. ім. В. Каразіна. – Харків, 2009. – 216 арк. : табл.

ДС114093

11. Готун А. М. Нові інформаційно-комунікаційні технології в глобальній системі політичної комунікації : автореф. дис. ... канд. політ. наук

: 23.00.04 / А. М. Готун ; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. – Київ, 2010. – 17 с.

РА372343

12. Гуйтор М. М. Регіональні особливості застосування виборчих технологій в Україні (на прикладі Чернівецької та Закарпатської областей) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Гуйтор Микола Миколайович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2008. – 20 с.

РА360322

13. Гуйтор М. М. Регіональні особливості застосування виборчих технологій в Україні (на прикладі Чернівецької та Закарпатської областей) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Гуйтор Микола Миколайович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2008. – 213 арк. : табл., іл.

ДС109037

14. Дмитренко Г. А. Як виграти вибори та розпочати модернізувати Україну для людей : наук. рекомендації / Г. А. Дмитренко ; Укр. акад. наук, Від-ня екон. та упр. – Київ : ДКС центр, 2012. – 96 с. : рис., табл.

ВА763365

15. Дузь О. В. Інформаційно-комунікаційні технології у вітчизняних електоральних процесах : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / О. В. Дузь ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – 21 с.

РА370642

16. Дузь О. В. Інформаційно-комунікаційні технології у вітчизняних електоральних процесах : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / О. В. Дузь ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – 214 арк.

ДС117939

17. Жиган Д. Ф. Політико-правові засади застосування політичних технологій у виборчому процесі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Жиган Дмитро Федорович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2016. – 20 с.

РА424308

18. Заславська О. О. Засоби масової інформації як інструмент моделювання політичної свідомості у виборчій кампанії (на матеріалах президентських і парламентських виборів 2004–2006 рр.) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / О. О. Заславська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2008. – 19 с.

РА356266

19. Заславська О. О. Засоби масової інформації як інструмент моделювання політичної свідомості у виборчій кампанії (на матеріалах президентських і парламентських виборів 2004–2006 рр.) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / О. О. Заславська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2008. – 243 арк.

ДС106119

20. Золотухін Е. В. Політичний маркетинг в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Е. В. Золотухін ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпро, 2008. – 16 с.

РА356495

21. Золотухін Е. В. Політичний маркетинг в сучасній Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Е. В. Золотухін ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпро, 2008. – 204 арк.

ДС106718

22. Кириченко К. В. «Чорний піар» як соціально-комунікативна технологія (на матеріалі виборчих кампаній у ЗМІ)» : автореф. дис. ... канд. з соц. комунікацій : 27.00.06 / Кириченко Катерина Володимирівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2010. – 16 с.

РА369910

23. Кіршенблат С. В. Феномен натовпу у розвитку політичного процесу на постсоціалістичному просторі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / С. В. Кіршенблат ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010. – 22 с.

РА376888

24. Кіршенблат С. В. Феномен натовпу у розвитку політичного процесу на постсоціалістичному просторі : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / С. В. Кіршенблат ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010. – 230 арк.

ДС121818

25. Колесников О. В. Критерії та фактори ефективності виборчих технологій (на прикладі України) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Колесников Олексій Володимирович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010. – 20 с.

РА376017

26. Колесников О. В. Критерії та фактори ефективності виборчих технологій (на прикладі України) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 /

Колесников Олексій Володимирович ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2010. – 245, [21] арк. : табл., рис.

ДС123045

27. Кочубей Л. О. Виборчі технології : навч. посібник для студ. ВНЗ / Л. О. Кочубей. – Київ : Укр. центр політич. менеджменту, 2008. – 332 с.

ВА697817

28. Круглашов А. А. Політичне маніпулювання у президентських виборчих кампаніях в Україні у 2004 та 2010 рр. : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / А. А. Круглашов ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ, 2012. – 20 с.

РА394870

29. Кузь О. М. Виборчі технології в модерному електоральному процесі США та Україні : монографія / Олег Кузь, Ігор Поліщук, Тетяна Моторнюк. – Харків : ІНЖЕК, 2012. – 250 с. : рис., табл.

ВА765019

30. Купцова І. І. Імідж-технології в політичному процесі сучасної України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / І. І. Купцова; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2013. – 18 с.

РА403556

31. Лютко Н. В. Політична реклама у виборчих технологіях: аксіологічно-нормативні виміри та принципи : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Лютко Наталія Віталіївна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2008. – 19 с.

РА361700

32. Лютко Н. В. Політична реклама у виборчих технологіях: аксіологічно-нормативні виміри та принципи : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Лютко Наталія Віталіївна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2008. – 212 арк.

ДС107991

33. Малкин Е. Б. Политические технологии : избират. технологии, парт. строительство, полит. Проекты : [руководство] / Е. Б. Малкин, Е. Б. Сучков ; Ин-т избират. технолог. – 2-е (7-е) изд., стер. – М. : Русская панорама, 2008. – 679 с.

ВА692244

34. Мокан В. І. Ефективність виборчих технологій у сучасному електоральному процесі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Мокан Василь Іванович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2010. – 19 с.

РА376352

35. Мокан В. І. Ефективність виборчих технологій у сучасному електоральному процесі : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Мокан Василь Іванович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2010. – 179 арк.

ДС121242

36. Молчанов К. А. Особливості формування іміджу політичного лідера в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / К. А. Молчанов ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2014. – 18 с.

РА406242

37. Моторнюк Т. М. Виборчі технології у сучасному електоральному процесі України: рецепція досвіду США : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Моторнюк Тетяна Миколаївна ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2011. – 20 с.

РА381247

38. Моторнюк Т. М. Виборчі технології у сучасному електоральному процесі України: рецепція досвіду США : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Моторнюк Тетяна Миколаївна ; Харк. нац. екон. ун-т. – Харків, 2011. – 215 арк.

ДС126408

39. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс як недемократичне явище сучасного політичного процесу : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Н. О. Ніколаєнко ; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, 2012. – 28 с.

РА387129

40. Онуфрик Я. Б. Психологічні технології виборчої кампанії: настрої суспільства, політичний імідж, чорний піар, моделі управління, маніпуляція свідомістю / Ярослава Онуфрик ; Центр медіа-проектів. – Чернівці : Букрек, 2011. – 87 с.

ВА740836

41. Осадчук К. О. Виборча влада як самостійна гілка державної влади: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / К. О. Осадчук ; Міжнар. гуман. ун-т. – Одеса, 2016. – 20 с.

РА422338

42. Панасенко Г. С. Мова в політичних технологіях: український контекст : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Г. С. Панасенко ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2016. – 18 с.
РА421996

43. Пащенко Ю. А. Технології формування іміджу політичного лідера в Україні (на прикладі президентських кампаній 2004 та 2010 рр.) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Ю. А. Пащенко ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2016. – 19 с.
РА423067

44. Пилипенко Г. А. Електоральний процес у перехідних системах: технологічний аспект : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Г. А. Пилипенко ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2009. – 17 с.
РА365626

45. Подашевська Т. Л. Соціальнокомунікаційні виборчі технології як засоби позиціонування політичних партій та об'єднань : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Подашевська Тетяна Леонтіївна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2017. – 16 с.
РА428174

46. Політичні партії і вибори в Україні : матеріали міжнар. круглого столу за участю укр. і пол. Науковців (26 черв. 2015 р., Київ) / ред.: І. О. Кресіна ; упоряд.: В. П. Горбатенко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. Корецького, Фонд К. Скубішевського, Юрид. фірма «Салком». – Київ : Логос, 2016. – 218 с.
ВА805142

47. Регіональні виборчі процеси: теорія і практика : тези VII Міжнар. наук.-практ. конф. (29 верес. – 1 жовт. 2010 р., Львів) / ред.: Л. А. Янковська, Л. І. Сопільник, О. М. Шерман ; Львів. ун-т бізнесу та права, Голов. упр. МВС України у Львів. обл. – Львів, 2010. – 199 с. : рис., табл.
ВА737095

48. Сакрієр О. Л. Технології конструювання іміджу лідера політичної партії у парламентських виборчих кампаніях України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Сакрієр Оксана Леонідівна ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2012. – 20 с.
РА389370

49. Сакрієр О. Л. Технології конструювання іміджу лідера політичної партії у парламентських виборчих кампаніях України : дис. ... канд. політ.

наук : 23.00.02 / Сакрієр Оксана Леонидівна ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2012. – 260 арк. : рис., табл.

ДС129487

50. Темерівський В. В. Теоретико-концептуальні засади політичного маркетингу в умовах демократії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / В. В. Темерівський ; Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. – Миколаїв, 2011. – 20 с.

РА383966

51. Тиский М. Прикладна політологія. Модульний курс : навч.-метод. посіб. / Тиский Михайло ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : Терен, 2011. – 114 с.

ВА751801

52. Хромець О. Л. Виборчі технології як чинник політичних трансформацій у пострадянських країнах (на прикладі України та Росії) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Хромець Олег Леонідович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2009. – 20 с.

РА367629

53. Хромець О. Л. Виборчі технології як чинник політичних трансформацій у пострадянських країнах (на прикладі України та Росії) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Хромець Олег Леонідович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2009. – 211 арк.

ДС114428

54. Шведа Ю. Р. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Р. Шведа. – Київ : Знання, 2012. – 373 с.

ВС53447

55. Шведа Ю. Технологія виборчої кампанії. Основи електорального маркетингу та менеджменту : навч. посіб. / Юрій Шведа ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 339 с.

ВС55651

56. Шедяков В. Е. Информационные воздействия в периоды избирательных кампаний Украины (1991–2012): стратегии, технологии, инновации / В. Шедяков, Д. Попов, Л. Гаврилова ; [общ. ред. П. Д. Морозова]. – Киев : Пресса Украины, 2012. – 151 с.

ВА764585

57. Юрченко Є. О. Еволюція виборчих технологій у сучасному політичному процесі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Юрченко Євген Олександрович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2008. – 20 с.

РА359865

58. Юрченко Є. О. Еволюція виборчих технологій у сучасному політичному процесі: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Юрченко Євген Олександрович ; Київ. ін-т буд-ва та архіт. – Київ, 2008. – 194 арк. : табл.

ДС112541

Статті з монографій, збірників, періодичних видань

59. Афанасьєва М. В. Правове забезпечення адміністративних виборчих технологій / М. В. Афанасьєва // Актуальні пробл. держави і права. – 2005. – Вип. 25. – С. 182–185.

Ж69995

60. Ашурбеков А. А. Морально-етичні компоненти виборчих технологій у сучасній Україні: соціологічний аспект / А. А. Ашурбеков // Зб. наук. пр. Донец. держ. ун-ту управлін. Серія «Соц. та галузеві соціології». – 2014. – Т. 15. – Вип. 281. – С. 256–262.

Ж70751 / спец. галуз. соц.

61. Байдич К. Основні підходи до визначення поняття електоральна поведінка / К. Байдич // Матеріали студент. наук. конф. Чернівецького нац. ун-ту, присвяченої 600-річчю м. Чернівці, 13–14 трав. 2008 р. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 11–12.

ВА716514

62. Безштанкін Є. В. Роль політичної реклами в передвиборчій кампанії України / Є. В. Безштанкін // Укр. соціум : соц.-політ. аналіз сучасності та прогноз майбутнього : зб. тез XIV Всеукр. студент. наук.-практ. конф. (14 трав. 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, Харків. асоц. політологів ; [редкол.: А. П. Гетьман (голова) та ін.]. – Харків : Право, 2014. – С. 16–18.

ВА778853

63. Бойко Т. Інформаційні війни – нова ера політтехнологій у виборах / Т. Бойко // Гуманітар. та соц. науки = Humanities and social sciences : матеріали I Міжнар. конф. молодих вчених. HSS – 2009, 14 – 16 трав. 2009 р., Львів / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Міжнар. молодіж. фест. науки. – Львів, 2009. – С. 112–115.

ВС47448

64. Бучин М. А. Адміністративний ресурс як чинник недотримання демократичних принципів виборів / М. А. Бучин // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Каразіна. Серія «Питан. політол.». – 2008. – Вип. 12. – № 810. – С. 154–159.

Ж29137

65. Бурдюг Т. М. Реформування виборчої системи / Т. М. Бурдюг // Верховенство права очима правників-початківців : матеріали Всеукр. студент. наук. конф., присвяч. 15-річчю Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.» та 165-річчю Одес. шк. права (26 квіт. 2012 р., Одеса) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 89–92.

ВА760959

66. Буян К. Виборчі технології як засіб маніпулювання електоральними настроями / К. Буян // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2008. – Вип. 14. – С. 216–224.

Ж72461

67. Варій М. Й. Основи політико-психологічних передвиборних і виборчих технологій / М. Й. Варій // Пробл. політ. психології та її роль у становленні громадянина укр. держави. – 2008. – Вип. 8. – С. 14–23.

Ж70870

68. Верещак О. О. Виборчі технології та антитехнології / О. О. Верещак // Наука і вища освіта : тези доп. учасн. XVI Міжнар. наук. конф. молодих науковців : у 4 т. (17 – 18 квіт. 2008 р., Запоріжжя).

Т. 4 / ред.: В. М. Огаренко ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – С. 3–4.

С10781/4

69. Вернудіна І. В. Філософсько-методологічні аспекти державної політики та політичної влади в контексті гуманітарних технологій ХХІ ст. / І. В. Вернудіна // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Серія «Держ. упр.». – 2017. – № 1. – С. 5–12.

Ж15105: держ.упр.

70. Виборні технології і стратегії // Холод О. М. Комунікаційні технології (у теорії інмутації) : навч. посіб. / О. М. Холод ; Київ. міжнар. ун-т. – Київ, 2010. – С. 129–146.

ВА736908

71. Виборчі кампанії : науковий підхід до їх організації // Соціологія політики : навч. посіб. для студ. ВНЗ : [у 2 ч.]. / ред.: В. А. Полторака,

О. В. Петров, А. В. Толстоухов ; Центр практ. філос., Центр соціол. і політ. дослідж. та технологій «Соціополіс». – Київ : вид-во Європ. ун-ту, 2011.

Ч. 2 – С. 227–246.

V353769/2

72. Виборчі системи : курс лекцій // Горбач О. Н. Політологія : навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. Н. Горбач, Р. Б. Демчишак ; МОН України. – Львів, 2011. – С. 133–144.

ВА737515

73. Виборчі технології як форма політичного маніпулювання // Бойко О. Д. Політичне маніпулювання : навч. посіб. / О. Д. Бойко. – Київ : Академвидав, 2010. – С. 363–380. – (Альма-матер).

ВА721862

74. Войтович Р. Праймеріз як інструмент оптимізації виборчих технологій в Україні / Р. Войтович // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – 2010. – Вип. 6. – С. 137–147.

Ж69635

75. Ворона П. В. Особливості місцевих виборів 2015 року на Полтавщині / П. В. Ворона // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Серія «Політ. науки». – 2016. – № 1. – С. 29–34.

Ж15105: політ.н.

76. Ворона П. В. Парламентські вибори 2007–2014 років на Полтавщині: еволюція волевиявлення чи електорального підкупу? / П. В. Ворона // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Серія «Політ. науки». – 2016. – № 2. – С. 24–32.

Ж15105: політ.н.

77. Гармаш Н. С. Особливості використання маніпуляційних технологій мас-медіа в виборчих компаніях 2006–2007 рр. в Україні / Н. С. Гармаш // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Каразіна. Серія «Питан. політол.». – 2008. – Вип. 12. – № 810. – С. 136–144.

Ж29137

78. Гербут І. А. Виборча інженерія як технологія формування партійних систем / І. А. Гербут // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – 2012. – Вип. 1. – С. 286–297.

Ж69635

79. Гладун А. Б. Виборчі технології в Україні / А. Б. Гладун // Укр. соціум : соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього : зб.

тез XIV Всеукр. студент. наук.-практ. конф. (14 трав. 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків. асоц. політологів ; [редкол.: А. П. Гетьман (голова) та ін.]. – Харків : Право, 2014. – С. 51–53.

ВА778853

80. Гливіко А. Політичні технології в Україні під час виборчої кампанії 2007 року / А. Гливіко // Матеріали студент. наук. конф. Чернів. нац. ун-ту, присвяченої 600-річчю м. Чернівці (13–14 трав. 2008 р.). – Чернівці : Рута, 2008. – С. 47–49.

ВА716514

81. Глодя К. В. Специфіка використання виборчих технологій в умовах українського суспільства // Актуал. питання культурології : альм. наук. т-ва «Афіна» каф. культурології : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Стан і перспективи розвитку духовної культури особистості в умовах розгортання глобалізаційних процесів» : [у 2-х т.]. – Рівне : РДГУ, 2008.

Т. 1. – Вип. 6. – С.126–132.

Ж73672

82. Глуговський С. Б. Проблеми застосування сучасних виборчих технологій в Україні / С. Б. Глуговський // Укр. соціум : соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього : зб. тез XIV Всеукр. студент. наук.-практ. конф. (14 трав. 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків. асоц. політологів ; [редкол.: А. П. Гетьман (голова) та ін.]. – Харків : Право, 2014. – С. 53–55.

ВА778853

83. Гнатко М. М. Політична міфологія в контексті виборчих політичних технологій [Електронний ресурс] / М. М. Гнатко // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 22 «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін». – 2018. – Вип. 23. – С. 37–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2018_23_8.

84. Готун А. М. Використання нових інформаційних технологій у виборчому процесі: світовий досвід і практика застосування в Україні / А. М. Готун // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія «Філософ. політол.». – 2008. – Вип. 89/90. – С. 51–56.

Ж28079 / філософ. політол.

85. Гриськова А. Правове регулювання фінансування виборчої кампанії / А. Гриськова // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2008. – Вип. 14. – С. 290–297.

Ж72461

86. Гутор М. Територіальна специфіка підтримки кандидатів у мажоритарних округах Чернівецької області на парламентських виборах 2012 р. / М. Гуйтор, І. Гаврада // Наук. вісн. Одес. нац. екон. ун-ту. – 2015. – № 5. – С. 158–173.

Ж72117

87. Дем'яненко Б. Л. Вибори і виборчі системи // Грицяк Н. В. Політологія : навч. посіб. / Н. В. Грицяк, Б. Л. Дем'яненко, В. М. Дем'яненко ; за ред. В. М. Дем'яненка. – 3-тє вид., доповн. і уточн. – Київ : ВЦ ТОВ Софія, 2008. – С. 433–469.

ВА705007

88. Дроздик Л. А. Актуальні тренди соціальної реклами в комплексі політичних комунікацій / Л. А. Дроздик // Держава та регіони. Серія «Соц. комунікації». – 2016. – Вип. 2. – С. 101–105.

Ж23244/соц. комун.

89. Дузь О. Інформаційно-комунікаційні технології як складова парламентських виборів / О. Дузь // Політ. менеджмент. – 2009. – № 3. – С. 153–163.

Ж24488

90. Електоральна поведінка // Гічан І. С. Політична психологія : навч. посібник / І. С. Гічан, К. І. Гічан, Я. І. Ардашова, Нац. авіац. ун-т. – Київ : НАУ, 2015. – С. 164–176.

ВА794656

91. Заболотний Н. Основні аспекти принципу вільних виборів / Н. Заболотний // Матеріали студент. наук. конф. Чернів. нац. ун-ту, присвяченої 600-річчю м. Чернівці (13–14 трав. 2008 р.). – Чернівці : Рута, 2008. – С. 595–597.

ВА716514

92. Зельман О. М. Виборчі технології та політична реклама як інструмент становлення політичного лідера / О. М. Зельман // Грані : наук.-теор. і громад.-політ. альм. – 2016. – № 1. – С. 30–34.

Ж69893

93. Кавка В. В. Популізм як ефективна політична технологія сучасних виборчих процесів в Україні / В. В. Кавка // Гілея: Філософія. Історія. Політологія : наук. вісн. – 2015. – Вип. 102. – С. 406–409.

Ж25326

94. Каламаж Р. В. Маніпулятивний аспект виборчих технологій / Р. В. Каламаж // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка». – 2011. – Вип. 18. – С. 87–94.

Ж69992 / психол. пед.

95. Канцер І. Виборчі PR-технології / І. Канцер // Гуманітар. та соц. науки = Humanities and social sciences : матеріали І Міжнар. конф. молодих вчених. HSS – 2009, 14–16 трав. 2009 р., Львів / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Міжнар. молодіж. фест. науки. – Львів, 2009. – С. 249–252.

ВС47448

96. Карташов А. Г. Професіоналізація працівників виборчих комісій в Україні // Верховенство права очима правників-початківців : матеріали Всеукр. студент. наук. конф., присвяч. 15-річчю Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.» та 165-річчю Одес. шк. права (26 квіт. 2012 р., Одеса) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 106–108.

ВА760959

97. Кербаль М. Участь молоді у виборчих процесах в незалежній Україні / М. Кербаль // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 16. – С. 292–298.

Ж72461

98. Киян М. Ш. Виборчі технології в українських землях у XVIII – на початку XIX ст. [Електронний ресурс] / М. Ш. Киян // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 276–281. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

99. Киян М. Ш. Виборчі технології: історія та практика застосування в сучасній Україні / М. Ш. Киян // Наука та практика сучас. юриспруденції : матеріали V Всеукр. наук.-практич. конф. (1 трав. 2015 р., Харків) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : ФОП Бровін О. В., 2015. – С. 13–15.

ВА792816

100. Киян М. Ш. Виборчі технології: організаційно-правові аспекти взаємодії державної влади та електорату в Україні на початку XX століття [Електронний ресурс] / М. Ш. Киян // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 216–222. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

101. Киян М. Ш. Виборчі технології України періоду перебудови / М. Ш. Киян // Наука та практика сучас. юриспруденції : матеріали V Всеукр. наук.-практич. конф. (1 трав. 2015 р., Харків) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : ФОП Бровін О. В., 2015. – С. 8–10.

ВА792816

102. Киян М. Ш. Деякі історико-правові аспекти використання виборчих технологій при формуванні органів земського самоврядування / М. Ш. Киян // Теорія та практика сучас. юриспруденції : матеріали III Всеукр. наук.-теорет. конф. (15 берез. – 15 квіт 2014 р., Харків) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Точка, 2014. – С. 59–60.

ВА779151

103. Киян М. Ш. Деякі історичні аспекти формування виборчих технологій в українських землях / М. Ш. Киян, М. Г. Окладна // Вісн. Нац. техн. ун-ту «ХПІ». Серія «Актуал. пробл. розв. укр. суп-ва». – 2013. – № 69. – С. 8–13.

Ж29210

104. Киян М. Ш. Історичний досвід становлення виборчих технологій в українських землях у XVIII столітті [Електронний ресурс] / М. Ш. Киян // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 402–407. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

105. Кобржицький В. В. «Двійник» як виборча технологія в Україні: особливості, дієвість, перспективи / В. В. Кобржицький, О. В. Романюк // Вісн. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Серія «Політ. науки». – 2016. – № 1. – С. 35–40.

Ж15105 / політ.н.

106. Компанцева Л. «Чорний» PR у сучасній політиці / Л. Компанцева // Соц. психологія. – 2008. – № 4. – С. 49–54.

Ж24479

107. Корж В. П. Проблемні питання розслідування корупційних виборчих технологій [Електронний ресурс] / В. П. Корж // Вісн. Акад. адвокатури України. – 2016. – Т. 13. – № 1. – С. 67–70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2016_13_1_16.

108. Костюкевич Л. В. Пропорційна виборча система в Україні: політична технологія чи шлях до демократії / Л. В. Костюкевич // Пробл. політ. психології та її роль у становленні громадянина укр. держави. – 2008. – Вип. 8. – С. 53–62.

Ж70870

109. Кочубей Л. Особливості законодавства про політичну рекламу: українська та зарубіжна практика / Л. Кочубей // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2008. – Спец. вип. – С. 85–96.

Ж72461

110. Круглашов А. Основні механізми захисту від маніпулятивних впливів під час електоральних кампаній / А. Круглашов // Матеріали студент. наук. конф. Чернів. нац. ун-ту, присвяченої 600-річчю м. Чернівці (13–14 трав. 2008 р.). – Чернівці : Рута, 2008. – С. 111–113.

ВА716514

111. Кудряченко А. Тенденції розвитку виборчих технологій в сучасній Україні / А. Кудряченко // Політ. менеджмент. – 2008. – № 3. – С. 182–184.

Ж24488

112. Куценко Є. В. «Виборчі технології» як наукова категорія: сутність і класифікація / Є. В. Куценко // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – Вип. 1. – С. 387–403.

Ж69635

113. Куценко Є. В. Ефективність застосування виборчих технологій на парламентських виборах 2007 р. в Україні / Є. В. Куценко // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – 2012. – Вип. 1. – С. 297–310.

Ж69635

114. Куценко Є. В. Особливості використання виборчих технологій у парламентських виборах 2012 р. в Україні: інституційний підхід / Є. В. Куценко // Політол. студії. : зб. наук. пр. – 2015. – Вип. 4. – С. 37–52.

Ж73921

115. Куценко Є. В. Регіональна диференціація електорального простору України: аспект виборчих технологій / Є. В. Куценко // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2015. – Вип. 2. – С. 209–223.

Ж69635

116. Куцепал С. В. Політичний міф як різновид маніпуляційних виборчих технологій / С. В. Куцепал // Гілея: Філософія. Історія. Політологія. : наук. вісн. – 2016. – Вип. 113. – С. 242–244.

Ж25326

117. Кушакова М. К. Аналіз залучення маніпулятивних політичних технологій президентської виборчої кампанії 2010 року / М. К. Кушакова // Наук. пр. Чорноморськ. держ. ун-ту ім. П. Могили. Сер. : Політолог. – 2014. – Т. 236. – Вип. 224. – С. 46–50.

Ж69683

118. Мадрига Т. Б. Особливості застосування виборчих технологій у парламентській виборчій кампанії 2012 р. / Т. Б. Мадрига // Гілея: Філософія. Історія. Політологія : наук. вісн. – 2014. – Вип. 90. – С. 396–401.

Ж25326

119. Ластівка С. І. Особливості розробки стратегії партійної виборчої кампанії та її види / С. І. Ластівка // Політол. вісн. – 2009. – Вип. 39. – С. 342–349.

Ж68683

120. Максимішина Т. М. Електоральна культура як об'єкт застосування виборчих технологій / Т. М. Максимішина // Сучасне суспільство: політ. науки, соціол. науки, культуролог. науки : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 2. – С. 68–79.

Ж74154

121. Маленков Є. І. Імідж політичного лідера: гендерний вимір / Є. І. Маленков // Прикарпат. вісн. НТШ. Серія «Думка». – 2014. – № 3. – С. 204–210.

Ж73616

122. Медведчук М. Інтернет-технології як інструмент формування іміджу кандидата під час виборчих кампаній / М. Медведчук // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 16. – С. 281–287.

Ж72461

123. Методи збору, обробки, структурування, аналізу та консолідації інформації під час виборів // Політична абетка : матеріали для практ. використання / ред.: О. В. Радченко, А. В. Карташов ; Міжнар. респ. ін-т, Укр. шк. молодого політика. – 8-ме вид., доповн. – Житомир : ОЦМІ ; Харків, 2010. – С. 279–298.

СО29861

124. Модернізація виборчої системи // Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи : Біла книга держ. політики. – 2008. – С. 14–18.

Ж73581

125. Московченко В. В. Політичні технології та їх застосування під час виборчого процесу в Україні // Верховенство права очима правників-початківців : матеріали Всеукр. студент. наук. конф., присвяч. 15-річчю Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.» та 165-річчю Одес. шк. права (26 квіт. 2012 р., Одеса) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 905–906.

ВА760959

126. Моторнюк Т. М. Виборчі технології маніпуляцій свідомістю українських виборців у президентській кампанії-2010 / Т. М. Моторнюк // Історико-політич. пробл. сучасн. Світу : зб. наук. ст. – 2010. – Т. 21–22. – С. 264–269.

Ж71049

127. Моторнюк Т. М. PR у комплексі виборчих технологій / Т. М. Моторнюк. // Політолог. зап. – 2011. – № 4. – С. 206–214.

Ж73937

128. Назарук В. Технології обміну даними дистанційних електронних виборів / В. Назарук, О. Хоменчук // Захист інформації. – 2017. – Т. 19. – № 1. – С. 10–15.

Ж22801

129. Ніколаєнко Н. О. Технології адміністративного ресурсу в рамках президентських виборчих кампаній (1999, 2004, 2010 років) в Україні / Н. О. Ніколаєнко // Панорама політол. студій : наук. вісн. Рівненськ. держ. гуман. ун-ту. – 2013. – Вип. 11. – С. 136–144.

Ж73407

130. Панченко П. В., Нечепоренко Є. В. Специфіка форм і технологій мобілізації електорату у виборчих процесах 2006–2007 рр. (на прикладі Харківської області) / П. В. Панченко, Є. В. Нечепоренко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Каразіна. Серія «Питан. політол.». – 2008. – Вип. 12. – № 810. – С. 130–136.

Ж29137

131. Підготовка виборчої кампанії : український та зарубіжний досвід // Кочубей Л. О. PR у політичній сфері : підруч. для студ. ВНЗ / Л. О. Кочубей ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – С. 159–201.

ВА766181

132. Поліщук І. О. Виборчі технології: сутність та різновиди / І. О. Поліщук // Вісн. Нац. юридич. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія «Філосо., філосо. права, політол., соціол.». – 2015. – № 4. – С. 106–112.

Ж73716

133. Поліщук І. О. Електоральна культура: від поняття до концепції / І. О. Поліщук // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Каразіна. Серія «Питан. політол.». – 2008. – Вип. 12. – № 810. – С. 122–130.

Ж29137

134. Поліщук І. О. Маніпулятивний потенціал сучасних виборчих технологій / І. О. Поліщук // Вісн. Нац. юридич. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія «Філосо., філосо. права, політолог., соціол.». – 2013. – № 3. – С. 111–121.

Ж73716

135. Поліщук О. О. Еволюція виборчих технологій в електоральних кампаніях України / О. О. Поліщук // Вісн. Нац. юридич. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія «Політологія». – 2017. – № 2. – С. 234–245.

Ж73716

136. Поліщук О. О. Комунікаційні технології у виборчому процесі України / О. О. Поліщук // Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. – 2016. – Вип. 3–4. – С. 41–51.

Ж74132

137. Польська Т. Д. Інтернет-технології та їх вплив на сучасний виборчий процес / Т. Д. Польська, Я. В. Салогуб // Політикус. – 2017. – Вип. 5. – С. 86–89.

Ж101324

138. Правові засади організації та проведення виборів // Політична абетка : матеріали для практичного використання / ред.: О. В. Радченко, А. В. Карташов ; Міжнар. республік. ін-т, Укр. шк. молодого політика. – 8-ме вид., доповн. – Житомир : ОЦМІ ; Харків : ДокНаукДержУпр, 2010. – С. 299–326.

СО29861

139. Пробийголова Н. Технології деміфологізації українського виборчого процесу / Н. Пробийголова // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – Вип. 4. – С. 157–173.

Ж69635

140. Простова О. І. Опортуністична поведінка суб'єктів політики в умовах виборчого процесу: технологічний аспект / О. І. Простова // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. П. Могилы. Серія «Політологія». – 2010. – Т. 131. Вип. 118. – С. 60–63.

Ж69683

141. Психологічна структура виборчих технологій // Гічан І. С. Політична психологія : навч. посіб. / І. С. Гічан, К. І. Гічан, Я. І Ардашова, Нац. авіац. ун-т. – Київ : НАУ, 2015. – С. 148–164.

ВА794656

142. Роман А. Використання Інтернет-ресурсів у виборчих кампаніях : сучасний досвід та українські реалії / А. Роман // Матеріали студент. наук. конф. Чернів. нац. ун-ту, присвяченої 600-річчю м. Чернівці (13–14 трав. 2008 р.). – Чернівці : Рута, 2008. – С. 185–187.

ВА716514

143. Рубан А. Ефективність виборчих технологій в Україні / А. Рубан // Політ. менеджмент. – 2011. – № 1. – С. 103–111.

Ж24488

144. Рум'янцева С. В. Медіа-технології у виборчому процесі: сутність та значення / С. В. Рум'янцева // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Каразіна. Серія «Питан. політол.». – 2013. – Вип. 23. – № 1060. – С. 114–118.

Ж29137 / Х. ф.

145. Савков А. Політичні технології в сучасному виборчому процесі України / А. Савков // Актуал. пробл. держ. управління : наук. зб. – 2010. – Вип. 2. – С. 14–18.

Ж69634

146. Саєнко І. Комунікативні технології опозиційної діяльності в умовах виборчих кампаній [Електронний ресурс] / І. Саєнко // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. – 2016. – Vol. 3. – Issue 3. – С. 116–121. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evropol_2016_3_3_18.

147. Свекла К. А. Особливості використання виборчих технологій в електоральному процесі України / К. А. Свекла // Україна і світ у третьому тисячолітті: політ., екон., правовий та культур. виміри : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 берез. 2015 р., Одеса) [у 2 ч.] / ДВНЗ Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Ушинського, Міжнар. вишеград. фонд. – Одеса, 2015.

Ч. 1. – С. 76–78.

В355886/1

148. Свекла К. А. Функціональні особливості виборчих технологій та їх вплив на масову свідомість / К. А. Свекла // Актуал. пробл. політики : зб. наук. пр. – 2015. – Вип. 56. – С. 219–227.

Ж69654

149. Секунова І. Специфіка та основні джерела вивчення виборчих технологій / І. Секунова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2011. – Вип. 32. – С. 103–109.

Ж70113

150. Соціально-психологічні аспекти маніпулятивних політичних технологій // Лозинський О. М. Політична психологія : навч. посіб. / О. М. Лозинський ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – 2-ге вид., доповн. – Львів : Тріада плюс, 2010. – С. 89–100.

ВА745937

151. Спиридонова В. С. Політична реклама у ЗМІ під час президентських виборчих перегонів / В. С. Спиридонова // Укр. соціум: соц.-політ. аналіз сучасності та прогноз майбутнього : зб. тез XIV Всеукр. студент. наук.-практ. конф. (14 трав. 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків. асоц. політологів ; [редкол.: А. П. Гетьман (голова) та ін.]. – Харків : Право, 2014. – С. 270–272.

ВА778853

152. Станкевич Б. Політико-правові аспекти виборчих технологій та особливості їхнього використання в Україні / Б. Станкевич // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2009. – Вип. 21. – С. 161–167.

Ж71870

153. Степанюк І. О. Виборча кампанія у процесі політичної діяльності: організація, технології, мистецтво / І. О. Степанюк // Прикарпат. вісн. НТШ. Серія «Думка». – 2014. – № 3. – С. 196–203.

Ж73616

154. Стефанчук У. Т. Використання виборчих технологій в Україні: основні принципи та механізми дії / У. Т. Стефанчук // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. П. Могили. Серія «Політологія». – 2008. – Т. 93. – Вип. 80. – С. 97–101.

Ж69683

155. Технології організації і проведення виборчої кампанії // Головатий М. Ф. Людина і політика : підруч. для студ. ВНЗ / М. Ф. Головатий ; МАУП. – Київ : Персонал, 2012. – С. 323–337.

ВА766340

156. Технологія розробки та реалізації виборчої кампанії // Політична абетка : матеріали для практич. використання / ред.: О. В. Радченко, А. В. Карташов ; Міжнар. республік. ін-т, Укр. шк. молодого політика. – 8-ме вид., доповн. – Житомир : ОЦМІ ; Харків, 2010. – С. 200–273.

СО29861

157. Турчинов К. О. Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на виборчий процес / К. О. Турчинов // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – С. 29–32.

Ж100550.

158. Федорій І. Виборчі системи: проблема вибору оптимальної моделі виборчої системи для України / І. Федорій // Гуманітар. та соц. науки = Humanities and social sciences : матеріали I Міжнар. конф. молодих вчених. HSS – 2009, 14–16 трав. 2009 р., Львів / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Міжнар. молодіж. фест. науки. – Львів, 2009. – С.189–191.

BC47448

159. Харечко І З. Сутність поняття «е-вибори» та основні спроби е-голосування / І. З. Харечко // Україна і світ у третьому тисячолітті: політич., екон., правовий та культур. виміри : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 берез. 2015 р., Одеса) [у 2 ч.] / ДВНЗ Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Міжнар. вишеград. фонд. – Одеса, 2015.

Ч. 1. – С. 96–98.

V355886/1

160. Хромець О. Л. Виборчі технології як чинник демократизації пострадянської України / О. Л. Хромець // Нова парадигма. – 2008. – Вип. 75. – С. 144–150.

Ж69541

161. Чебаник В. І. Позачергові парламентські вибори 2014 р. в Закарпатській та Чернівецькій областях: регіональні особливості // Україна і світ у третьому тисячолітті: політ., екон., правовий та культур. виміри : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 берез. 2015 р., Одеса) [у 2 ч.] / ДВНЗ Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Міжнар. вишеград. фонд. – Одеса, 2015.

Ч. 1. – С. 103–107.

V355886/1

162. Черніков О. О. Технологія кандидатів-«двійників» як форма зловживання пасивним виборчим правом / О. О. Черніков // Європ. перспективи. – 2013. – № 10. – С. 36–40.

Ж100343.

163. Шайгородський Ю. Ж. Політична міфотворчість як виборча технологія / Ю. Ж. Шайгородський // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 17. – С. 144–152.

Ж72461

164. Шандор Ф. Основні етапи становлення національної свідомості українців / Ф. Шандор // Вища освіта України. – 2011. – № 4. – С. 17–21.
Ж23569

165. Шачковська Л. С. Теоретико-методологічні засади вивчення впливу електоральних процесів на структурування партійних систем / Л. С. Шачковська // Політол. вісн. – 2009. – Вип. 39. – С. 319–328.
Ж68683

166. Шелестов О. М. Теоретичні засади дослідження виборчих технологій в електоральному процесі України та проблеми їх ефективності / О. М. Шелестов // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 50. – С. 748–754.
Ж69395

167. Шешунова І., Локтіонова Д. Теоретичні засади до вивчення поняття «електорат» / І. Шешунова, Д. Локтіонова // Сучас. укр. політика. Політики і політологи про неї. – 2009. – Вип. 16. – С. 43–49.
Ж72461

168. Шокан В. І. Виборчі технології як різновид соціально-політичних технологій / В. І. Шокан // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія «Філософ. політол.». – 2008. – Вип. 89/90. – С. 119–121.
Ж28079 / філософ. політол.

169. Юрченко Є. О. Стратегія електорального циклу у виборчих технологіях / Є. О. Юрченко // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 39. – С. 733–736.
Ж69395

170. Ямельницький О. Мобілізаційні виборчі технології: досвід авторитарної мобілізації / О. Ямельницький // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2013. – Вип. 25. – С. 101–106.
Ж71870

171. Яровий В. О. Способи маніпуляції поведінкою громадян під час виборів / В. О. Яровий // Укр. соціум: соц.-політ. аналіз сучасності та прогноз майбутнього : зб. тез XIV Всеукр. студент. наук.-практ. конф. (14 трав. 2014 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків. асоц. політологів ; [редкол.: А. П. Гетьман (голова) та ін.]. – Харків : Право, 2014. – С. 324–325.
ВА778853

172. Яцунська О. О. Вибори-2007 в Україні: маніпулятивні аспекти політичної реклами / О. О. Яцунська // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Каразіна. Серія «Питан. політол.». – 2008. – Вип. 12. – № 810. – С. 159–166.

Ж29137

173. Яцунська О. О. Нові виборчі технології: чи засвоїть їх Україна? / О. О. Яцунська // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Каразіна. Серія «Питан. політол.». – 2013. – Вип. 23. – № 1060. – С. 60–71.

Ж29137

174. Яценко Т. В. Загальна характеристика деструктивних технологій у контексті виборчих кампаній / Т. В. Яценко // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. П. Могили. Серія «Політологія». – 2012. – Т. 178. – Вип. 166. – С. 109–112.

Ж69683